

Tadqiqot.uz

ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

2020

- » Хуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидағи изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

No 17
30 июнь

conferences.uz

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 17-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
10-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
17-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-10**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
17-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-10**

ТОШКЕНТ-2020

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2020]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 17-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 июнь 2020 йил. - Тошкент: Tadqiqot, 2020. - 122 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга багишланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илфор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1.Хукуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б.,ю.ф.н. Юсувалиева Раҳима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2.Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна(Фарғона давлат университети)

3.Тарих саҳифаларидағи изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4.Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган мухандислик-қурилиш институти)

5.Давлат бошқаруви

PhD Шакирова Шохида Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги "Оила" илмий-амалий тадқиқот маркази)

6.Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна(Андижон давлат университети)

7.Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Раҳматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Воҳидова Меҳри Ҳасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят ҳалқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброҳимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобоҳонов Олтибод Рахмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариеv Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Мусиқа ва ҳаёт

Доцент Чариеv Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқаюм Раҳимбердиевич (Наманган мухандислик-курилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган мухандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.Ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содикovich, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содикovich, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўқтам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Сахифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

**ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ СОҲАЛАРИДАГИ
ИННОВАЦИЯЛАР**

1. Irgasheva Dilafro‘z Rahmatullayevna	
BOSHLANG‘ICH SINFLARDA O‘QISH DARSLARI SIFAT VA SAMARADORLIGINI OSHIRISH	9
2. Mamirova Nafisa Zokirjonovna	
TA’LIM JARAYONIDA INNOVATION TECHNOLOGIYALAR FOYDALANISH	11
3. Мукаррам Отамуродова	
КАСБИЙ ФАОЛИЯТТА ЙЎНАЛТИРИЛГАН ИНГЛИЗ ТИЛИНИ ЎҚИТИШ БЎЙИЧА ЖАҲОН ТАЖРИБАСИ (Журналистика мисолида)	13
4. Qo‘qonboyeva Shaxlo Rafikjonovna	
MASOFAVIY TA’LIM PEDAGOGLARNING KASBIY KOMPETENTLIGI SIFATINI OSHIRISH OMILI	15
5. Акрамова Феруза Акмаловна	
ОИЛАВИЙ ПСИХОЛОГИК ХИЗМАТНИНГ МОҲИЯТИ	17
6. Кабирова Умида Жумабоевна	
КОРОНАВИРУС – ЎҚИТМАСЛИК УЧУН САБАБ ЭМАС!.....	20
7. Расулова Ирода Мансуровна	
ОИЛАВИЙ ЗЎРАВОНЛИК СОДИР ЭТИЛИШИДА МУҲИТНИНГ ТАЪСИРИ	22
8. Homudjonova Feruza Komiljon qizi	
MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR JISMONIY TARBIYASI	24
9. Чонаева Шынар Бўрибаевна	
МЕКТЕП ЖАСЫНДАФЫ БАЛАЛАРДАФЫ СУИЦИД ЖАФДАЙЛАРЫ	26
10. Элмуродова Азиза Сувон қизи, Элмуродова Азима Сувон қизи	
БОЛАЛАРДА АГРЕССИЯНИНГ ПАЙДО БўЛИШ САБАБЛАРИ ВА УНИ БАРТАРАФ ЭТИШ ЙЎЛЛАРИ	28
11. Abdurahimova Odinaxon Muhammadsolijonovna	
BOSHLANG‘ICH SINF MEHNAT DARSLARIDA YANGI PEDAGOGIK TEXNOLOGIYANING AHAMIYATI	32
12. Abdurahmanova Sanoat Abduraimovna	
BOSHLANG‘ICH TA’LIM TIZIMIDA BO‘SH O‘ZLASHTIRUVCHI O‘QUVCHILAR BILAN ISHLASH USULLARI	33
13. Akramova Aziza Otavaliyevna	
BOSHLANG‘ICH SINFLARDA SO‘Z TURKUMLARIGA OID BILIMLARNI O‘QITILISHINING AHAMIYATI	35
14. Alimova Muhabbat Toshtemirovna	
BOSHLANG‘ICH SINFLARGA TA’LIM BERISHDA KUZATISH METODINING AFZALLIGI	37
15. Ro‘ziyeva Dilfuzaxon Qabulovna	
BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA AQLIY TARBIYANI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI	39
16. Bozorova Firuza Fayzulloyevna	
UMUMTA’LIM MAKTABLARIDA ELEKTRON AXBOROT-TA’LIM RESURSLARNING O‘RNI VA AHAMIYATI	40
17. Donoxon Rahmonova	
ONA TILI DARSLARIDA O‘QUVCHILARNI MANTIQIY FIKRLASHGA O‘RGATISH (TA’LIMIY METODLARNING O‘RNI)	41
18. Embergenova Gavhar Karimbaeva, Saidova Dilshoda Ulmasovna	
TA’LIM JARAYONIDA O‘QUVCHILARDA TAFAKKUR RIVOJLANISHINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI	44
19. Kadirov Nurbol Kuralbaevich	
INTERNETGA ULANISHNING TURLI XILDAGI USULLARI	45

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

20. Kadirova Robiya G'anixonovna	
BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QITISH METODLARI VA INNOVATSION USULLARI.....	47
21. Karimova Ominaxon	
БОШЛАНГИЧ ТАЪЛИМ ЎЗБЕК ТИЛИ ДАРСЛАРИДА МУЛЬТИМЕДИАТЕХНОЛОГИЯСИДАН ФОЙДАЛАНИШ	51
22. Madaminova Yulduz Abdirimovna	
UMUM TA'LIM MAKTABALARINING BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA PAST O'ZLASHTIRISH DARJASINING DIAGNOSTIKASI.....	52
23. Madaminova Yarkinoy Saparboyevna, Yakubova Dinara	
TEXNOLOGIYA FANINING O'QUVCHILARNI IJODKORLIKKA YO'NALTRISHDAGI AHAMIYATI.....	54
24. Мамадалиева Мукаддас Журабоевна	
TEXNOLOGIYA DARSLARIDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH	56
25. Primova Zamira Adilovna	
O'QUVCHILARDA NUTQ MADANIYATINI TARBIYALASH	58
26. Raximova Feruza	
GEOGRAFIYA DARSLARIDA SHAXSGA YO'NALTIRILGAN TA'LIM TEXNOLOGIYALARI.....	60
27. Raximova Roxatoy	
BOSHLANG'ICH SINFDA MATEMATIKANI O'QITISHNING ZAMONAVIY METODLARI	62
28. Raxmanova Shaxnoza Abdurasulovna	
TA'LIMDA INTERFAOL METODLARINI QO'LLASH	64
29. Samiyeva Nargiza Bahodirovna	
TA'LIM TIZIMI HAR BIR JAMIYATNING RIVOJLANISH ASOSI	66
30. Shalola Qayumova, Qulmuddinova Sanobar	
ONA TILI DARSLARIDA O'QUVCHILARNI MUSTAQIL FIKRLASHGAO'RGATUVCHI INTERAKTIV VA NOAN'ANAVIY METODLARI	68
31. Valiyeva Nilufarxon Baxramovna	
O'QISH DARSLARINING TA'LIM-TARBIYAVIY AHAMIYATI VA VAZIFALARI	70
32. Xolmurodova Erkinoy G'ulomjonovna, Abdurahimova Dilafruz Umarjonovna	
BOSHLANG'ICH SINFDA ONA TILI TA'LIMI VA DARS MODULLARI	72
33. Yuldosheva Feruza	
"SINFDAN TASHQARI O'QISH" DARSLARIDA ERTAKLARNING AHAMIYATI	73
34. Zoxirova Dilrabo Xakimjonovna	
BOSHLANG'ICH TA'LIMDAPEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARINI O'RNI	76
35. Идиева Хуррият Равшановна, Облокулова Зулхумор Шовкатовна	
TA'LIM JARAYONIDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR FOYDALANISH	77
36. Курбашова Рано Кутлымуратовна, Курбашов Аллаяр Кутлымуратович	
O'QITUVCHILARNING HAMKORLIKDAGI PEDAGOGIK JARAYONINI LOYIHALASH KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH	79
37. Маматкулова Феруза, Абдиев Каттабек Махматович	
ОЦЕНКА МОДУЛЬНОЙ СИСТЕМЫ ОБУЧЕНИЯ ПО ПРЕДМЕТУ «ГЕМАТОЛОГИЯ»	81
38. Aytmuratova Azima Berdimuratovna	
BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QUV MATIVLARINING XUSUSIYATLARI	84
39. Akbarova Mahmuda Hasanovna	
MAKTAB, O'QUVCHI TAQDIRI-BU MILLAT TAQDIRI.....	86
40. Sotvoldiyeva Hamidaxon Jo'rboyelevna	
CHET TILLARINI UQITISHDA INNOVATSION YONDASHUV METODIKASIDAN FOYDALANISH	88
41. Niyozova Muhabbat Abduhalilovna	
GURUHIY O'YINLAR KICHIK YOSHDAKI MAKTABI O'QUVCHILARINING DIQQATINI RIVOJLANTIRUVCHI VOSITA SIFATIDA	89

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

42. Abduraximova Roxila Jo‘raxanovna	
BOSHLANG‘ICH TA’LIMDAGI «O’RGANISHGA O’RGATISH»	
TAMOYILI HAQIDA	91
43. Bekberdiyeva Nargiza Ortiqaliyevna	
O’QUVCHILARDA NUTQIY KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISH.....	93
44. Odilova Malohat Abduraximovna	
BOSHLANG‘ICH TA’LIM TIZIMIDA BO‘SH O‘ZLASHTIRUVCHI O’QUVCHILAR	
BILAN ISHLASH USULLARI	94
45. Samatova Maxsuda Madatovna	
BOSHLANG‘ICH SINF O’QUVCHILARIGA ONA HAQIDAGI ASARLARNI	
O’RGATISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN	
FOYDALANISH USULLARI	96
46. Rahmonova Zarnigora Abdullayevna, Otaboyeva Muslima A’zamovna	
BOSHLANG‘ICH SINFLARDAGI BOLALARNI O’QITISH SAMARADORLIGINI	
OSHIRISH	97
47. To’chiyeva Shahnozaxon Abduqaxxorovna	
BOSHLANG‘ICH SINFLARDA XALQ O‘YINLARI ORQALI SOG‘LOM TURMUSH	
TARZINI SHAKLLANTIRISH	99
48. Dadajonova Xurshida Raxmonjonovna	
BOSHLANG‘ICH SINFLARDA TABIATSHUNOSLIKNI O’QITISH TAMOYILLARI.....	101
49. Ahmedova Nasiba Ahmadaliyevna	
ASQAD MUXTOR ASARLARIDA QO’LLANGAN TERMINLAR BADIYATI	103
50. Qo’ziboyeva Ra’noxon Rahimjonovna	
O’QUVCHILARNING NUTQ SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISH	104
51. Ubaydullayeva Muazzam	
MUSIQA FANINI O’QITISHNING O’ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	105
52. Azizova Orzuxon Mamutxo’jayevna	
BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN	
FOYDALANSH SAMARADORLIGI.....	106
53. Ruzimova Umida Qadambayevna, Yusupova dinora rejabbayevna	
DARS O’TISH JARAYONIDA O’QITUVCHI VA O’QUVCHI HAMKORLIGI ,	
INNOVATSION G’OYALAR KO’LAMI.....	108
54. Пулатова Мастура Нурилдиновна.	
МАКТАБ ЁШИДАГИ ЎҚУВЧИЛАРГА ЎҚИТИШГА ТАЙЁРЛАШНИНГ ЙЎЛЛАРИ ВА	
ВОСИТАЛАРИНИ АНИҚЛАШ	111
55. Xalilova Yulduzxon A’zamovna	
O’QISH DARSLARIDA LUG’AT USTIDA ISHLASH MASHG’ULOTLARINI TASHKIL	
ETISH	114
56. Mirzabekova Shaxlo Shermamatovna, Mirzabekova Shaxlo Shermamatovna	
BOSHLANG‘ICH TA’LIMDAGI «O’RGANISHGA O’RGATISH» TAMOYILI	
HAQIDA	116
57. Sodiqova Gulnora Kirgizboyevna, Abdullajonova Maxfuza Abdujabborovna	
SAVODXONLIK TA’LIMI: O’QITUVCHILARNING O’RNI VA PEDAGOGIKANING	
O’ZGARISHI.....	118
58. Oxunjonova Nazira Jamoliddinovna, Sharipova Lazokat Ismoiljonovna	
TA’LIM SAMARADORLIGI O’QITUVCHI QO’LLAYDIGAN METODLARGA	
BOG‘LIQ	120
59. Yuldasheva Aygul Muratovna	
MULOQOT – PEDAGOGIK TARBIYA VOSITASI SIFATIDA	121

ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ СОҲАЛАРИДАГИ ИННОВАЦИЯЛАР

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA O‘QISH DARSLARI SIFAT VA SAMARADORLIGINI OSHIRISH

*Irgasheva Dilafro‘z Rahmatullayevna.
Toshkent viloyati Chirchiq shahar 24-maktab
boslang‘ich sinf o‘qituvchisi.*

Annotatsiya: ushbu maqolada boslang‘ich sinf o‘qish darslarini samarali tashkil etish va o‘quvchilar bilim, ko‘nikma va malakalarini oshirish haqida bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: savodxonlik, axloqiy tarbiya, bilim, pedagogika, didaktika.

Boslang‘ich sinflarda o‘qish darslari o‘z maqsad-vazifasiga ko‘ra ta’lim tizimida o‘zining katta ahamiyatiga egadir. Boslang‘ich ta’limdagi barcha predmetlarni o‘qish faoliyatjisiz tasavvur qilib bo‘lmaydi. Sababi matnni tushunib, to‘g‘ri, ravon o‘qishni o‘rgatish bilan o‘qish fani shug‘ullanadi. Boslang‘ich sinflarning o‘qish darslari o‘z mohiyati, maqsad va vazifalariga ko‘ra ta’lim tizimida alohida o‘rin tutadi. Negaki, uning zaminida savodxonlik va axloqiy – ta’limiy tarbiya asoslari turadi. Shuning uchun ham boshqa fanlar ta’limini o‘qish ta’limisiz tasavvur qilib bo‘lmaydi.

O‘quvchi matnni to‘g‘ri, tez, tushinib o‘qish, mazmunini o‘zlashtirish bilan ilk bor o‘qish darslarida yuzlanadi. O‘qish darslari orqali o‘quvchilarning DTS talablari bo‘yicha o‘zlashtirishlari ko‘zdautilgan o‘quv – biluv ko‘nikma – malakalari hamda bilimlarni egallahsga yo‘l ochiladi. O‘qish darslarida insonning, avvalo, o‘zligini, qolaversa, olamni anglashga bo‘lganintilishlariga turtki beriladi.

Shu maqsadda “O‘qish kitobi” darsliklariga ona tabiat, atrofimizni o‘rab turgan olam, Vatanimiz tarixi va bugungi qiyofasi, kattalar va bolalar hayoti, mehnatsevarlik, milliy va ma’naviy qadriyatlarimiz kabi turli mavzular bo‘yicha atroflicha tushunchalar berishga mo‘ljallangan badiiy, axloqiy-ta’limiy, ilmiy-ommabop asarlar kiritiladi.

O‘qish darslarida lug‘at ustida ishslash muhim ahamiyatga ega bo‘lib, dars samaradorligini oshirishga yordam beradi hamda darslik materiallarini o‘rganish bilan bog‘liq holda olib boriladi. Lug‘at ustida ishslashda o‘quvchilar matn ichidagi ma’nosini tushinmaydigan so‘z va iboralar ochib beriladi. Shu bois so‘z ma’nosini tushuntirishga ko‘p vaqt sarflanmaydi, asar mazmunini ochib beruvchi zarur bo‘lgan so‘zlarga qisqacha izoh beriladi. Bu esa o‘quvchilar so‘z boyligini oshiradi va ravon nutqni rivojlantiradi. Demak, dars jarayonida o‘quvchilar hamkorlikda ishslash, mustaqil izlanish, erkin fikrlash va muammoli vaziyatlarning yechimini topa olish ko‘nikmalar shakllanadi. Darslarning yangicha yondashuvlar asosida tashkil etilishi “O‘qish” fanini o‘qitishning sifat va samaradorligini oshiradi. Shu nuqtai nazardan qaraganda boslang‘ich sinf o‘quvchilarini yaxshi o‘qish malakasini shakllantirish sifatlari va ularni takakkollashtirish muhim vazifaga aylandi. Ya’ni o‘quvchining to‘g‘ri talaffuz qilishi orqali DTS bo‘yicha o‘zlashtirishlari ko‘zdautilgan bilimlarni o‘quv-biluv ko‘nikma va malakalarini egallahlariga yo‘l ochiladi. O‘qish ta’limida insonning, avvalo, o‘zligini, qolaversa, olamni anglashga bo‘lgan intilishlariga turtki beriladi. Shuning uchun «O‘qish kitobları» darsligida ona tabiat, atrofimizni o‘rab turgan olam, Vatanimiz tarixi va bugungi qiyofasi, kattalar va bolalar hayoti, mehnat, istiqlol va milliy-ma’naviy qadriyatlar, xalqlar do’stligi va tinchigi kabi turli mavzular kiritilgan. Mazkur mavzularga oid badiiy va ilmiy ommabop asarlar ta’limiy, axloqiy xarakterda bo‘lib, ular o‘quvchilarning aqliy kamoloti va ma’naviy axloqiy tarbiyasiga qaratilgan.

Boshlang‘ich ta’lim o‘qish darslarida har bir mavzu uchun tanlangan matnlarning janriy rang-barangligiga, poetik mukammalligiga, o‘quvchilarning bilim darajasi va yosh xususiyatlariga mos kelishiga alohida e’tibor qaratiladi.

Ijtimoiy-tarixiy mazmunidagi mavzular Vatanimiz o‘tmishi , xalqimiz hayoti, mardonovor kurashi, ulug‘ siymolar amalga oshirgan ishlar, tarixiy sanalar to‘g‘risida muayyan tasavvur beriladi. Beruniy, Amir Temur, Alisher Navoiy, Bobur va boshqa ajdodlarimiz haqidagi matnlar shular jumlasidandir. Bu xildagi asarlar o‘quvchilarni faqat o‘tmish bilan tanishtirib qolmasdan, Vatan oldidagi farzandlik burchi va mas’uliyatini teran anglashga ham yordam beradi. Badiiy asarlarni ifodali o‘qishga o‘rgatish jarayonida ularni janr xususiyatiga ko‘ra o‘rganish ahamiyatlidir.

Boshlang‘ich o‘qish darslari oldiga qo‘yilgan didaktik talablar mavjud:

1. O‘quvchilarda yaxshi o‘qish sifatlari: to‘gri, tez, ongli, ifodali o‘qish malakalarini shakllantirish.

2. O‘quvchilarni kitobdan foydalanishga, undan kerakli bilimlarni olishga o‘rgatish, kitobga muhabbat uyg‘otish, ularni oddiy, ularni oddiy kitobxonidan chuqur mulohaza yurituvchi, ijodkor kitobxon darajasiga ko‘tarish.

3. O‘quvchilarning atrof-muhit haqidagi bilimlarini kngaytirish va boyitish hamda ilmiy dunyoqarashlarni shakllantirish.

4. O‘quvchilarni axloqiy-estetik jihatdan yetuk kishilar qilib, mehnatga muhabbat ruhida tarbiyalash.

5. O‘quvchilarning bog‘lanishli nutqini va adabiy estetik tafakkurini o‘stirish.

6. O‘quvchilarning xayilot olamini boyitish.

Shuni unutmaslik kerakki, har bir vazifani bajarishning aniq metodik usullari mavjud. Ammo ular boshqalari bilan o‘zaro bog‘liq holda o‘qish darslari va sinfdan tashqari o‘qish mashg‘ulotlari jarayonida hal qilindi. Yaxhi o‘qish sifatlarini egallash maktabda o‘qitiladigan barcha predmetlarni muvoffaqiyatli o‘zlashtirishni ta‘minlaydi. O‘qish metodikasi ilmida o‘qish malakasini shakllantirish so‘zlarni bog‘lab o‘qish malakasini shakllantirishdan boshlanishi qayd etiladi. So‘ngra so‘zlar sidirg‘a o‘qiladi. Ma’lumki, so‘zlar ko‘rish orqali idrok qilinadi. So‘zlarning ma’nosini tog‘ri talaffuz qilish orqaligina aniqlash mumkin. Matndan o‘qilishi qiyin, tuzilishi murakkab bo‘lgan so‘zlarni, birikma va gaplarni aniqlash, matnning yaxshi, o‘rta va yomon o‘qiydigan o‘quvchilariga o‘qitiladigan qismini oldindan belgilab chiqish zarur. Gaplarni o‘qish davomida urg‘uni noto‘g‘ri qo‘yib o‘qish so‘zlarning asl va o‘z ma’nosini tushunishga xalal beradi, albatta.

Maktab 4-sinf o‘quv materiali hajm jihatdan ancha katta. Shu sababdan o‘quvchilarni to‘g‘ri va ravon, tez va ifodali o‘qishga o‘rgatishda, asar voqealari o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlashda turli topshiriqlar asosida tanlab o‘qishga katta e’tibor beriladi. Badiiy matnlar mazmuni asosida reja tuziladi, to‘liq va qisqartirib, shaxsni o‘zgartirib qayta hikoya qilinadi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro‘yxati:

- “Barkamol avlod yili “ davlat dasturi. T. O‘zbekiston. 2010.
- Pedagogika o‘qitish metodikasi T- 2008

TA'LIM JARAYONIDA INNOVATSION TEKNOLOGIYALAR FOYDALANISH

*Namangan viloyati Chust tumani
14-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Mamirova Nafisa Zokirjonovna*

Annotatsiya: Maqolada bugungi kunda dolzarb bo'lgan innovatsion metodlarni ta'lism jarayonida ya'ni pedagogika sohasida foydalanish texnologiyasi va usullari haqida yoritilgan. Ta'lism tizimida ushbu uslublardan foydalanishning usullari haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: kadrlar, malaka, davr, texnologiya, innovatsion faoliyat,

Kadrlar tayyorlash milliy dasturini amalga oshirishdagi asosiy tamoyillardan biri - bu ta'lism tizimini tuzilish va mazmun jihatidan isloh qilish uchun o'qituvchi va murabbiylarni qayta tayyorlash, yuqori malakali, raqobatga qodir mutaxassislar tayyorlash bo'yicha ta'lism muassasalarining faoliyatini uyg'unlashtirish, ilg'or pedagogik texnologiyalarni, pedagogik innovatsiyalarini ta'lism jarayoniga kiritish hisoblanadi.

Bugungi kunda pedagogika sohasida yangi ilmiy yo'naliish - pedagogik innovatsiya va ta'lism jarayonini yangilash q'oyalarining paydo bo'lishi natijasida o'qituvchining pedagogik faoliyatida ham yangi yo'naliish «o'qituvchining innovatsion faoliyati» tushunchasi paydo bo'ldi. «Innovatsion faoliyat» tushunchasini tahlil qilar ekanmiz: G.A.Mkritichyanning bu haqdagi fikri diqqatga sazovar: - «Pedagogik tajriba-sinov faoliyatining 3 ta asosiy shaklini ajratish mumkin: xususiy tajriba, tajriba-sinov ishi, o'qituvchining innovatsion faoliyati. Pedagogik faoliyatda innovatsiyalar qancha ko'p bo'lsa, o'qituvchi xususiy eksperimentni shuncha yaxshi tushunadi».

Innovatsion faoliyat – pedagogning o'z kasbini takomillashtirishdagi mavjud shakl va vositalarni egallashga ijodiy yondashuvini nazarda tutadi. Ta'limga innovatsiyalar va innovatsion pedagogik faoliyat haqida barqaror va hammaga ma'qul bo'lgan ilmiy tasavvurlar va tasniflar shu paytgacha mukammal tarkib topgan emasligini ham e'tirof etish lozim. Bunday holatning asosiy sabablaridan biri ta'limga yo'naltirilgan ilmiy bilimlar tizimlari o'rtasidagi qiyinchilik bilan engib o'tiladigan uzilishlardir. Innovatsiya -amaliyot va nazariyaning muhim qismi bo'lib, ijtimoiy-madaniy ob'ekt sifatlarini yaxshilashga yo'naltirilgan ijtimoiy subyektlarning harakat tizimidir. Innovatsiyalar dolzarb, muhim ahamiyatga ega bo'lib, bir tizimda shakllangan yangicha yondashuvlar. Bugun ta'lism tizimidagi innovatsiyalarini quyidagicha tasniflash ma'qullanmoqda:

- Faoliyat yo'naliishiga qarab (pedagogik jarayondagi, boshqaruvdagi);
- Kiritilgan o'zgarishlarning tavsifiga ko'ra (radikal, modifikatsiyalangan, kombinatsiyalangan);
- O'zgarishlar ko'lamiga ko'ra (lokal, modulli, tizimli);
- Kelib chiqish manbaiga ko'ra (shu jamoa uchun ichki yoki tashqaridan olingan).

Innovatsiyaning amaliyotga kiritilishi innovatsion jarayonlarda amalga oshiriladi. Innovatsion jarayon deb - innovatsion o'zgarishlarga tayyorgarlik ko'rish va uni amalga oshirish jarayoniga aytildi. Innovatsion faoliyat - pedagogik jamoani harakatga keltiruvchi, olq'a boshlovchi, taraqqiy ettiruvchi kuchdir. «Innovatsion faoliyat – bu yangi ijtimoiy talablar bilan an'anaviy me'yorlarning mos kelmasligi, yoxud amaliyotning yangi shakllanayotgan me'yorining mavjud me'yor bilan to'qnashuvi natijasida vujudga kelgan majmuali muammolarni echishga qaratilgan faoliyatdir», -deb ta'kidlaydi V.I.Slobadchikov.

O'qituvchilarni innovatsion faoliyatga tayyorlash muammosiga murojaat etish jamiyatda innovatsion jarayonlar dinamikasining o'sib borayotganligini tushunish natijasida vujudga keldi. Uning tahlili faqat fan va texnika erishgan zamonaviy yutuqlardan foydalanishni o'z ichiga olmasdan, balki yangiliklarni izlash, yaratish, moslashtirish, tatbiq etish va olingan natijalarni qayta tekshirish kabi jarayonlarni ham qamrab oladi.

Innovatsion faoliyatning tuzilishini o'rganib chiqqan olimlardan biri V.Slastenin uni quyidagicha tuzilishga ega deb ko'rsatib o'tadi: «Innovatsion faoliyatning tuzilishi-ijodiy yondashuv, ijodiy faollik, yangilikni kiritishga texnologik va metodologik tayyorgarlik, yangicha fikrlash, muomala

madaniyati.

«Innovatsion faoliyat o`qituvchining o`z faoliyatidan qoniqmasligidan kelib chiqadi. U o`qituvchi tomonidan u yoki bu pedagogik vazifani hal qilishda qandaydir to`sinqqa duch kelinib, uni muvaffaqiyatli hal etishga intilish asosida yuzaga keladi». Innovatsion faoliyat yangi q`oyani izlashdan boshlanadi. Pedagogik innovatsiya ta`lim-tarbiya jarayonidagi muhim va murakkab masala echimiga yo`nalitirilganligi sababli o`qituvchidan yangicha yondashuvni talab qiladi.

Xulosa qilib aytganimizda, innovatsion faoliyat – bu ilmiy izlanishlar, ishlanmalar yaratish, tajriba – sinov ishlari olib borish yoki boshqa fan-texnika yutuqlaridan foydalangan holda yangi texnologik jarayon yoki yangi takomillashtirilgan mahsulot yaratish bo`lib, uning pragmatik xususiyati shundaki, u q`oyalar maydonida ham va alohida bir sub`ektning harakat maydonida ham amalga oshirilmaydi, balki bu faoliyatni amalga oshirish tajribasi kishilar hayotida hammabop bo`ladigan holdagini haqiqiy innovatsion hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Uzluksiz ta`lim sifat va samaradorligini oshirishning nazariy-uslubiy muammolar|| Ilmiy konferensiya materiallari. – Samarqand: SamDU nashri.
2. F.Zakirova va boshq.Elektron o`quv-metodik majmular vat a`lim resurslarini yaratish metodikasi. Metodik qo`lkanma, T.: OO`MTV, 2010. – 57b.

КАСБИЙ ФАОЛИЯТГА ЙЎНАЛТИРИЛГАН ИНГЛИЗ ТИЛИНИ ЎҚИТИШ БЎЙИЧА ЖАҲОН ТАЖРИБАСИ (ЖУРНАЛИСТИКА МИСОЛИДА)

*Мукаррам Отамуродова
Ўзбекистон журналистика ва оммавий
коммуникациялар университети магистранти
e-mail:mukarram.otamurodova@mail.ru*

Аннотация: Мазкур мақолада касбий фаолиятга йўналтирилган инглиз тилини ўқитишнинг жаҳон тажрибаси журналистика доирасида тадқиқ қилинган. Шунингдек, дунёнинг инглиз тили иккинчи тил ёки хорижий тил сифатида ўқитиладиган мамлакатларида журналистика таълими, тил ўргатишнинг ўзига хосликлари ва олиб борилаётган илмий изланишлар ҳақида сўз боради. Нуфузли университетларнинг журналистика факультетларида инглиз тилини ўқитиш бўйича эришилган ютуқлар ва амалий натижаларга тўхталиб ўтилади.

Калит сўзлар: инглиз тили, журналистик таълим, ESP, модул

Замонавий фан ва таълим тилига айланиб бораётган инглиз тилини билиш ва уни ўқитиш масаласи дунёнинг аксарият давлатларида таълим тизимининг энг устувор йўналишларидан бири сифатида белгиланган. Мазкур тил асосий тил ҳисобланмаган мамлакатлар таълим тизими уни ўқитишнинг турли босқичлари, метод ҳамда ёндашувлари ва ҳаттоқи бир неча мақсадли кўринишларини ҳам ишлаб чиқишиган. Бу борадаги изланишлардан бири бу- касбий фаолиятга йўналтирилган инглиз тили (English for Specific Purposes ёки қисқача ESP) бўлиб у маълум бир фаолият ва касб доирасида чет тилини ўргатишдир. Барча тилларда ESP деб қўлланилаётган ушбу тил ўқитиш соҳаси унча узоқ бўлмаган тарихга эга.

ESP нинг пайдо бўлиши бевосита Иккинчи жаҳон уришининг тугаши ва унинг натижаларига боғлиқдир. Бу йўналиш жаҳон иқтисодиётининг ривожланиши туфайли пайдо бўлди, технологиянинг ривожланиши, нефтга бой мамлакатларнинг иқтисодий қудрати ва инглиз тилида сўзлашадиган мамлакатларда чет эллик талабаларнинг кўпайиши ҳам асосий омиллар қаторига киради.¹

Барча соҳалар қатори журналистика ҳам инглиз тили тараққиётининг фойдали натижаларини ўзлаштиришдан четда қолаётгани йўқ. Тил ва коммуникация доирасидаги ОАВ фаолиятини чет тилисиз тасаввур этиш қийин. Медиа таълим соҳасидаги етакчи олийгоҳларда ҳам инглиз тилини ўқитишга катта аҳамият берилади. Зеро глобаллашув жараёнининг шиддати медиа маконда инглиз тилидаги ахборотлар оқимининг кўпайишига сабаб бўлди. Кўплаб университетлар касбий фаолиятга йўналтирилган инглиз тилини асосий мутахассислик фанларини ўзлаштиришда ёрдамчи тил сифатида ўқитмоқда. Яъни бунда инглиз тили фақат умумий мулоқот учун эмас, балки ўрганилаётган ихтисосликнинг назариясини ўзлаштиришда восита сифатида қаралмоқда.

Греция университетларининг Журналистика ва оммавий коммуникациялар факультетида бўлажак журналистларни халқаро кўп тилли мухитга тайёрлаш мақсадида ESP дастури 1993 йилдан бошлаб яхши йўлга кўйилган. English for Journalists курси иккинчи семестрдан бошлаб ўқитиладиган асосий курс бўлиб, умумий инглиз тилини яхши билишни талаб қиласди. Курс Б1-Б2 даражалари учун мослаштирилган бўлиб 39 соат давом этади. Ушбу дарс ҳар семестрда 140 та талабани қамраб олади, ҳафтасига фақат 50 таси мунтазам равишда машғулотларга қатнашадилар. Ҳар йили университетдан чиқадиган Эрасмус талабаларининг камида 10-15 таси ушбу курсда қатнашадилар. Курснинг ўзи турли модулларга бўлиб биринчи модул The print media деб номланади ва талабаларга

¹ Carolina Gozalez Ramirez. English for specific purposes: brief history and definition. Revista de Lenguas ModeRnas, № 23, 2015 p. 379-386. https://www.researchgate.net/publication/296625632_English_for_Specific_Purposes_Brief_History_and_Definitions

факультет газетаси учун янгиликларни ёзиш, жанр каби асосий тушунчалар газета тили, ҳикоя тузилиши (масалан, тескари пирамида тарзида) ва бошқалар ўргатилади. Дарсларда ўкув материаллари сифатида Англия ва Американинг сиёсий-ижтимоий ва таблоид газеталаридан фойдаланилади.¹

Грециянинг Аристотел Университетида йўлга қўйилган мазкур ESP тизимининг мамлакатимиз университетларининг журналистика факультетларда жорий этилиши лозим бўлган бир қатор ютуқлари бор. Дарснинг модулларга бўлиниши соҳанинг босма ОАВ, телевизия, интернет ва халқаро журналистика каби йўналишларини инглиз тили воситасида чукурроқ ўрганиш имконини беради. Йўналишларнинг бир-бирига ўхашаш ва фарқли томонлари ҳамда ўзига хос терминологиясини ўқитиш бундай ESP дарсларида ҳам ўқитувчига ҳам талабага қулайлик яратади, дарс сифати ва самарасини оширади.

Оммавий ахборот воситалари соҳасидаги жадал ривожланишлар чет тилидаги матнларни таржима қила оладиган ва хорижий тилларда ҳам ахборотлар тайёрлай оладиган журналистларга бўлган талабни ошириб юборди. Мазкур талабни қондириш ўз навбатида университетлар зиммасига тушади. Ўз кадрларини замонавий журналистик билимлар билан таъминлашни истаган ҳар бир олийгоҳ эса инглиз тилини ўқитишга катта аҳамият қаратиши зарурлигини яхши англамоғи лозим. Зоро, жаҳон тажрибаси ҳам кўп тилли журналистларга бўлган талабни юкоридаги мисолларда кўрсатиб турибди.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Carolina Gozalez Ramirez. English for specific purposes: brief history and definition. Revista de Lenguas ModeRnas, № 23, 2015 p. 379-386.
2. David Pendery. Course and Material Design for Active ESP Journalism English Teaching.
3. Erlin Estiana Yuanti, DESIGNING AN ESP SPEAKING FOR JOURNALISM CLASS – A CASE STUDY. The 61 TEFLIN International Conference
4. Marina Tzoannopoulou, Rethinking ESP: Integrating content and language in the University classroom. Procedia - Social and Behavioral Sciences 173 (2015) 149 – 153

1 Marina Tzoannopoulou, Rethinking ESP: Integrating content and language in the University classroom. Procedia - Social and Behavioral Sciences 173 (2015) 149 – 153

MASOFAVIY TA'LIM PEDAGOGLARNING KASBIY KOMPETENTLIGI SIFATINI OSHIRISH OMILI

Qo'qonboyeva Shaxlo Rafikjonovna
Qo'qonDPI o'qituvchisi
+998911468004

Annotatsiya. Ushbu maqolada masofaviy ta'limganing pedagoglarning kasbiy kompetentligini shakllantirishdagi o'rni ko'rsatilgan.

Tayanch so'zlar: masofaviy ta'limg, elektron tizim, pedagog, kasbiy kompetentlik, modul tizimi, bilim, ko'nikma, malaka.

Yurtimizda Covid-19 virusi tarqalishining oldini olish maqsadida yurtimizda karantin e'lon qilindi. Bu jarayon esa albatta ta'limg tizimida olib borilayotgan islohotlarga ham o'z ta'sirini ko'rsatmasdan qolmadidi.

Ta'limg tizimidagi bu kabi o'zgarishlar albatta pedagog kadrlar zimmasiga katta ma'suliyat va vazifalarni yukladi. Mamlakatimizdagi barcha ta'limg muassasalar, jumladan oliy ta'limg tizimida ham yangi tizim asosida o'qitish bo'yicha bir qator vazifalar amalga oshirildi. Mazkur karantin jarayoni davrida ham talabalar uylarida qolgan holda ta'limg olishga va bo'sh vaqtlarini samarali o'tkazishga jalgan etildilar.

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'limg vazirligining 2020 yil 27 martdag'i 233-sonli buyrug'iiga asosan oliy ta'limg muassasalarida ta'limg yo'nalishlari va mutaxassislik fanlari bo'yicha elektron resurslar quyidagi talablar asosida tayyorlandi. Har bir fan bo'yicha kirish va fanning mavzulari hamda oraliq va yakuniy nazorat qismlaridan iborat bo'ladi.

Kirish qismi quyidagilardan tashkil topadi:

1. Fan haqida ma'lumot (doc)

2. Fan dasturi (pdf)

3. Fanni axborot bilan ta'minlash (asosiy va qo'shimcha adabiyotlar (pdf), internet resurslari, xorijiy universitetlarning ochiq ta'limg resurslari (havola)).

4. Glossariy-kurnda ishlataladigan atamalar, qisqartmalar va belgilar lug'ati (doc).

5. Kirish qismida 5-10 daqiqalik videorolik (fanni mazmuni, maqsadi va erishiladigan natija haqida) tavsiya etiladi.

Fanning mavzulari quyidagi ma'lumotlarni o'z ichiga olishi kerak:

6. Mavzuning nomi (doc);

7. Mavzu bo'yicha savollar to'plami (doc)

8. Mavzu bo'yicha glossariy (ushbu ma'ruzaga kiritilgan atamalar ro'yxati, terminlar umumiy glossariyda mavjud bo'lishi kerak kamida 7-10 ta so'z (doc));

9. Mavzuga oid asosiy va qo'shimcha adabiyotlar (betlari ko'rsatilgan holda (pdf))

10. Internet tarmog'ida elektron manbalarga havolalar (matnlar, audio yoki videoroliklar, electron kutubxonalarining URL manzillari);

11. Talabalar mustaqil o'rganishi uchun nazariy material, masalan (ma'ruza taqdimoti);

12. Fan mavzusiga oid audivizual materiallar, modellar, maketlar, namunalar, keyslar (tavsiya etiladi);

13. Video ma'ruza: Bunda videodagi faylning bir fragmentining davomiyligi 5-20 daqiqadan oshmasligi (tavsiya etiladi);

14. Talababalarning ma'ruza matnlarida taqdim etilgan va mustaqil ravishda o'rgangan nazariy materiallarini tushunishlari uchun bilimlarni nazorat qiliuvchi test savollarini ishlab chiqish. Test sinovlari bankini shakllantirishda variativlik (ko'p tanlov, yozishmalar, qisqa javob va boshqalar) dan foydalananish;

Oraliq va yakuniy nazorat:

15. Oraliq va yakuniy nazorat testlari /yakuniy topshiriq;

16. Yakuniy nazorat uchun savollar

Karantin davrida masofaviy ta'limning keng imkoniyatlaridan foydalangan holda barcha pdagog kadrlar o'zlarining fidokorona mehnatlari bilan ta'lim jarayonini to'xtamasdan davom etishiga o'z hissalarini qo'shdilar. Mamlakatimiz hududidagi barcha oliv ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish bo'yicha yagona tizim shakllandi. Ushbu tizimni joriy etish bo'yicha, o'quv jarayonini tashkil etish bilan bog'liq me'yoriy-metodik baza yaratildi, ta'lim jarayonida masofaviy texnologiyalarni joriy etish bo'yicha aniq maqsadli faoliyat yo'lga qo'yildi.

Masofaviy ta'limni amalga oshirish jarayonida har bir pedagog hodim o'zi ta'lim beradigan fanlar bo'yicha barcha me'yoriy hujjatlar va talabalar o'rganishi lozim bo'lgan materiallar va ma'lumotlarni yagona elektron platformaga joyladilar.

Bunda barcha fanlar bo'yicha tartib asosida buyruqda ko'rsatilgan tartib bo'yicha joylashtirib chiqildi. Bundan tashqari elektron tizimda barcha talabalar o'zlashtirgan yangi bilim, ko'nikma va malakalarining shakllanganlik darajasini aniqlash maqsadida kompyuterda onlayn tarzda test sinovlari ham joriy qilingan. Elektron tizimning afzallik tomonlari quyidagi misollarda ko'rishimiz mumkin. Pedagog o'zi ta'lim berayotgan fani bo'yicha elektron tizimga joylashtirilayotgan barcha ma'lumotlar pedagogning kasbiy kompetentligini oshirishga xizmat qiladi.

Bugungi kunda talabalarning masofaviy ta'lim jarayonida oлган bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirishda masofaviy ta'limning yana bir afzalliklaridan biri, talabalar bilimlarini istalgan masofadan amalga oshirish, natijalarini turli usullarda va takroriy ravishda tahlil qilish, oldingi test natijalarini saqlash imkoniyati, test natijalarini faqat ruxsat etilgan shaxslargina ko'ra olishi, pedagoglarga esa test o'tkazish turi va vaqtinligi kabilardir.

Pedagoglar yuqorida ko'rsatilgan barcha ma'lumotlarni elektron tizimiga joylashtirish jarayonida barcha vaziyatlarda ham o'z faoliyatini muvaffaqiyatli amalga oshirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va axborot texnologiyalarni muntazam ravishda o'rganib kasbiy bilim va ko'nikmalar hamda shaxsiy sifatlarga ega bo'lib, ularda zarur kasbiy kompetensiyalar rivojlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Асямов С.В. Педагогические тестирование в системе оценки знаний слушателей. – Ташкент, 2006.-С.10.
2. Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта маҳсус таълим вазирлигининг 27-мартдаги 233-сонли бўйруғи.

ОИЛАВИЙ ПСИХОЛОГИК ХИЗМАТНИНГ МОҲИЯТИ

Акрамова Феруза Акмаловна
психология фанлари номзоди, доцент
“Оила” илмий-амалий тадқиқот маркази лойиҳа раҳбар,
тел.: +99891-136-05-27
e-mail: akramova_feruza@mail.ru

Аннотация: Мақолада Ўзбекистонда оилавий психологик хизматнинг моҳияти, долзарблиги асослаб берилган. Оила билан боғлиқ бўлган муаммоларни бартараф этиш ва оила мустаҳкамлигини таъминлашда оилавий психологик хизматнинг бир кўриниши сифатида оилавий психотерапияни қўллашнинг шартлари таҳлил этилган.

Таянч сўзлар: оилавий психологик хизмат, оила муаммолари, оилада соғлом психологик муҳит, оила барқарорлиги, оилавий низолар, ажримлар, суицид ҳолатлари, оилавий муносабатлардаги носоғломлик, психологик терапия, психологик маслаҳат.

Тарих ва ижтимоий ҳаёт тамойиллари шуни қўрсатмоқдаки, жамиятнинг ҳар томонлама ривожланиши ва унда юксак даражадаги ҳаёт, турмуш тарзининг қарор топтирилиши, аввало ҳар бир шахснинг ўзига хос психологик билим ва салоҳиятининг не ҷоғлиқ тўлаттўқис намоён этаётганлиги билан белгиланади. Шу боисдан бўлса керак, ҳозирги кунда барча ривожланган ва ривожланиш йўлидан бораётган мамлакатлар биринчи галда ўз фуқароларининг маънавий, интеллектуал, жисмоний ва руҳий барқамоллигига ва бундан ижтимоий манфаатлар учун самарали фойдаланиш йўлларини излашга жиддий эътибор қаратмоқдалар. Шу нуқтаи назардан, ҳар бир мамлакатда инсон ва унинг ижтимоий муносабатлари ўртасида уйғунликни таъминлашга қаратилган ижтимоий-психологик хизмат тизимининг жорий этилиши алоҳида аҳамият қасб этади.

Шуни алоҳида қайд этиш керакки, ҳанузгача Ўзбекистонда мукаммал дастурга ва амалий тажрибалар якунига асосланган ягона психологик хизмат тизимини бошқарувчи расмий мақомга эга бўлган Марказнинг мавжуд эмаслиги ва айни пайтда, психологик хизмат тизимининг бугунги ҳолати ва унинг амалий фаолият йўналишларини ҳар томонлама, чуқур таҳлил қиливчи ва шу таҳлиллар асосида психологик хизматнинг истиқболларини очиб берувчи маҳсус тадқиқотларнинг тақчиллиги, айниқса оилавий муносабатлар тизимидағи муаммоларни ҳал қилишга амалий ёрдам берувчи психологик хизматнинг барча фуқаролар фойдаланиши мумкин бўлган даражада ташкил қилинмаганлиги ниҳоятда долзарб масала бўлиб қолмоқда. Демак, табиийки, мазкур муаммони бартараф этиш учун, Ўзбекистонда психологик хизматнинг жорий этилиши, бугунги ҳолати ва истиқболларини ўрганишга, таҳлил қилишга ва изоҳлашга бағишлиланган психологик ижтимоий-психологик тадқиқотларнинг олиб борилиши келажаги буюк бўлган Ўзбекистонимиз равнаки учун кечикириб бўлмас давр тақозосидир.

Мамлакатда аҳоли сонининг муттасил ўсиб бориши ҳисобига ёш оилалар сони ҳам ошди. Шунинг учун бугунги кунимиз ва эртанги истиқболимиз учун энг муҳим ва долзарб масала - оилага эътиборни кучайтириш, уни ижтимоий-психологик ҳимоялаш ва қўллаб-куватлаш лозим. Демак, оила институти жамият ҳаётий фаолиятида улкан аҳамиятга эга экан, ижтимоий психология, амалий психология, оила психологияси доирасида унинг ривожланиш қонунларини, барқарорлиги ва мустаҳкамлиги омилларини аниқлаш, аниқланган ижтимоий-психологик хусусиятлари бўйича илмий хулосалар ишлаб чиқиш, оиланинг ҳар бир аъзоси учун психологик хизматдан фойдаланиш имконини яратиш муҳим амалий аҳамият қасб этади. Шу боис оила ва никоҳнинг мустаҳкамлигини сақлаш, оилада соғлом ижтимоий муҳитни яратишга қўмаклашиш орқали оила барқарорлигини таъминлаш, оилавий низолар, ажримлар, суицид ҳолатларининг олдини олиш ҳамда психологик қўмакка муҳтоҷ бўлган оила аъзосининг психологик билимлар билан қуроллантириш ва психологик ҳимояланишига эришиш эса бугунги куннинг долзарб вазифаларидан ҳисобланади.

Оилавий психологик хизматнинг методологик асослари сифатида талқин қилинган юқоридаги фикр-мулоҳазалар ижтимоий психологиянинг қуидаги амалий-татбиқий йўналишларига бугунги куннинг энг долзарб муаммолари сифатида қарашни тақозо этади.

1. Оилавий психологик хизмат ҳар бир оила аъзосининг ижтимоий ва ҳиссий қониқиши жараёнини тадқиқ қилишга қаратилган усувлар ва услублар мажмуасига асосланиши;

2. Оилавий психологик хизмат шахсларнинг (қайнона, қайнота, келин, куёв, эр, хотин, фарзанд ва х.к.) ижтимоий жараёндаги ўз-ўзига, ўзгаларга муносабатларидаги иерархик тизим динамикасини тадқиқ қилиш ва шу тизим асосида ижтимоий психологик муҳитнинг яратилишига замин ҳозирлай олиши билан боғлиқ изланишлар кўламини ўз ичига олиши;

3. Оилавий психологик хизмат жараёни оила аъзолари билан боғлиқ муҳим ижтимоий кўрсаткичларнинг таҳлили ҳамда ҳар бир шахс учун характерли бўлган индивидуал хусусиятлар ва ижтимоий установкаларни қарор топтирилишини ўрганиш асосида амалга оширилиши;

4. Оилавий психологик хизмат жараёнини ижтимоий-психологик муҳофаза воситаси сифатида тадқиқ қилиш муаммоси бугунги кунда ижтимоий психологиянинг энг долзарб муаммоларидан бири ҳисобланади ва бу муаммони бартараф этишда маълум психологик тамойилларга таяниш талаб қилинади.

Оилавий психотерапия ўз тараққиёти давомида икки босқич (тиббий ва психологик босқич)ни босиб ўтди. 20-асрнинг иккинчи яримларидан бошлаб, сабиқ Иттифоқда факат тиббий натижаларни эмас, балки оилалар аъзоларининг шахс сифатидаги такомили ҳамда улар орасидаги муносабатларни мақсадга мувофиқ таъминлашга йўналтирилган психологик маслаҳат ва психологик оилавий терапия жадал ривожлана бошлади.

Бунда кўпроқ Э.Г.Эйдемиллернинг ҳаммуаллифликда чоп этган “Оилавий психотерапия” (1990) номли илк монографияси муҳим рол ўйнади. Унда муаллифлар асаб-психик касалликларини даволашда оилавий психотерапияда қўлланадиган тадқиқот методлари, мазкур жараёнга хос механизmlар хусусидаги хулосаларни умумлаштирганлар. Улар оиласи босқичма-босқич кўп функцияли ва кўп даражали тизим сифатида тасниф этадиган янги методологик ёндашувларни таклиф этдилар. Олимларнинг таъкидлашларича, оиланинг бирор аъзоси асаб-психик касалликлардан азият чекса, оиланинг бир бутунлигига путур етади ва гурухий патологик характер касб этувчи психологик ҳимоянинг механизmlари шаклдан бошлади.

Бугунги кунда оилавий психотерапия психотерапиянинг бошқа йўналишлари, хусусан, индивидуал ва гурухий психотерапия билан чамбарчас боғлиқлика жадал ривожланмоқда. Охирги ўн йилликда оилавий психологик хизмат ривожида кескин юксалиш рўй берди, оиладаги муаммоларни бартараф этишга кўмаклашишни ўз олдига мақсад қилиб олган турли муассаса ва ташкилотлар вужудга келди.

Оилага хизмат кўрсатувчи психолог, психотерапевтнинг асосий тамойили таҳминан қуидаги жумлада ифодаланиши мумкин: “Мен Сизнинг кўп муаммоларингизни, айниқса оилавий масалага алоқадорларини ҳал қилиб бера олмайман. Бу муаммоларни ўзингиз бартараф этишни ўрганишингиз зарур. Бунинг учун эса керакли билим ҳамда қўнималарни эгаллашингиз даркор. Бироқ уларни ўзлаштирганингиздан сўнг менинг маслаҳатларим Сизга бағоят фойдали бўлиши мумкин. Ўшанда мен Сизга маслаҳат ва тавсиялар беришим, Сизни қўллаб-куватлашим мумкин”.

Масала, муаммонинг шу таҳlit қўйилиши натижасида оила аъзолари психологдан суст шаклда ёрдам кутаётган вақтда юзага келиши мумкин бўлган ўта ноxуш психотерапевтик вазиятлардан халос бўлиш имкони туғилади. Мижоз ёки ёрдам кўрсатиш лозим бўлган шахс бундай пайтда ўз муаммоларини ҳал қилиш учун психолог билан биргаликда фаол ҳаракат қилади.

Оилавий маслаҳат оилага психологик ёрдам кўрсатиш йўналишларидан бири сифатида ўзига хос хусусият, чегара ва таъсир доирасига эга. У оилавий психотерапия билан бир вақтда ривожланди, бу икки ёндош касбий фаолият бир-бирини тўлдирган ҳолда тараққий топди. Оилавий маслаҳатнинг асосий мақсади – психолог ва оила аъзоларининг

баҳамжихатлиқда оиласдаги рол (мақом)ларни мақсаддағы мұвоғиқ таркиб топтириш ва баркамол шахсни тарбиялашларини таъминлаш.

Психологик маслаҳатнинг психотерапиядан фарқ қиласынан асосий жиҳати унда тиббий, касалликка доир концепция, турли даражадаги оғишларга оид хуласалар асосида иш күрмаслигидир. Шу билан бирга психолог маслаҳат жараёнида дикқат-эътиборни шахснинг оиласдаги ижтимоий мақомига, муаммони ечишга нисбатан ички имкониятларини сафарбар қилишга йўналтиради.

Оиласий маслаҳатнинг турли-туман усул ва методлари ҳар хил назарий концепцияларга асосланган бўлиб, мазкур концепциялар орасида ҳозирги вақтда когнитив-хулқий ва рационал-ҳиссий терапия (Альберт Эллис), тизимли (Б.Ф. Скиннер, С. Минухин) ҳамда эмпирик (К. Витакер, В. Сатир) йўналишларни таъкидлаш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ақрамова Ф.А. Ўзбекистонда оиласий психологик хизматнинг ижтимоий-психологик муаммолари. Монография. – Т.: ООО “NORI” МЧЖ, 2019. - 186 б.
2. Каримов Х.К., Умаров Б.М. Оила ва оиласий муносабатлар. – Тошкент: “Билим” жамияти, 2004. – 38 б.
3. Каримова В. Оиласий ҳаёт психологияси: Ўқув қўлланма. – Т.: 2006 – 142 б.

КОРОНАВИРУС – ЎҚИТМАСЛИК УЧУН САБАБ ЭМАС!

*Фаргона вилояти Бешариқ тумани
54-умумий ўрта таълим мактаби
информатика фани ўқитувчиси
Кабирова Умидаджумабоевна
Тел-97-418-42-21
umidakabirova2@gmail.com*

Аннотация: XXI аср тарихида ўчмас из қолдирган “COVID-19” яъни, коронавирус инфекциясининг бутун дунёда пандемияга айланиши ,ўқувчи ёшларимизни таълим олишига сабаб бўлмаслиги ,чунки бизнинг ўқувчиларимиз изланувчан, интилевчан, ўзлари учун имкон топа оладиган ёшлардир. Бугун олаётган билимлари ёруғ келажагимиз учун хизмат қилишига ишонамиз.

Калит сўзлар: “COVID-19”, мурожаат, масофавий таълим ,онлайн дарс, интернет, телефон, рақамли иқтисодиёт

Касалликни яширмасдан ўз вақтида мурожжамат қилиши – унинг олдини олишида энг самарали чорадир. Яширсак, нафақат ўзимизга, қўшинимизга, қариндошимизга ,энг ёмони , фарзандларимизга зарар етказган бўламиз.

Ўзбекистон Президенти Ш.М.Мирзиёев.

Муҳтарам президентимиз халқимиз бошига тушган синовли кунларда чин маънода оталарча ғамхўрлик кўрсата олди. Ўзбекистон халқини, ўқувчилар саломатлигини ,осойиштагиaginiни ўйлаб, энг катта бойлигимиз – соғлигимизни асраб қолиши учун барча тизимли ишларни йўлга қўйди. 2020-йил 18-матрда ўтказилган видеоселекторда Ўзбекистон халқига мурожаат қилди. Оғир кунларни ақл заковот, ҳамжихатик, сабр-бардош билан бартараф этиш юзасидан режалар ва таклифларни ўртага ташлади.

ЮНЕСКОнинг Ўзбекистондаги ваколотхонаси Ўзбекистон хукумати томонидан Коронавирус пандемиясига қарши кўрилаётган чораларни шунингдек Халқ таълими вазирлиги томонидан масофавий ўқитишини йўлга қўйиш бўйича амалга оширилаётган ҳаракатларни қўллаб-кувватлади. Коронавирус-ўқитмаслик учун баҳона эмас! ЮНЕСКОнинг мониторинги маълумотларига кўра 2020-йил 16 март ҳолатига дунёнинг 56 мамлакатида мактаблар ёпиб қўйилганини 516.6 миллион ўқувчига таъсир кўрсатганини ва барча аъзо давлатларни масофадан ўқитишига чорлайди ва ахборот технологиялар асрида фавқулотда ҳолат узлуксиз таълим жараёнининг бузилишига сабаб бўлмайди деб ҳисоблайди.(ЮНЕСКО сайтидан олинди) Ўзбекистонда Коронавирус инфекцияси, “COVID-19” тарқалишини олдини олиш ва таълим муассасаларида санитария-эпидемиологик ошойиштагиaginiни таъминлаш, ҳамда ўқувчи ва ўқитувчиларнинг соғлиганини ҳимоя қилиши мақсадида 2020-йил 16-мартдан таътил эълон қилинди. Таътилда ўқувчиларимиз таълимдан узилиб қолмаслигини учун Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлигининг ташкилотчилари, АҚТ ходимлари, салоҳиятли ва тажрибали ўқитувчилар томонидан берилётган теледарслар, Онлайн олимпиада яъни, 4-11 синф ўқувчилари ўртасида математика, информатика, физика, кимё, биология каби фанларидан ташкил килинганини айтиб ўтиш мумкин. Бундан ташқари kitob.uz, edumarket.uz, eduportal.uz, uzedu.uz, online-maktab.uz ва бошқа бир қанча таълим сайтлардан фойдаланиш имкониятлари берилди. Ўқувчи вақтини бекорга ўтказмасдан видео дарсларни ўрганиши ва истаган китобларини олиб ўқишли мумкин. Телевидения орқали ҳам 2020-йил 30-март санаисидан IV чорак учун ўқув дастурларида режалаштирилган дарс машғулотлари 1-4 синфлар учун “National Geography Wild”, 5-8 синфлар учун ”Eurosport”, 9-11 синфлар учун ”Охота и рыболовство” каналлари орқали бериб бориляпти. Шу билан бирга видеодарсларни интернетда қўйидаги <https://mover.uz/channel/uzedu.uz/> <http://mediabay.uz/podcasts/>, <https://www.youtube.com/c/OzbekistonRespublikasiX...> <https://t.me/uzeduonlinemaktab> каналларидан ҳам билиб

олиш мумкин. Яна шуни ҳам айтиш керакки, ўқувчилар вақтини мазмунли ўтказиш максадида, Интернет орқали ҳам жуда кўп совринли лойиҳалар ҳам эълон қилиб борилмоқда. Жорий йилнинг 31-март санасида эълон қилинган "Фарзандим билан дарс қиласман" онлайн лойиҳасини ҳам айтиб ўтиш мумкин. Онлайн лойиҳа ўқувчини, ҳамда ота-онасини онлайн дарсларга бўлган эътиборини, ота-оналарни фарзанди билан шуғулланиши зарурлигини билдиради. Бундай имкониятлардан ота-она, ўқувчилар ҳам унумли фойдаланиб, ўз билим ва иқтидорларини синаб кўришлари мумкин. Фақат ўқувчи, ота-онада хоҳиш-истак бўлса бас.

Биз, XXI – аср ахборот технологиялари асли, интернет аслида яшаемиз. Интернет дунё бўйлаб жойлашган ва ягона тармокка бирлаштирилган минглаб компьютер тармоқларининг мажмуидир. Президентимиз илгари сурган 5 та муҳим ташаббуснинг учунчиси, Аҳоли ва ёшлар ўртасида компьютер технологиялари ва интернетдан самарали фойдаланишни ташкил этишга қаратилган. Шундай экан, биз ўқитувчилар ўқувчиларга масофадан туриб таълим беришда давом этамиз. Фақат ота-оналар ҳам фарзандларини дарс фаолиятини текшириб боришлари керак, чунки ота-оналар фарзандларимиз алоқа воситалари орқали интернетдан фойдаланаётганда безътибор бўлиб қолмаслиги зарур. Интернетдан тўғри ва берилаётган имкониятдан самарали фойдаланиш талаб этилади. Рақамли иқтисодиётни ҳам тушунтириб бориш, интернет бевосита пулга ишланини, пулни тежаб ишлатиш кераклигини таъкидлаш лозим. Фарзандларимиз таълим-тарбияси ҳаммамиз учун муҳим. Ота-оналар фарзандларимиз таълим-тарбиясига маъсулият билан қарайлик. Келажак – фарзандаларимиз қўлида шуни унутманг!

Шу ўринда, мен ва барча ўқитувчилар, ота-оналар номидан биз ўқитувчиларга, ўқувчиларга, ота-оналарга яратилаётган имкониятлар, кўрсатилаётган эътибор ва ғамхўрликлар учун, аввало Президентимиз Ш.М.Мирзиёевга, Халқ таълими вазири Ш.Шерматовга ва барча ташкилотчиларга, Ибн Сино бобомиз издошлари бўлмиш тиббиёт ходимларига, ИИБ ходимларига ва барча ёрдам беряётган саҳоватпеша инсонларга, бизларга синовли кунларда мадад бўлаётганликлари, ҳаммамизга рух бағишлияётганлиги учун ташаккурлар айтамиз. Аллоҳ уларни, оиласини ўзи асрасин. Улар чин маънода миллий маънавиятимиз қаҳрамонларига айланди. Маънавиятимизни тўхтаб қолмасликлари учун курашган инсонлардир. Сизларни ҳеч қачон ўзбек халқи унутмайди!

Касаллик биздан, оиласиздан, махалламиздан, Она-ватанимиздан чекинсин. Биз касалликка асло таслим бўлмаймиз! Шифокарларимиз айтганларидек касалликни санитария-гиена талабларига риоя қилган ҳолда енгамиз. Зоро, эртанги кун - бугунги ёшлар қўлида. Ёшларимиз соғлом бўлсагина жамият, давлат ривожланади. Коронавирус ўқимаслик учун баҳона бўлмайди. Мақсадимиз, уйда ахборот техника воситалари орқали яъни онлайн дарс тайёрлаб муваффақиятга эришиш мумкинлигини исботлаш.

Касаллик туфайли, III чорак якунланай деб турган бир пайтда барча ўқитувчи ва ўқувчилар уйда қолдик. Лекин таълимда узилишни тўхтатганимиз йўқ. Шу муносабат билан 2020-йил 28-март куни ХТВнинг 91-сонли буйруги асосида жорий йилнинг 1-апрел санасидан ўқитувчилар масофадан туриб иш ўз иш фаолиятларини давом эттиришлари айтиб ўтилган. Масофавий таълим асосида ўқувчиларга ўз билимларимизни бериб бора-миз. Биз ўқитувчилар ҳам мактабимиз ўқувчилари ва ота-оналар билан доимий онлайн алоқаларни йўлга қўйганмиз. Масофавий таълим асосида, аввало уларга руҳий кайфи-ят, ҳамда телемавзулар юзасидан маълумотларни етказишга ҳаракат қиласмиш. Бу синовли кунларда барча ўқитувчилар ҳам ўз хиссаларини кўшишга тайёр.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Б.Болтаев, М.Маҳкамов, Тошкент-2017-йил. Информатика 7-синф дарслиги (52-56-бетлар).
2. Интернет маълумотлари "XXI аср ўқитувчиси" канали 3-апрел 2020-йил, ЮНЕСКО сайти.
3. "Kun.uz" телеграм канали, Президент мурожаати 18-март 2020-йил.
4. "Халқ таълими вазирлиги" телеграм канали, мактабларда таътил эълон қилиниши, онлаен олимпиадалар, 31-март 2020-йил.

ОИЛАВИЙ ЗЎРАВОНЛИК СОДИР ЭТИЛИШИДА МУХИТНИНГ ТАЪСИРИ

Расулова Ирода Мансуровна
Низомий номидаги ТДПУ Шахрисабз филиали
Психология фани ўқитувчиси
+998 91 561-44-30

Аннотация. Ушбу мақолада оилада зўравонлик билан боғлиқ омилларни, яъни оила-даги ижтимоий-иктисодий ахволни, маънавий-руҳий муҳитни, оила аъзолари ўртасидаги муносабатларни таҳлил қилиш орқали самарали профилактик чора-тадбирларни ишлаб чикиш мумкинлиги ҳақида сўз боради.

Калит сўзлар: Зўравонлик, руҳий зўравонлик, руҳий тушкунлик, меҳрибон ва раҳмдиллик, хўрланиш ва кўрқув, тазиик, низо.

Зўравонлик фақат жисмоний куч ишлатиш билан эмас, руҳий, ахлоқий, иқтисодий ва маиший босим ўтказиш билан намоён бўлиши ва оиланинг ҳар қандай аъзосига нисбатан қўлланиши мумкин. Ҳақоратлаш, мажбурлаш, зўрлаш, иқтисодий чекловлар қўйиш, мунтазам руҳий қўйноққа солиш каби ҳолатлар ҳам зўравонлик сифатида баҳоланади.

Оилавий зўравонлик ўзи нима деганда, Ўзбекистон Республикаси қонунчилигига “оилавий-маиший зўравонлик” атамасига иxoҳ берилмаган. Аммо халқаро миқёсда бу термин кенг қўлланилади. Оилавий зўравонлик фақат бир мамлакат ва миллатга хос иллат эмас, у билан бутун дунё курашиб келмоқда¹.

Оилавий зўравонлик – оиланинг бир аъзосига нисбатан бошқа бир аъзоси ёки аъзоларининг мунтазам давом этиб келувчи, такрорланиб турувчи зўравонлигидир. У асосан оила ичида рўй беради. Жисмоний, руҳий, жинсий ва иқтисодий зўравонлик каби кўринишларда намоён бўлиши мумкин.

Оилавий зўравонликдан асосан аёллар ва болалар жабр кўриши жаҳон миқёсидаги статистика ва умумий тенденцияларга қараганда жабр кўратганини маълум бўлади. Бундай холларда шахснинг бирламчи ҳуқуқлари бузилиши натижасида жабрланган шахс жиддий психосоматик касалликлар отрттириши ёки бошқа аянчли ҳолатлар рўй бериши мумкин.

Оилавий зўравонликнинг энг оғир оқибатларидан яна бири фарзандлар руҳий ҳолати ва ахлоқига таъсир қилиши ва жиддий зарар кўришида намоён бўлади. Кўп холларда болаларнинг ўзлари ҳам оилавий зўравонлик қурбонлари бўлишади. Кичик ёшдаги болаларда оилавий-маиший зўравонлик оқибатлари турли касалликлар шаклида намоён бўлса, ўсмир ёшдагилар орасида у ҳол суцид ҳолатларига олиб келиши ҳам кузатилиб туради.

Болаларда шафқатсизликнинг энг кенг тарқалган турларидан бири – жисмоний зўравонликдир. Бу болага қасддан жисмоний зарар этказишдан иборат. Бу мунтазам калтаклаш, жароҳатлар ёки танага этказиш билан ифодаланади.

Жисмоний зўравонлик содир этган шахслар, жабрланган шахсга нафақат жисмоний жароҳат етказиб, балки унинг руҳий шикастланишига таъсир кўрсатади.

Зўравонликнинг фақат бир тури қўлланадиган ҳолат камдан-кам учраб, кўп холларда жабрланувчига нисбатан зўравонликнинг турли хил кўринишлари ёки икки турининг биримаси содир этилади.

Кўп холларда зўравонлик ўтказаётган шахс, унинг бу харакатлари зўравонлик эканлигини англайди. Мутахассис ёки психолог билан сухбат жараёнida унинг хулқ-автори бошқа шахсга нисбатан зўравонликнинг бир тури эканлиги ва салбий таъсир кўрсатиши тушунтирилганида, бу кутилмаган янгилик тариқасида қабул қилинади.

Жисмоний зўравонлик инсон организмига нисбатан бевосита таъсир кўрсатишда намоён бўлади: калтаклаш, тан жароҳатларини етказиш, турли воситалар билан азоблаш (шу жумладан, бирон-бир турдаги предметлар ва моддалар воситасида) ва ҳоказо. Жисмоний таъсир натижасида жабрланувчига азоб етказилиши, соғлиғига зиён етказилиши мумкин. Руҳий таъсир деганда, инсон руҳиятига қўрқитиши, шантаж, таҳдид қилиш орқали таъсир

¹ <http://aza.uz/oz/society/oilaviy-z-ravonlik-zhamiyat-dardi--01-08-2018>

ўтказиш (хусусан, жисмоний зўравонлик билан кўрқитиши) бу орқали жабрланувчининг қаршилик қилишга, ўз ҳукуқ ва манфаатларини ҳимоя қилишга бўлган иродасини синдириш тушунилади. Зўравонлик жавобгарликни оғирлаштирувчи ҳолат бўлиши мумкин (жиноят содир этилганда алоҳида шафқатсизлик ёки жабрланувчини таҳқирлаш йўли билан), жиноятни амалга ошириш воситаси (масалан, қотиллик, ҳаво кемасини олиб қочиш) ёки жиноят таркибининг конститутив (тоифаловчи) белгиси (масалан, номусга тегиш пайтида) бўлиши мумкин¹. "Зўравонлик" атамасининг ўзидаёқ салбий маъно бор.

Жамиятимизда, зўравонлик ҳолатлари биринчи навбатда эркак кишидан келиб чиқади, деган фикр мавжуд. Аммо болага нисбатан суицид хатар аввало она ва бола ўргасидаги муносабатларидан юзага келади. Оилавий психотерапевт Анна Варга томонидан 6 ёшдан 10 ёшгача бўлган болаларнинг ҳақиқий суицидал уринишларининг клиник тадқиқоти, болалар билан интервью натижалари бу турдаги ҳаракатларнинг содир бўлишига асосан боланинг онаси сабабчи эканлигини кўрсатди². Бола ёрдам ва најот излаб борадиган, энг ишончли яқини унинг онасидир. Онанинг ўзи болани тушунмаслиги, уни рад қилиши, сўраган ёрдамини кўрсата олмаслиги кўзлаган суицидал ҳаракатларини амалга оширишига олиб келади.

Ҳозирги муракаб ва таҳликали замонда миллӣ ўзлигимиз, азалий қадриятларимизга ёт ва бегона бўлган турли хуружларнинг таъсири оиласарга, айниқса ўшларнинг онги ва қалбини эгаллаш ва заҳарлашга қаратилганлиги билан долзарб аҳамият касб этади. Шундай экан, оиласадаги зўравонликнинг сабаб ва шароитларини тадқиқ этиш муҳимдир.

Оилада содир этиладиган зўравонликларнинг келиб чиқишига кўпгина ҳолатларда жабрланувчининг хулқи ҳам жиддий таъсири кўрсатади. Бундайларга мунтазам равишда дағ-даға қилиш, ҳақоратлаш, номақбул лақаблар билан чақириш ва оғзаки зўравонликнинг бошқа кўринишлари, шунингдек, инсон шаъни ва қадр-қимматини ерга уриш, яккалатиб кўйиш ва ҳис-туйғуларни тан олмаслик кабилар сабаб бўлади.

Бир шахснинг иккинчи бир шахсга руҳий тазиيқ ўтказиш, яъни унга лақаб қўйиш, уни яккалатиб қўйиш, фикрига беписандлик билан муносабатда бўлиш, уни рад этиш ёки умуман эътиборга олмаслик, дўқ-пўписа билан кўрқитиши, ерга уриш, камситиши, унинг ҳатти-ҳаракатлари устидан кулиш ва асабни бузувчи сўзлар билан муомала қилиш кабилар зўравонликнинг содир этилишида асосий рол ўйнайдиган маънавий-руҳий хусусиятлар ҳисобланади.

Зўрлик хукм сурадиган оилавий муҳитда доимий равишда зўравонлик рўй беришини кутиш натижасидаги доимий кўркув ва ташвиш, у рўй берадиганда эса оғриқ, хўрланиш ва кўркув, нисбатан каттароқ ўшдагилар гурухларида эса, ота-она томонидан инкор қилинганлик туфайли ёлғизлик, ишончсизлик ва баъзан ўз-ўзидан нафратланиш кабилар мавжуд бўлади.

Оилада зўравонлик билан боғлиқ омилларни, яъни оиласадаги ижтимоий-иқтисодий ахволни, маънавий-руҳий муҳитни, оила аъзолари ўргасидаги муносабатларни таҳлил қилиш орқали самарали профилактик чора-тадбирларни ишлаб чиқиш мумкин.

Оилада зўравонлик билан боғлиқ омилларни ўрганиш борасида энг аввало ушбу низо ва жанжалларнинг кимлар ўргасида, қандай сабаблар оқибатида вужудга келаётганлигини аниқлаш лозим. Ушбу низо асосан эр-хотин, aka-ука ва опа-сингиллар, фарзанд ва ота-она, шунингдек қариндошлар ўргасида вужудга келади. Бу ўз навбатида унинг олдини олиш борасида самарали профилактик чора-тадбирлар амалга ошириш имконини беради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Варга А. Домашнее насилие. // «Трудные взрослые – трудные дети». О домашнем насилии и подростковых правонарушениях. – Москва: Издательский дом «Самокат», 2014. Стр.82-83.
2. Гендер муносабатлариназарияси ва амалиётига кириш. – Тошкент, 2007. 421 б.

¹ Большой Юридический Энциклопедический Словарь, Составитель А. Б. Барихин, – М., 2000, с. 264.

² Варга А. Домашнее насилие. // «Трудные взрослые – трудные дети». О домашнем насилии и подростковых правонарушениях. – Москва: Издательский дом «Самокат», 2014. Стр.82-83.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR JISMONIY TARBIYASI

*Homudjonova Feruza Komiljon qizi
Nizomiy nomidagi TDPU Shahrisabz filiali
mustaqil tadqiqotchi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada "Jismoniy tarbiya bilan shug`ullanish kishilarni, ayniqsa, yosh avlodni sog`lom, barkamol bo`lib voyaga yetishiga, salomatligini mustahkam, ruhiyatini yaxshilashga olib kelishi, bolaning organizmi tez rivojlanma boshlashi haqida aytib o`tilgan.

Kalit so`zlar: Maktab, jismoniy tarbiya, yosh avlod, bola, sport tarbiyasi, sog`lom, barkamol, salomatlik, ruhiyat.

Vatanimizda yosh avlodni jismoniy va ma`naviy kamoloti va uning rivojini ta`minlash masalasi davlatimizning ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Shu jumladan,yosh avlod manfaatlarini sog`lom turmush tarzini joriy etish asosida muhofaza qilish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shu o`rinda Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev tomonidan barcha yoshlarimizni har tomonlama aqliy, jismoniy va ma`naviy jihatidan rivojlantirishga qaratilgan va ilgari surilgan 5 muhim tashabbus (20-mart, 2019 yil) muhim ahamiyat kasb etmoqda. Qabul qilingan ushbu tashabbus doirasida o`tgan davr mobaynida ta`lim – tarbiya muassasalari va hokimiyyat organlari tomonidan turli xil tadbirlar tashkil qilish va o`tkazishga ahamiyat qaratilmoqda.

Xususan, ikkinchi tashabbus yoshlarni jismoniy chiniqtirish, ularning sport sohasida qobiliyatini namoyon qilishlari uchun zarur sharoitlar yaratishga yo`naltirilgan. Jismoniy tarbiya bilan shug`ullanish kishilarni,ayniqsa,yosh avlodni sog`lom,barkamol bo`lib voyaga yetishiga,salomatligini mustahkam,ruhiyatini yaxshilashga olib keilishdan tashqari,kishilarda hayotda to`laroq va faolroq ishtirok etishga,o`zlarining bo`shvaqtidan unumli,yaxshi foydalana bilishga ham imkon beradi,ijtimoiy faoliyoning boshqa shakllari rivojlanib borishiga ijobiy ta`sir ko`rsatadi.

Inson hayotining birinchi yeti yilidagi bolalar sog`lig`ining asosiga zamin tayyorlashdan hayotiy zaruriy harakat malakalari shakllanadi, keyinchalik jismoniy rivojlanish uchun lozim bo`lgan shart- sharoitlar yuzaga keladi. Bolaning organizmi tez rivojlanma boshlaydi. Lekin organizmning himoya refleksi sust rivojlangan bo`ladi, nisbatan kasalga tez chalinadi.shunga ko`ra bu yoshdagilar jismoniy tarbiyasining vazifasi ularning sog`lig`ini saqlash va mustahkamlash, chiniqtirish, har tomonlama jismoniy rivojlantirish, gavdani to`g`ri tutish, umumiylar va shaxsiy gigiyenaga e`tibor beriladigan qilib voyaga yetkazishdir.

Jismoniy mashqlarni bajarish tartibida bu yoshdagi bolalarda chaqqonlik, tezlik, kuch, chidamlilik va egiluvchanlik sifatlari tarbiyalanadi. Ularni anatoma-fiziologik xususiyatlarini e`tiborga olganimizda chaqqonlik va tezlik sifatlarini tarbiyalashning imkoniyati ularda boshqa sifatlarga nisbatan ko`proq bo`ladi. Bu yoshdagi boalarning nerv tizimining egiluvchanligini,jismoniy sifatlarini teng rivojlantirishga yaxshi imkoniyat yaratadi. Chunki nerv sistemasidagi qo`zg`alish va tormozlanish biri ikkinchisi bilan tez almashinish qobiliyati bilan bog`liq. Ayniqsa, harakatli o`yinlar davomida oldindan rejorashtirilmagan, o`yin faoliyati uchun zarur bo`lgan favquloddagi harakatlarni bajarishga to`g`ri keladi va ular qisqa vaqt ichida bir-biriga o`z o`rnini tez almashinishi bilan namoyon bo`ladi.

Bu yoshdagi bolalarda bo`yin,qorin, orqa bel muskullari kuchsiz bo`lib, ularda qomat yaxshi rivojlanmaydi. Shunga ko`ra shu guruh muskullarini rivojlantirish uchun mashqlarni tanlab olish ularning yurish tezligini orttiradi.

Mashq uslubiyati juda xilma-xildir. Maktab yoshigacha bolalarda harakatlar va jismoniy mashqlar birvarakayiga hamma uchun umumiylar holda ko`rsatish va bajarish lozim.

Harakatga o`rgatish eng kichik yoshdan boshlanadi. Bu esa hayot uchun kerakli malaka va ko`nikmalarni osondan qiyin didaktik prinsip asosida ketma-ketlikda, asta-sekinlik bilan olib boriladi va jismoniy tarbiya haqida eng sodda bilimlar, shaxsiy,umumiylar gigiyena qoidalari talablariga bo`ysunishga o`rgatiladi.

Maktab yoshgacha bo'lgan bola jismoniy tarbiyasi umumiy o'qitish uslubiyatlari asosida olib boriladi va o'qitishning quyidagi –onglilikva faollik, ko'rgazmalilik, sistemalilik talablarini oshirish prinsiplariga tayanadi.

-Maktab yoshidagi bo'lgan bolalarni o'qitishda taqlid qilish, ko'rib turgan narsaga yoki boshqasiga uni teskarisiga pastga, balandga, orqaga va.h.k deb mo'ljalga olish, o'yin usullarini kiritish o'qitishning emotsiunal holatini oshiradi.

- Bolalar gavda qismlarning nomini, harakat yo`nalishi(yuqoriga, pastga, oldinga, orqaga, o'ngga, chapga ,to`la aylanish va boshqalar), jismoniy inventarlarning nomini, ularni saqlash, kiyim, povabzallardan to`g'ri foydalanish va ularga qarash qoidasini bilishlari lozim.

-Jismoniy mashqlar bilan shug`ullanish jarayonida tabiat hodisalari, ijtimoiy hayot, hayvonlar, qushlar, hasharotlar haqidagi bilimlarni mustahkamlash zarur.

Bolalarni jismoniy tarbiyalash nazariyasi to`xtovsiz rivojlanmoqda va bola tarbiyasining turli tomonlarini qamrab oluvchi tadqiqotlar natijasida olinayotgan yangi bilimlar hisobiga boyib bormoqda. Bolalar muassasalarining ommaviy tajribasida sinovdan o'tgan tadqiqot natijalari dasturlar, o'quv qo'llanmalari, darsliklarga kiritilmoqda va bolalar bilan ishslash amaliyotiga joriy qilinmoqda. Bu butun ta'limiy – tarbiya jarayoning taraqqiyotiga yordam beradi.

Maktabgacha yoshdagagi bolalarni maktabgacha ta'lim muassasalarida, oilada jismoniy tarbiyalashning asosiy vazifalari ularni sog`lom va baquvvat qilib o'stirish, ular organizmni chiniqtirish, ta'lim va tarbiyani to`g'ri tashkil etishdan iboratdir. Maktabgacha yoshdagagi bolalarning sog`lomlashtirish vazifalari – bu jismoniy tarbiyaning eng asosiy vazifasi bo`lib, bola hayotini muhofaza qilish, uning sog`ligini mustahkamlash, organizmni chiniqtirish yo`li bilan o`zini himoya qilish va turli kasalliklarga chidamlilikni oshirishdan iborat.

Shunday qilib, maktabgacha yoshdagagi bolalarni jismoniy tarbiyalash nazariyasi butun jismoniy tarbiya tizimini takomillashtirishga yordam beradi. Shu o'rinda ta'kidlash joizki, ulug` munajjim va davlat arbobi Mirzo Ulug`bekning pedagogik qarashlari diqqatga sazovordir. Uning " Farzandingiz sog`lom va baquvvat bo`lib o'sishini istasangiz, uni kichik yoshdan jismoniy mashqlar bilan shug`ullantiring va chiniqtiring", degan so`zlarining ahamiyati beqiyosdir.

Hozirgi davrda O'zbekiston va rivojlangan mamlakatlarda jismoniy tarbiya va sport yuqori rivojlanish darajasiga ko'tarilgan. O'zbekistonda sportni rivojlantirish borasida, ayniqsa, yoshlar orasida jismoniy tarbiya va sportni ommalashtirish, yoshlarni jismonan sog`lom va baquvvat, ma`nan barkamol avlod bo`lib yetishtirish, aholining turmush darjasini va sog`lig`ini mustahkamlash, sport maydonchalari va shaharchalari, sport inshootlari qurish, xalqaro musobaqalar tashkil etish borasida xayrli ishlar olib borilmoqda.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. R.S.Salomov. "Sport mashg'ulotlarining nazariy asoslari" O'zbekiston
2. Goncharova O.V. Yosh sportchilarning jismoniy qobiliyatlarini rivojlantirish 3Toshkent., O'zbekiston Davlat jismoniy madaniyat instituti 2005 yil - 171b.
3. R.S.Salomov. "Sport mashg'ulotlarining nazariy asoslari" O'zbekiston Davlat jismoniy madaniyat instituti. Toshkent 2005 yil. 238-bet
4. A.Atoyev. Yosh o'smirlarda o'zbek kurashini o'rgatish uslubiyati. Toshkent. «O'qituvchi» 2005.

МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДАҒЫ СУИЦИД ЖАҒДАЙЛАРЫ

Чонаева Шынар Борибаевна
Қарақалпақстан Республикасы
Нөкис районы 22- мектеп
баслауыш класс мугаллими
Телефон:+998(93) 367 89 82

Аннотация: Усы мақалада өспиримлердин минез - күлкү, кейіл – кейпиятлары, қәлеўлери, депрессиялы жағдайлар, баланың суицид жағдайларына барыў себеплери ҳәм оларды анықлаў, алдын – алыў, баланың руўхыятын түсимиўдин әхмийети ҳаққында ой-пикирлер жүритилген.

Гилт сөзлер: Психикалық процесслер, педагогикалық жағдайлар, депрессия, суицид, мақсет рефлекси, шаңарақтық қарым - қатнас, харектер, социалық орталық.

Суицид (өзин – өзи өлтириў) – өзин өмирден қастан айрыў. Өзин -өзи өлтириў себеплери ҳәр түрли. Көп жағдайда өзин- өзи өлтириўге себеп болатуғын нәрсе - турмыс жағдайының қыйыншылығы ҳәм турмыс қайта өзине келмейди деп есаплаў. Депрессиялық жағдайлардың жыйналып ақыбетте өзине қол жумсаў жағдайлары болады. Турмыста, дөгерек -этираптағылардың, яки оқыў орнында болатуғын машқалалар балада, инсанда түскинлик пайда болып, өзин қорғанышсыз сезиўи, енди ҳеш нәрсе дүзелмейди, өз орнына келмейди деп ойлаўы мүмкін. Ересеклердегі балалар өсиресе депрессиялық жағдайларға шыдамлы болмайды.

Суицид терминин итальян психологи Г. Дэзен 1947 – жылы киргизип, оны «өзин-өзи өлтириўге ҳәрекет етиў» – деп түсиндирдеди.

Суицид жағдайлары- бул ҳәр қандай жаста, 5 – жастан , мәселен 8-9 жастан баслап болса көбірек пайда бола баслайды. Себеби бул жаста бала минез-күлкү нормадағы итибар, талап керек болады. Шаңарақта ата – аналардың арасындағы жәнжеллер, келиспеўшиликлер, атасынан яки анасынан айрылыў, еки- үш ретке шекем неке аүыстырыў ҳәм тағы басқа жағдайлар балаға кери тәсір етиўи мүмкін.

И. Павлов өзин – өзи өлтириўди «мақсет рефлексин» жойтыў деп түсендирген. Ұсыған байланыслы ол: «Мақсет рефлекси» ҳәр бир адамның өмир мәниси ҳәм энергия көзи. Егер мақсет жойтылса оның өмири мәниссиз болады.

Мақсет арқалы кеүилде жақтылық, қыйыншылықтардан шыға алышылық болыўы, гүллениўи, өсиўи мүмкін.

Депрессиялы жағдайлардан баладағы кери аксентуациялық белгилер пайда бола баслайды. Характериндеги типлери, ерк сыпатлары, ашыўшаңлық, шыдамсызлық, өзин жалғыз сезиниўи, ҳәдден тыскары меҳир, яки меҳир көре алмаў, ҳәдден тыскары меҳр баланы итибар талап еткіш, өзимшил етип қояды. Меҳир көре алмаўшылық меҳирсизликке алып келеди. Киши жастағы өзин өлтиргиси келиў жағдайлары көбинесе өзин жалғыз сезиниў, сағыныш, жақын адамларынан айрылыў, жәбир көриў ҳәм тағы басқа себеплер болыўы мүмкін. Ұлken жастағы суицид жағдайлары болса, қандайда бир аўыр кеселік пенен аўырса, материаллық жақтан жетиспейишилік ҳәм тағы басқа себеплер, себеби олар ортақлары, әтираптағылар менен тең болыўға, үстем болыўға қызығады. Қыз балалар басқалардан жәбир көрсе, түрли тағыншағларға, сұлыў кийимлерге, жана моделдеги смартфонларға жетисе алмаса, ер балалар да сол сыйқы қызығыў менен олар нәшебентлик затларға, бейим болып келеди. Ер балаларда усындей ҳәм бир қанша (улкенлердин өзине тән талаплары: мәселен, ҳәр түрли кийимлер, тұнғи сейиллер, кешелер т.б.) шеклеўлер өзине қол жумсаўға алып келеди. Айырым ўақытлары өспиримлер өзимди өлтиремен деп үлкенлерди қорқытып өз талапларын орынлатады. Өзимди өлтиремен деп, рухсат берилмейтуғын нәрселерге кешелерге, саяхатларға ҳәм т.б. затларды алыўға ерисиў мүмкін. Өспиримлерге белгиленген шеклеўлерге бойсынғысы келмейди, түнде көше айланыўды,

өз тенделеслери яки өзинен үлкен балалар менен журийи олар ушын жақсы көретуғын иси. Бундай ҳәм тағы басқа ислерге рухсат бермеў ҳәм тағы басқа шеклеўлер нәтийжесинде өз жанына қаст етемен деген жағдайларды келтирип шығарыўы мүмкин. Бирақ бундай суицид жағдайдың нәтийжеси де жаман болыўы мүмкин.

Өспиримлер кишкане қыйыншылықтан—ак өмирин баҳалап отырмай-ак қыйып жибереди. Ер балалар тұсқинликке түсійіне және бир себепши нәрсе әтираптағылар менен жәнжеллесиў, өзин женилген, құшсиз санаў, басқалардан қорланғандай сезиўлери ҳәм тағы басқалар.

Өз жанына қаст етиў жағдайларын басынан кеширип көрген инсанлар менен сәўбетлесилгенде тәмендеги жағдайларды, сезимлерин билдирген.

Т. исимли бала 10 жаста. «Мен қатты өзимди өлтиргим келди, себеби мениң ата-анам узақта, бизлер жалғыз қалдық. Акемниң қарындасының ҳәр күни тежеп, урыса бериўи, урыўы, олардың ата-анама тил тийгизиўи маған улыўма унамайды. Мен қәлегенше ойнаўды, шоқлықтар ислеўди, олардың меҳирли болыўын жақсы көремен»

Қ. Исимли бала 9 жаста «Мениң анатаслап кетти, соңлықтан мен олсыз жасағым келмеди. Үйимиз бир түрли кеүілсиз болып қалды. Соңлықтан өз жаныма қаст етким келди».

А. исимли бала 15 жаста «Мениң әкем қайтыс болған. Анам менен тураман. Басқалардың ҳәр бир сези маған аўыр тийеди, өзимди жалғыз сеземен».

И. исимли бала 15 жаста. «Мен ҳәр күни тұнғы ўақытлары көшеге шығып, балалар менен айланғым келеди. Бирақ үйдегилдердин рухсат бермеўинен ашыўланып, өзимди жаман сезинип, өлтиргим келеди...»

Бул жағдайлардан ҳәм баска да жағдайларда көринетуғын ҳалатлар өзине қол жумсаў менен барлық қыйыншылықтардан құтылғысы, артықша ҳеш нәрсе қызық еместей көринеди. Және де бир жағдайлар бар егер мен өлсем бәрше қайғырып, өмир бойы еслеп жүреди, жерлеў, ата- анасының, жақынларының жылауын, қыйналыуын қәлеп бул иске барады.

Көбинесе балалардың бундай жағдайларға түспеўи ушын ҳәр күнги сабак процессындеғи ис – ҳәрекетин, қарым – қатнасын, минез – қулкын қадағалаў менен шаңарағындағы жағдайдан хабардар болыў, сезимлери менен ортақласыў, кеүил-кейпиятына итибарлы болыў, өмирғе деген талпынысын, құштарлығын, дұрыс мақсетин пайда етиў үлкен жуўапкершиликті талап етеди. Буның ушын жетискенликлерге ерисken балаларды үлги етиў, жағымлы сезимлер беретуғын музыкалар еситтириў, тренинглар, сәўбетлер өткериў мақсетке муýапық.

Өмир тек қыйышылықтардан, айралықтардан ибарат емес. Өмирдин қымбатлы саýға екенлігін тусине алыўы, дұрыс, саламат, туұры мақсетке бағдарлаў. Тийкарынан балаға шаңарақта шектен тыс қадағалаў, ата- анасының қатаң талапшашығы да баланың кери бағдарланыуына алып келеди. Бала бириңши нәүбетте ата-анасының қәлегенин емес, өзинин қәлегенин ислегиси келеди. Басқа балаларға ҳә деп салыстыра бериў, баласының айтқан пикириң ақырына дейин тыңламаў, бир нәрсени қайта-қайта еслете бериў ҳәм тағы басқа талаплар баланың өзине деген исенимниң жойтылыуына, ашыўланыуы, жақсы истиң керисин орынлауға тырысыуы жағдайлары жүз береди. Балаға өз өмирин дұрыс баҳалай билиўге бағдарлаў, пайда болған қыйыншылықтардан шығып кете алыў ушын дөгеректегилдердин унамлы тәсири, кеңеси, жәрдемине, қоллап – қуұтлауына мұтәжлик сезинеди.

Пайдаланылған әдебиятлар:

1. Жас өзгешеликтер психологиясы (окыў қолланба) Орал. 2011- ж 52 -53-бет
2. М. Махсудова. Мулоқот психологияси . (үкув қулланма) Т. «Турон Иқбол» 2006 й. 21- 22-бетлер
3. Дергачева Е. В, Казоловская М.С, Барабанова Е.И. «Суицид. Диагностика, коррекция. Книга 1» Усть-Каменогорск, 2010 год.
4. <https://kk.m.wikipedia.org>.
5. <https://www.unisef.org>.

БОЛАЛАРДА АГРЕССИЯНИНГ ПАЙДО БЎЛИШ САБАБЛАРИ ВА УНИ БАРТАРАФ ЭТИШ ЙЎЛЛАРИ

Элмуродова Азиза Сувон қизи
Ўзбекистон ёилар иттифоқи
Бухоро вилояти Кенгаши
фуқаролар мурожсаатлари билан
ишилаш бўлим мудири
+99897.281-81-87
Элмуродова Азима Сувон қизи
Бухоро муҳандислик технология
институти ходими
+998972960447

Аннотация: Болаларда агрессиянинг пайдо бўлишида инсонни ўраб турган муҳит, доимий сиқилиш, стресс каби ҳолатларнинг ҳаддан ташқари кўп кузатилиши катта аҳамият касб этади. Хукуқий давлат тизимига таянган ҳолда болалар психологиясини шакллантириш бугунги кундаги долзарб вазифадир.

Калит сўзлар: агресивлик, хукумронлик, бузғунчиллик, субъектлараро муносабатлар, яратувчилик фаолияти, ғазаб, кўркув ва бошқа эмоциялар, меъёрдан ташқари ҳолат, стресс, жаҳлдор, эмоционал ўз-ўзини бошқариш, фрустрация, болалар психологияси.

Турли чет эллик олимлар тадқиқотларида “агресивлик”ка турлича таъриф беришади. Лорент ва Андри инсоннинг туғма ўзини ҳимоя қилиши воситаси сифатида, Моррисон ҳукумронликка интилиш воситаси сифатида, Хорни ва Фромлар эса шахснинг атрофдаги одамлар душманлигига қарши реакцияси сифатида таърифлашади. Агресивлик деганда шахснинг бузғунчилликка интилиши билан характерланувчи хусусият бўлиб, асосан субъектлараро муносабатлар соҳасида намоён бўлади. Эҳтимол инсон активлигининг бузғунчиллик компоненти яратувчилик фаолиятида зарур ҳисобланар, чунки индивидуал ривожланиш талаби беихтиёр кишиларда бу жараёнга тўсқинлик қилувчи тўсикларни бартараф этиш, парчалаб ташлаш қобилиятини шакллантиради.

Аслида ғазаб, кўркув ва бошқа эмоциялар инсонни ўраб турган муҳитга адаптация функциясини бажаради. Ғазаб тасодифий реакция, у инсонга ўзи учун хавфли вазият давом этаётганида пайдо бўлади ва инсон учун керакли ҳолат. Аммо у йиғилиб бораверса ва доимий сиқилиш билан кузатилса, буни меъёрдан ташқари ҳолат деб ҳисоблаш мукин. Стресснинг узоқ давом этувчи ҳаракати адаптацияни бошқаришга қаратилади. Қачонки, бу ҳолатда агресивлик пайдо бўлса, юқори хавотирланиш ва бошқа нерв симптомлари ўз-ўзини бошқариш тизимининг бузилишидан дарак беради.

Жаҳлдорлик реакциясининг ўсиб боришига қўйидагилар сабаб бўлиши мумкин:

- Ота-онанинг доимий агресив хулқи. Бола уларга тақлид қиласида ва уларнинг агресивлигини ”юқтириб” олади. Бу шундан далолат берадики, боланинг эмоционал ўз-ўзини бошқариши ота-онасининг эмоционал ўз-ўзини бошқариши типида қурилади.

- Болага меҳрсизлик кўрсатилиши. Болада ҳимоясизлик туйғусининг шаклланишига, атрофни ўраб турган оламга хавф ва душманлик туйғуси вужудга келишига сабаб бўлади.

- Ота-она ёки бирор бир ҳодиса сабабли тез-тез бўладиган ва узоқ давом этувчи фрустрация. Болага ота-онаси томонидан бўладиган камситиш, таҳқирлаш. Бунда тез-тез бўлиб турадиган фрустрация ҳолатларининг олдини оловчи психокорекцияга муҳтожлик сезилади. Бу бола шахснинг шаклланишида муҳим аҳамиятга эга.

Агресивлик сифат микдор тавсияларига эга. Барча хусусиятлар каби у ҳам турли даражада ифодаланади. Агресивлик ҳар бир инсонда маълум бир инсонда маълум бир микдорда мавжуд. Инсон хулқ-авторидаги салбий оғишлар борасида олимлар бир қатор типологияларни яратишган. XX асрнинг охирларида болаларни ижтимоий ва психофи-

зиологик ўзгаришларга қараб В.Клайн (1991) ёш қонун бузарларни олти типга ажратади.

1. "Эси паст". Уларнинг хулқ-атворида шўхлик, ёқимсиз ҳатти-харакатлар етакчилик қиласди. Уйга кеч келиш, алдаш, таълим муассасасидаги ҳар хил низоли вазиятни келиб чиқишига сабаб бўлишлари, кинога билетсиз киришлари, доим жанжаллашиш, атрофда-гиларнинг кўнглини қолдириш, наркотикни татиб кўришга мойил бўладилар.

2."Ота-онанинг душмани". Бу тоифадаги ўсмирлар ўз ҳатти-харакатлари билан ота-оналарини қийин ҳолатга қолдиришадилар, уларга норозилик ҳиссини очик-ойдин билдирадилар. Улар ота-онасининг муносабатини тушунмайдилар. Бу даврда салбий ҳисларини орттириб юборадилар.

3. «Ахлоқсиз бола». Бундай ўсмирлар асоциал йўналишга эга. Уларнинг ҳиссий ва интеллектуал тараққиётида ўзгаришлар йўқ, хулқ-атворларида ҳам яққол оғиш кузатилмайди. Уларда қонун бузарлар билан алоқада бўлишга мойиллик бор. Бу ҳолат болага нисбатан оиласдаги эътиборсизлик ёки номақбул оиласда тарбия топганлиги замирида вужудга келиши мумкин. Шунинг учун бундай болалар жиноий олам меъёрларини қабул қиласдилаар ва уларга бўйсунадилар.

4. "Органик". Бу тоифадаги болаларда мияда лат ейиш ёки ақлий тараққиётда ортда қолиш хос. Натижада боланинг интеллектуал ривожланиши ортда қолади, бу эса тартиб-интизомни ҳамда хулқ-атворнинг бузилишига олиб келади. Бундай болалар кўпинча ўз тенгдошлари билан асабийлашадилар ва жанжалашадилар.

5. "Психотиклар". Ақлий етилмаган, касалманд болалар бўлиб, улар учун галлюцинация, жиноий ҳаракатлардан хурсанд бўлиш, бузғунчи фикрлар ҳукумронлик қиласди. Ҳаттоқи 14 ёшли бу тоифадаги бола ота-онасини отиб ташлаган.

6. Наслий бузуқлик». Бу тоифадагилар бирламчи психапатлар ҳисобланадилар. Улар учун жиноий ҳатти-харакат қилиш одатий ҳолга айланади. Наслий бузуқларда ҳатти-харакатлар илк ёшлигига ёк намоён бўлади, асоциалланишга мойил. Уларда маъсулият ҳисси йўқ ва ишониб бўлмайди. Уларни тузатиш ва ёрдам кўрсатиш анча мушкулдир.

Психология фанида агрессив шахсларнинг қуйидаги типлари мавжуд.

1 «НАМОЙИШКОРОНА» тип –бу турли хил йўналишларда жўшқин фаолият юритувчи холерик. Бундайлар кўзга ташланиб юришни ёқтирадилар. Ўзларини шунга мос тутишади. Ўзига юқори баҳо бериш кузатилади. Одатда ақлли, фаросатли.

2. "РИГИД"(нодон) - бундай типдаги одамлар янги муҳитга мослаша олмайдилар, Атрофдагиларнинг фикри ва нуқтаи назарини эътиборга олмайдилар. Жуда тез хафа бўлишади, иззаталаб, ҳеч кимга ишонмайдилар. Жуда тез хафа бўлишади, ҳеч кимга ишонмайдилар. Ўз хулқига танқидий ёndoшмайди, ўзини мақташ (таъкидлаш)ларини ёқтиради.

3."НЕДАНТ"- бундайлар одатда жуда пухта, инжиқ, ижрочи бўлсада одамови, одамлар билан мулоқатдан қочади.

4 "ЗИДДИЯТСИЗ"- ўзи англаган ҳолда зиддиятдан қочадиган, ўзи ҳақидаги фикр ва баҳолари нотурғун, ўзгалар таъсирига берилувчан, бирор қарор қабул қилганда маъсулиятни ўзгаларга юклайди.

5. «АМАЛИЁТЧИ»-«Энг яхши ҳужум - ҳимоя» шиори остида ҳаракат қиласди. Бундай одам учун энг муҳими атроф муҳитни ўзгартириш, ўзга одамларнинг позициясига таяниш. Бунинг оқибатида турли хил тўқнашувларга учрайди.

РОБЕРТ БРЕМСОН бўйича агрессив одамларнинг ўзига хос типологияси:

"ТАЖАВУЗКОРЛАР"- қўпол ва андишасиз гапларни гапирадиган, уни тингламасалар жаҳли чиқадиган одам. Одатда унинг жаҳли ортида ўз ишини яхши билмаслигини фош бўлишидан қўрқиши ётади.

"ШИКОЯТЧИ"- қандайдир ғояга эга бўлган одам бўлиб, бу ғоя амалга ошмагани учун кўпчиликни, баъзида бутун оламни айблайди, лекин бу муаммони ҳал қилиш учун ҳеч нима қилмайди.

"ДАРФАЗАБ БОЛА"-бу типдаги одам табиатан жаҳлдор эмас, у ҳиссиётлар билан вазиятни қўлга оламан деб ўйлади.

"МАКСИМАЛИСТ"- зарурат бўлмаган тақдирда ҳам бирор ишни зудлик билан қилишга

шошиладиган одам.

“ИНДАМАС”- ҳамма нарсани ўзига олади, ўзини хафа эканлигини яширади, сўнгра кимгадир ғазабини сочади.

«ЯШИРИН ҚАСОСКОР» найранг билан одамларни қийновчи одам. Кимдир нотўғри иш қилган бўлса адолат ўрнатмоқчи бўлади.

«СОХТА АЛЬТУРИСТ»- гўё сизга яхшилик қилмоқчикек бўлади-ю, юрагининг тубида бундан афсусланади. Баъзан у яхшилик қилишларини ҳам талаб қиласди.

“Доимий айбловчи”- ўзгалар айбини ахтарувчи одам, у доимо ўзини ҳақ деб билади.

Шундай қилиб, зиддиятли одамлар билан муомала қилгандага унда сиз нафақат дўстни, балки яхши сифатларни ҳам кўришга ҳаракат қилишингиз керак. Чунки сиз бундай одамларнинг на дунёкарашини ва қадриятларини, на психологик хусусиятлари ва нерв системаси сифатларини ўзгартира оласиз.

Ижтимоий ҳаётимиздаги ўзгаришлар мустакиллик республикамиздаги демократиянинг тантанаси, хукукий давлат тузимида интилиш психологиянинг қонуниятлари ва илмий материалларини ўрганиш ҳамда улардан турмушда фойдаланишни талаб қиласди.

Болалар психологиясида боланинг туғилган пайтидан бошлаб, то мактаб ёшига етгунга қадар психик жихатдан тараққий этиши қонуниятларини ва шахсий психологик хусусиятларнинг таркиб топишини ўрганидиган фандир. Бола инсон сифатида ташки жихатдан катта ёшли одамларга ўхшаса ҳам, ўзининг психик жараёнлари ва шахсий психологик хусусиятларнинг мазмуни жихатдан катта ёшли одамлардан кескин фарқ қиласди.

Хозирги кунда болалар психологиясининг олдида бир қанча муҳим вазифалар туради.

Улар қуйидагилар:

Турли ёшдаги болаларнинг ривожланишига хос бўлган қонуниятларни ўрганиш.

Бола психологик тараккиётига фаол таъсир қилувчи омилларни ўрганиш.

Турли ёшдаги болаларнинг психологик ривожланиш қонуниятларини ўрганиш.

Боладаги шахсига хос бўлган психологик хусусиятларни ўрганиш.

Болани мактаб таълимига тайёрлаш.

Мактабда муваффакиятли ўкиши учун боланинг ақлий жараёнларини фаоллаштириш.

Таълим жараённида боланинг мустақил, ижтимоий фаол тафаккурини шакллантириш.

Таълим-тарбия жараённида боланинг маҳсус қобилиятларини шакллантириш.

Таълим-тарбия ишларининг психологик мазмунини очиб бериш.

Болалар психологияси предметининг муҳим томонларидан бири - турли ёшдаги болаларда сезги, идрок, диккат, хотира, нутқ, тафаккур, хиссиёт, хаёл ва ирода каби психик жараёнларининг намоён бўлиши, тараққий этиши ҳамда такомиллашувининг қонуниятларини ўрганишдан иборатдир. Болалар психологияси бола шахсий психологик хусусиятларини қандай таркиб топтиришни чуқур анализ қиласди. Бунда болалар психологиясининг болалар шахсини таркиб топишига фаол таъсир қилувчи омиллар қизиқтиради.

Маълумки, бола шахси ва унинг психологик хусусиятлари қандайдир тасодифий омилларнинг тартибсиз таъсир этиши натижасида эмас, балки муайян конкрет омилнинг қонуний таъсир этишда таркиб топтириади. Ана шу муҳим қонуний тарзда таъсир килалигидан омилларни очиш ва исботлаш билан болалар психологияси шуғулланади. Болалар психологияси болалар шахси ва шахсий психологик қонуниятларнинг таркиб топиши каби муҳим илмий малакаларни ўрганиб, мамлакатимизда янги типдаги одамларни тарбиялаб этиштириш қонуниятларини очиб беради.

Боланинг ақлий тараққиёти қонунларидан хабардор бўлиш турли ёшдаги болалар билан таълим-тарбия ишларини тўғри ташкил қилиш имкониятини беради.

Болалар психологияси болалар гигиенаси, болалардаги касалликларни ўрганувчи педиатрия ва болалар технологияси билан ҳам боғлиқдир. Бу фан болалар психологияси намоёндаларига болалар психик тараккиётининг нормал бораётганини чуқурроқ билиш ва нормал тараккиётда бурилиш сабабларини аниклаш имконини беради. Болалар психологияси эса, ўз навбатида, болаларнинг нормал психик тараккиётини аниклаб бериш билан бирга врачларнинг бола психологиясини янада яхшироқ тушуниб олишларига ёрдам беради.

Болалар психологияси бола шахси ва шахсий психологик хусусиятларнинг таркиб то-пишини ўрганишда (бир қатор) болалар адабиётидан, хусусан, автобиографик асалардан кенг фойдаланилди. Шундай килиб, болалар психологияси болаларнинг мураккаб психик жараёнлари ва шахсий психологик хусусиятларини ўрганишда бир қатор фанларнинг кўлга киритган ютуқларидан ва уларга ёрдам беради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Психология. Учебник. Под ред. А. Крылова. – М., 1998
2. Роберт Бремсон “Социальная идентичность личности” – М., 1994
3. Фозиев.Э.Г. Умумий психология. (Психология мутахассислиги учун дарслик) Тошкент 2002 йил.
4. Каримова В. Психология. А.Қодирий номидаги ҳалқ мероси нашриёти Тошкент 2002 йил.

BOSHLANG'ICH SINF MEHNAT DARSLARIDA YANGI PEDAGOGIK TEXNOLOGIYANING AHAMIYATI

*Abdurahimova Odinaxon Muhammadsolijonovna
Asaka tumani 12- umumta'lismaktab o'qituvchisi
Tel raqam: 90 387 54 23*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilariga mehnat darslarida yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanish usullari haqida ma'lumot berilgan. Maqolada metodlarni qo'llash yo'l-yo'rqlikni ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar: dars, pedagogik texnologiya, qonun, uslub, innovatsia, interaktiv, fikr.

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgan kundan boshlab, jamiyatni isloh qilish siyosatini kun tartibiga qo'ydi. Barcha sohalardagi kabi ta'lismohorlari isloh qilish siyosati ham izchillik bilan amalgalashda oshirila boshlandi.

Boshlang'ich ta'lismohorlari natijasi maydonga keldi. U boshlang'ich ta'lismohorlari va metodik qo'llanmalarining yangi avlodini yaratishda dasturulamal vazifasini o'tamoqda.

Innovatsion texnologiyalarda pedagogik jarayon hamda o'qituvchilar va o'quvchilar faoliyatida yangilik, o'zgarishlarni kiritishlari kerak bo'lib, uni amalgalashda, asosan, interaktiv jamoa bo'lib fikrlash usullaridan to'liq foydalaniladi. Bu esa ta'lismohorlari tarkibiy qismi bo'lib hisoblanadi. Bu usullarni o'ziga xosligi shundaki, ular faqat o'qituvchi va o'quvchilarining birgalikda faoliyat ko'rsatishi orqali amalgalashda oshiriladi. Bu faoliyat o'quvchilarga har bir mavzuni mukammal egallashlari uchun juda qulay, samarali usullardan biridir. Bunday usullarning o'ziga xos xususiyatlarini quyida e'tiboringizga havola etsak. Ular quyidagilardan iborat:

1. O'quvchilarni dars davomida befarq bo'lmashlikka, mustaqil fikrlashga, izlanishga, ijod etishga o'rgatish.

2. O'quvchilarni o'quv jarayonida bilimga bo'lgan qiziqishlarini doimiy ravishda oshirib borish.

3. O'qituvchi va o'quvchilarining hamkorlik faoliyatini yanada rivojlantirish. O'qituvchi ta'lismohorlari natijasida o'quvchilarni darsiga qiziqishini o'stirishda targ'ibotchi bo'lib hisoblanadi. Bu jarayon o'z navbatida yosh avlodni har tomonlama yetuk qilib kamol toptirib, uning ongini, dunyoqarashini, e'tiborini, ma'naviy xulq-atvorini tarbiyalaydi.

Noan'anaviy darslarini olib borishda dastlab o'qituvchi qiziqrli mavzu tanlab, ko'rgazmali qurollar, kartochkalar, rasmlar va texnika signallaridan foydalanadi. Asta-sekin noan'anaviy darslar mavzusi, mazmuni murakkabligiga qarab o'tiladi. Noan'anaviy ta'lismohorlari natijasida mamlakatimizning barcha o'quv yurtlarida, jumladan, bog'chalarda, maktablarda, o'yingohlarda, o'rta maxsus o'quv yurtlarida keng tarqalib, uning turli jihatlari pedagogik texnologiya hamda metodika fanlarida ishlab chiqarilmoqda.

Bosh maqsadi Vatan ravnaqi, yurt tinchligi, xalq farovonligi bo'lmish milliy g'oyamizning kurashchanligini ta'minlashda mukammal ma'naviy va ma'rifat hal qiluvchi omil bo'lib, milliy hunarmandchiligidan qarab o'tiladi. Noan'anaviy ta'lismohorlari natijasida mamlakatimizning barcha o'quv yurtlarida, jumladan, bog'chalarda, maktablarda, o'yingohlarda, o'rta maxsus o'quv yurtlarida keng tarqalib, uning turli jihatlari pedagogik texnologiya hamda metodika fanlarida ishlab chiqarilmoqda.

Xullas, boshqa darslar kabi mehnat darslarida ham o'qituvchi yangi pedagogik texnologiyalarni qo'llash natijasida noan'anaviy ta'lismohorlari takomillashtirish orqali yosh avlodni tarbiyalab, voyaga yetkazishda o'z samarasini bermoqda.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Uzviylashtirilgan boshlang'ich sinf davlat ta'lismohorlari standarti. – 2010.2. Boshlang'ich ta'lismohorlari natijasida noan'anaviy ta'lismohorlari takomillashtirish orqali yosh avlodni tarbiyalab, voyaga yetkazishda o'z samarasini bermoqda.

BOSHLANG‘ICH TA’LIM TIZIMIDA BO‘SH O‘ZLASHTIRUVCHI O‘QUVCHILAR BILAN ISHLASH USULLARI

*Abdurahmanova Sanoat Abduraimovna
Namangan viloyat Chust tuman 9-umumiy o‘rta ta’lim maktabi
Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi
Saidavazbek31@gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich sinflarda nisbatan o‘zlashtirishi bo‘sh bo‘lgan o‘quvchilar bilan ishlash usullari va uslublari haqida ma’lumot berilgan. Maqolada har bir usullar misollar asosida aniq yoritib berilgan. O‘quvchilar savodxonligini oshirish maqsadida qanday yo‘nalishlar samarali ta’sir ko‘rsatishi haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: ta’lim, bo‘sh o‘zlashtiruvchi, metod, uyg vazifa, topshiriq, o‘quvchi, mustaqil ish, faoliyat, o‘qitivchi, darslik, didaktik material.

Bo‘sh o‘zlashtiruvchi o‘quvchilarni mustaqil ishlashga o‘rgatish yaxshi samara beradi. Mustaqil faoliyat insonni ziyrak va hozirjavob qiladi. Bu faoliyat kichik yoshdagi mifik o‘quvchilarida ta’limga uyg‘un holda rivojlanishi kerak. Buning uchun, avvalo, o‘quvchilarni mustaqil faoliyatga ruhan tayyorlash, ularda biror ishni qila olishga va shu ishni sifatli bajarishiga ishonch uyg‘otish lozim.

Mustaqil ish turlari, avvalo, o‘qituvchi tomonidan puxta o‘ylangan, ta’lim maqsadiga yo‘naltirilgan va davomiy bo‘lishi kerak. Bunda har bir o‘quvchining imkoniyati hisobga olinishi, yosh xususiyati, qiziqishlari ham e’tibordan chetda qolmasligi kerak. O‘quvchilarni aqliy rivojlantirish shartlaridan biri topshiriqlarni to‘la “eslab qolib” bajarishdir. Bunda bajariladigan ishning maqsadini tushungan(tasavvur qilgan) holda uning rejasini belgilash va ish usulini tanlash, yo‘l qo‘yilgan xatolarni mustaqil topa olish va uni tuzata bilishlariga alohida e’tibor beriladi. O‘quvchilarning topshiriqlarni tez, to‘g‘ri bajarishi uchun qulay usullarni tanlash, yo‘naltiruvchi savollar berib, tayanch so‘zlar tavsiya etish foydalidir.

O‘quvchilarda mustaqil ishlarni sifatli bajarishda qiyinchiliklar paydo bo‘lishi tabiiy. Chunki hali ularning tasavvuri yorqin, so‘z boyligi yetarli emas. Tajribalar shuni ko‘rsatadiki, bolalar o‘qituchi rahbarligida ishlaganda, tezroq mulohaza qiladilar. Bu holga o‘rganib qolmasliklari uchun ko‘proq ularning o‘zini mustaqil fikrlashga da’vat etish lozim. O‘quvchilar e’tiborini jalb etish maqsadida matndagi voqealarni eslatib: Nega shunday bo‘ldi? Seningcha qanday bo‘lishi kerak edi? kabi savollar berib, uning fikrini ma’qullab, “yana o‘ylasang topasan”, “juda yaxshi”, “juda soz!” kabi rag‘batlantiruvchi so‘zlarni ishlatish foydalidir.

Masalan, “Shamol va quyosh” mavzusi yuzasidan: Shamol bahsda nima uchun yengildi? Quyosh unga nima dedi? Kabi savollar berib, har ikkisini solishtirish orqali tabiatning kuch-qudratiga bolalar e’tibori tortiladi, har bir tabiat hodisasining hayotimizdagi ahamiyatini baholashga o‘rgatiladi.

Dastlabki bajargan mustaqil ishdan bola mamnun bo‘lsa, uning qiziqishlari ortib, yangi-yangi ish turlarini amalga oshirishga kirishadi. Mustaqil ish natijalarini hamisha tekrishish lozim. Tekshirish og‘zaki yoki yozma shaklda bo‘lishi mumkin. Bola yozishidan oldin o‘ylaydi, fikrini og‘zaki jamlaydi, so‘ng uni yozishga kirishadi. O‘z fikrini bayon qilish, yo‘l qo‘yilgan biror savol yoki masala yuzasidan mushohada yuritishga urinadi. Bu jarayon (og‘zaki) nutq asosida paydo bo‘ladi va mustahkamlanadi. Masalan, o‘quvchi o‘z fikrini yozma ifodalashdan ilgari o‘ylaydi. Pichirlab allanimalar haqida o‘zicha gapiradi(pedagogikada bu aktiv faoliyat hisoblanadi). Insho yozishning dastlabki shakllari ana shunday ishlardan boshlanadi. Bola matnni o‘qib, og‘zaki tahlil qiladi, sarlavhalar o‘ylab topib, qanday rasmlar ishlash lozimligini rejabaydi.

O‘quvchilarni mustaqil faoliyatga o‘rgatishda quyidagilarga amal qilish lozim:

- beriladigan har bir topshiriq o‘quvchi imkoniyatlariga mos bo‘lsin va qiziqish uyg‘ota olsin;
- ish osondon qiyingga, soddadan murakkabga qarab yo‘naltirilsin, o‘quvchiga tushunarli bo‘lsin;

- ishni bajarishda bolalarda o‘ziga ishonch hissi uyg‘onsin, ishga kirishishda ular o‘zlarida dadillik sezsin;
- topshiriqlarni hamma bir vaqtda boshlab, ma’lum vaqtda tugatishi kerakligini eslatib, bo‘sh o‘zlashtiruvchi bolalarni shu talabni bajarishga ko‘niktirish lozim;
- darslik, didaktik materiallar bilan ishlashda uzviylik bo‘lishi maqsadga muvofiq.

Uyga beriladigan vazifalar ham mustaqil ishning bir turidir. Bolalarga, iloji boricha, sinf sharoitida asosiy bilim va malakalarni singdirish, uyga vazifalar berishda me'yorga amal qilish kerak. Bolalar darsdan(og‘ir, mashaqqatli mehnatdan) keyin tiniqib dam olsalar, ko‘proq ochiq havoda bo‘lib, harakatli o‘yinlar, sayr bilan vaqt o‘tkazib, tunda osuda uxlab, ertangi kungi darslarga yaxshi kayfiyat bilan kelsalar, darsni o‘zlashtirish yaxshi bo‘ladi. Shuning uchun uy vazifalari oson bo‘lishi, asosan, bolalarni kuzatishga, xulosa chiqarishga undashi lozim.

Tan olish kerakki, bo‘sh o‘zlashtiruvchi o‘quvchilar bilan ishlash ancha murakkab jarayon. O‘qituvchining pedagogik mahorati, zamonaviy dars o‘tish usullaridan foydalanishi, bo‘sh o‘zlashtiruvchi o‘quvchi bilan yakka tartibda ish olib borishi natijasida uni samarali amalga oshirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qosimova Q. Boshlang‘ich sinflarda imlosi qiyin so‘zlarni o‘zlashtirish. -Toshkent: “CHo‘lpon”, 1964-yil.
2. Abdumannotov A. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida axloqiy xislatlarni shakllantirishda Alisher Navoiy merosidan foydalanish. /Pedagogikaning dolzarb muammolari, 1-qism, Samarqand, 1998-yil.
3. G‘affarova T va boshqalar. 1-sinfda o‘qish darslari.- Toshkent: “Sharq”,2017-yil.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA SO'Z TURKUMLARIGA OID BILIMLARNI O'QITILISHINING AHAMIYATI

*Akramova Aziza Otavaliyevna
Namangan viloyati Chortoq tuman
1-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya. Maqlada umumta'lim maktablarida morfologiya bo'limining o'qitilishning ahamiyati haqida fikrlar bayon qilingan.

Kalit so'zlar: ona tili, morfologiya, so'z turkumlari, ot, sifat, grammatic qurilish, shakl, ma'no, yordamchi so'z, mustaqil so'z, oraliqdagi so'z.

Kundan kun jadal taraqqiy etib kelayotgan mustaqil O'zbekistonga fan-texnika, madaniyat, iqtisodiyot yutuqlari ildamlik bilan kirib kelmoqda va ilg'orlik bilan rivojlanmoqda. Bugungi kunda jamiyatimiz rivojlanishi uchun olib borilayotgan islohotlarni amalga oshirishda o'zbek tilshunosligi oldiga qo'yilayotgan vazifalarni bajarishga to'liq imkoniyat va shart-sharoitlar yaratilib, tilimizni har tomonlama o'rghanish masalasiga bag'ishlangan maqsadli ilmiy-tadqiqot ishlari olib borilmoqda[1. 3]. Buning natijasi o'laroq umum ta'lim maktablarining ona tili va akademik litseylarning hozirgi o'zbek adabiy tili darslari sifat jihatdan yuksalib bormoqda. Ushbu darslarda tilshunoslikning "Morfologiya" bo'limini izchil kurs sifatida o'qitish juda katta ta'limiy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Bu bo'limni o'qitilishining ta'limiy ahamiyati shundaki, o'quvchilar tilning asosiy birligi – so'zlarning shakl jihatiga ko'ra qaysi turkumga mansubligini bilib oladilar va ularni tilning bir butun tizimidagi ahamiyati haqida tushunchalarga ega bo'ladilar.

Har bir til o'z grammatic qurilishiga ega, u bir necha asrlar davomida tashkil topgan bo'lib, tilning barcha dialektlaridan tortib uning qayta ishlangan yuqori shakli – adabiy til uchun ham umumiyyidir[2. 236]. O'zbek tilining ko'p asrlik taraqqiyoti davomida uning morfologik qurilishi ham rivojlanib, takomillashib keldi[3. 75]. Bu takomillashuv jarayoni turli ko'rinishlarda namoyon bo'ldi.

Morfologiya bo'limi tilshunoslikning barcha bo'limari bilan uzviy aloqada bo'lib, o'quvchilar u bilan tanishish davomida quyidagilarni bilib oladilar: so'zlarning grammatic shakl va ma'nosi; so'zlarni nimani atab kelishiga ko'ra turkumlarga ajratish; so'zlarni so'rog'ini aniqlash; so'zlarni turkumlarga ajratish jarayonida ularning mustaqil, yordamchi yoki alohida olingan (oraliqdagi) so'zlar ekanligini inobatga olish; mustaqil, yordamchi va alohida olingan so'zlarni o'z o'rniida ichki guruhlarga bo'lish va boshqalar. Bunda, avvalo, so'zlarning atash ma'nosiga ega yoki ega emasligi muhim ahamiyat kasb etadi.

Umum ta'lim maktablarida "Morfologiya" bo'limini o'qitishdan ko'zlangan maqsad o'quvchilarning so'z zaxirasini oshirish, so'zlarning turkumlarga ajratishda qiyinchiliklarni bartaraf etish, og'zaki va yozma nutqini yanada rivojlantirishdan iborat.

Quyida topshiriqlardan namunalar beramiz:

1-topshiriq. Berilgan so'zlarni qanday grammatic ma'no ifodalashiga ko'ra turkumlarga ajrating.

Husnixat, tarbiyachi, insofsiz, ruhan, oson, ammo, bilan, jovdiramoq, kekkaygan, kimdir, ishbilarmon, hech qachon, va, o'sha, aldoqchi, va'dalashmoq, ey, assalomu alaykum, kish-kish, pochcha, urra, o'qib chiqmoq, ham.

2-topshiriq. Ajratilgan so'zlarni qavsda berilgan so'zlar bilan almashtirib shakl o'zgarishi ma'noga qanday ta'sir qilishini tushuntiring.

1.Jasurbek keldi-la (va, -yu, ammo) ketdi. 2.Mastning yuzi (basharasi, orazi, turqi, angori, afti)ni ko'rishga toqatim yo'q.

"So'zlarni turkumlarga ajratish" ustida olib boriladigan ijodiy-amaliy ishlari o'yin tarzida tashkil etilsa, o'quvchilarning bu topshiriqlarni bajarishga bo'lgan qiziqish darajasi behad ortadi hamda o'rGANILAYOTGAN til hodisalarini fahmlash imkoniyatlari yanada yuqoriroq bo'ladi.

"Erkala va koyi" o'yini. O'qituvchi 1-qatordagi o'quvchilarga ota-onha tomonidan kichik

yoshdagи bolalarni erkalovchi ot so‘z turkumidagi so‘zlarni, 2-qatorga dangasa bolalarni koyishni ifodalovchi sifat so‘z turkumidagi so‘zlarni ro‘yxat qilishni topshiradi. Erkalash va koyishni ifodalovchi so‘zlarni ko‘p topgan guruh o‘yin g‘olibi sanaladi.

Namuna: Erkalashni ifodalovchi so‘zlar: Toychog‘im, ko‘zmunchog‘im, qo‘zichog‘im.

Koyishni ifodalovchi so‘zlar: Pandavaqi, landovur, lapashang, ovsar, dangasa, ishyoqmas.

“So‘zdan marjon tizing” o‘yini. Bu o‘yinda o‘qituvchi o‘quvchilarga so‘zlarning aralash to‘plamini tavsija etadi va turdosh otlarni uyalarga ajratishni, ya’ni marjon tizgandek yozishni aytadi. O‘quvchilar yozishadi va navbat bilan o‘qib berishadi. Qaysi o‘quvchi tez harakat qilib, marjonnini xatosiz tizib chiqsa, o‘yin g‘olibi bo‘ladi.

Namuna: Tabiat manzarasiga oid so‘zlar: bog‘, dala, o‘rmon, tog‘, qir, adir, tepalik va h.k.

Gullarning nomlari: karnaygul, gultojixo‘roz, safsargul, nastarin, qalampirgul, atirgul, nilufar va h.k.

Qovunning turlari: ananas, oqurug‘, ko‘kcha, cho‘gir, amiri, bo‘rikalla, asati, handalak va h.k.

Qushlarning nomlari: laylak, turna, chumchuq, qirg‘iy, lochin, burgut, kabutar, musicha, olaqarg‘a, kakku va h.k.

Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, umumta’lim maktablarining ona tili darslarida morfologiya oид bilimlarning o‘qitilishi umuman o‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutqining o‘sishida, qolaversa, so‘zlarning grammatik jihatdan qanday ma’no bildirishi va qaysi turkumga oidligini aniqlashdagi bilim va ko‘nikmalarini yanada oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalilanilgan adabiyotlar

1. Дарвишов И. Ареал тилшунослик: жануби-ғарбий Наманган шеваларининг фонетик фонологик хусусиятлари. –Тошкент:Наврӯз, 2019.

2. У.Турсунов, А.Мухторов, Ш.Рахматуллаев. Ҳозирги ўзбек адабий тили. – Тошкент:Ўзбекистон, 1992.

3. G‘.Abdurahmonov, Sh.Shukurov, Q.Mahmudov. O‘zbek tilining tarixiy grammatikasi. – Toshkent: 2008.

BOSHLANG'ICH SINFLARGA TA'LIM BERISHDA KUZATISH METODINING AFZALLIGI

*Alimova Muhabbat Toshtemirovna,
Navoiy viloyat Uchquduq tuman 20-maktab
boslang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya: Maqlada bugungi kunda ta'lismizni interfaol metodlarsiz tasavvur qilib bo'lmashligi va dars jarayonida interfaol metodlar o'quvchilarni yosh xususiyatini inobatga olgan holda dars jarayoni olib borish, interfaol metodlardan kuzatish metodi ancha ijobiy samara berishi bo'yicha metodik ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: interfaol, metod, diapozitiv, diafilmlar, kinofilm

Bugungi kunda ta'lismizni interfaol metodlarsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Dars jarayonida interfaol metodlar o'quvchilarni yosh xususiyatini inobatga olgan holda dars jarayoni olib boriladi. Boslang'ich sinflarda interfaol metodlardan kuzatish metodi ancha ijobiy samara beradi. Rasmlarni ko'zdan kechirish bolalar ta'lismi tarbiyasida ular bilan rasmlarni ko'zdan kechirish, diapozitiv, diafilmlar va kinofilmlarni ko'rish alohida ahamiyatga ega bo'ladi. Bunday hol boslang'ich maktab yoshidagi bolalar bilan olib boriladigan ta'limi ishlar mazmuni, shuningdek, ular bilish faoliyatining asosiy shakllar bilan belgilanadi. Ta'lismi tarbiya jarayonida rasmlarni ko'rib chiqish metodi: xilma-xil didaktik, o'quv vazifalarni hal etish uchun, buyumlar va atrof-muhitdagi hayot hodisalari haqidagi tasavvurlarini aniqlashtirish va boyitish uchun, bilimlarni umumlashtirish va sistemalashtirish uchun, lug'at boyligini faollashtirish va bog'lanishli nutqini rivojlantirish uchun, estetik idrokni shakklantirish, estetik taassurot va his-tuyg'ularni boyitish uchun foydalaniladi. Ilk maktab yoshi tarbiya amaliyotida rasmlar asosida suhbat o'tkazish, hikoya tuzish, ij odiy hikoya, rasmlarga nom o'ylab topish kabi ish turlari tashkil etiladi. Tarbiyachi zarur hollarda tushuntirish beradi, bolalarning hikoyalari yoki fikr -mulohazalarini to'ldiradi. Diapozitivlar, diafilm va kinofilmlarni namoyish qilish bolalar bilan olib boriladigan ta'limi ishda o'quv ekranidan foydalanish uchta vazifani hal etishga yordam beradi: bolalar bilishini kengaytiradi, ular nutqini rivojlantiradi va filmni ongli ravishda chuqurroq idrok qilishga qodir bo'lgan madaniyatli tomoshabinni tarbiyalaydi.

Ko'rgazmali metodlardan foydalanish idrokning yetakchi bilish jarayoni sifatida rivojlanishni, shuningdek, nutq va tafakkurning ko'rgazmali - harakat va ko'rgazmali - obrazli shakllarining, ilk maktab yoshidagi bolalarning asosiy faoliyat turlarining, tasviriy va mehnat faoliyatining rivojlanishini ta'minlaydi. Amaliy metodlar: Bolalarda o'qitishning amaliy metodlari guruhiiga mashqlar, o'zin metodlari (didaktik o'zinlarni qo'shgan holda) elementar tajribalar va modellashtirish kiradi. Bunda bolalarning bilish faoliyati og'zaki - mantiqiy tafakkur bilan o'zaro aloqadagi ko'rgazmali - harakat va ko'rgazmali - obrazli tafakkurga asoslanadi. Mashqlar - bu berilgan mazmunning aqliy va amaliy harakatlarni bola tomonidan ko'p marotalab takrorlashdir. Mashqlar mohiyatan bilimlarni amalga tatbiq etilishi bo'lib, u bilimlarning o'rgatuvchi va rivojlantiruvchi ahamiyatini belgilaydi: bolalar mashqlar yordamida turli aqliy usullarni egallaydilar, ularda o'quv va amaliy ko'nikma hamda malakalar shakllanadi: aqliy va amaliy zamindagi bilimlar birmuncha mustahkam va ongi bo'la boradi. Natijada bolalarning bilish qobiliyatları mustahkamlanadi. Bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirish - uzoq davom etuvchi jarayon. U turli tabiatidagi ko'p martali mashqlarni talab etadi. Pedagog ta'limi vazifalarga muvofiq, bolalardan taqlidiy - ijrochilik, qurish-yasash va ijodiy darajasida bo'lgan faoliy va mustaqillikni talab qiluvchi mashqlardan foydalanishi mumkin. Taqlidiy-ijrochilik mashqlarni tashkil etishda bolalar oldiga o'quv -bilish vazifalar qo'yiladi, uni hal etish usuli, harakat va ular izchilligini ko'rsatiladi, hamda natijani baholash mezonlari ko'rsatiladi. Bolalar mashqlarni ko'rsatilgan namunaga ko'ra bajaradilar. Pedagog takroriy mashqlar paytida harakat usullarini o'zlashtirish darajasiga qarab harakatlarni ko'rgazmali namoyish qilishni tobora ko'paytira boradi.

Bunda u ularni og‘zaki eslatishlar bilan almashtiradi, shu asnoda bolalarni ham harakatlarning tabiatи va izchilligini og‘zaki belgilashga jalb qiladi. Bolalar tomonidan ko‘rsatilgan harakat usulining yetarlicha o‘zlashtirilishi qurish - yasash mashqlariga o‘tishga imkon beradi. Ularning o‘ziga xosligi o‘zlashtirilgan harakat usulining yangi mazmuniga, dastlab unga yaqinroq, so‘ng birmuncha o‘zgacharoq mazmunga o‘tishdan iboratdir. Bunda bolalar o‘zlariga ma’lum harakat va operasiyalardan tegishli yechim usulini yaratadilar. Ijodiy mashqlar o‘zlashtirilgan usullarni yangi sharoitda foydalanishni, shuningdek, bolalar hali o‘rganmagan yangi harakat va operasiyalarni qo’llanishni ko‘zda tutadi. Oz darajadagi faol va mustaqil mashqlardan izchil ravishda mustaqil, ijodiy mashqlarga o‘tish bilim va oqilona harakat usullarini o‘zlashtirishni ham, bolalarning aqliy va amaliy mustaqilligining rivojlanishini ham ta’minlaydi. Bilimlarning tasavvurlar darajasida shakllanishi mashqlar jarayonida xilma - xil buyumlardan, o‘yinchoqlar va didaktik materiallardan “tarqatma” material sifatida foydalanishni talab qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Husnixat va uni o‘qitish metodikasi. G‘ulomova X., Yo‘ldosheva Sh., Mamatova G., Boqiyeva H. -Toshkent: TDPU, 2013. - 70 b.
2. Pedagogik texnologiya asoslari.Yo‘ldoshyev J.G‘., Usmonov S.A. -T, 2001.
3. Til va adabiyot ta’limining zamonaviy texnologiyalari. To‘xliyev B. va boshqalar. Toshkent, 2018.
4. O‘qituvchi ijodkorligi davr talabi. Bozorov E.B., Musurmonova O.A. - T.:O‘qituvchi.1991.
5. O‘zbek tilining asosiy imlo qoidalari. Nashrga tayyorlovchi: Rahmatullayev Sh. -Toshkent: O‘qituvchi,2015.

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA AQLIY TARBIYANI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

*Ro'ziyeva Dilfuzaxon Qabulovna
Asaka tuman 12- umumta'lim maktabi o'qituvchisi
Tel raqam:+94 435 53 23*

Annotatsiya: Maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida aqliy tarbiyani o'stiruvchi va shakllantiruvchi pedagogik asoslar haqida munosabat bildirilgan. Pedagogik vaziyatlar haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: dunyoqarash, mohiyqt, pedagogik, tarbiyalanuvchi, ilmiy, bilim.

Muayyan dunyoqarashga ega bo'lish shaxsda atrof-muhit, ijtimoiy munosabatlar, mehnat faoliyati va ishlab chiqarish jarayoni, sub'ektlarga nisbatan ma'lum munosabatning qaror topishi, shuningdek, shaxs tomonidan zimmasidagi ijtimoiy burchlarini to'laqonli anglash va ularni bajarishga nisbatan mas'uliyat tuyg'usiga ega bo'lishi uchun zamin yaratadi.

Dunyoqarash o'z mohiyatiga ko'ra, ilmiy (muayyan falsafiy tizimga ega) va oddiy (muayyan falsafiy tizimga ega bo'lмаган) dunyoqarash tarzida farqlanadi. Ilmiy dunyoqarash asosida uzlucksiz, izchil ravishda mavjud fanlar asoslarini puxta o'zlashtirib borish, ijtimoiy munosabatlar jarayonida faol ishtirok etish natijasida barqarorlik kasb etgan g'oyalar yotadi.

Shaxs dunyoqarashini shakllantirish uzoq muddatli, dinamik xususiyatga ega murakkab jarayon sanaladi.

Aqliy tarbiya va ilmiy dunyoqarashning asosiy belgilari va mohiyati. Shaxs dunyoqarashining shakllanishida aqliy tarbiya muhim o'rinn tutadi. Aqliy tarbiya shaxsga tabiat va jamiyat taraqqiyoti to'g'risidagi bilimlarni berish, uning aqliy (bilish) qobiliyati, tafakkurini shakllantirishga yo'naltirilgan pedagogik faoliyat bo'lib, uni samarali yo'lga qo'yish asosida dunyoqarash shakllanadi.

Aqliy tarbiya o'quvchilarni ilm-fan, texnika, texnologiya hamda ishlab chiqarish sohalarida qo'lga kiritilayotgan yutuqlar bilan tanishtirish, ularda ijodiy, erkin, mustaqil fikrlash ko'nikmalarini hosil qilishga zamin yaratadi.

Aqliy tarbiya jarayonida quyidagi vazifalar hal etiladi:

Tarbiyalanuvchilarga ilmiy bilimlarni berish.

1.Ularda ilmiy bilimlarni o'zlashtirishga nisbatan ongli munosabatni qaror toptirish.2.Mavjud bilimlardan amaliyotda foydalanish ko'nikma va malakalarini tarkib toptirish.3.Bilimlarini doimiy ravishda boyitib borishga intilish tuyg'usini shakllantirish.4.Bilimlarni o'zlashtirishga yordam beradigan psixologik qobiliyatlar (nutq, diqqat, xotira, tafakkur, ijodiy xayol) va xususiyatlar (aniq maqsadga intilish, qiziquvchanlik, kuzatuvchanlik, mustaqil fikrlash, ijodiy tafakkur yuritish, o'z fikrini asoslash, mavjud ma'lumotlarni umumlashtirish, guruhlashtirish, mantiqiy xulosalar chiqarish va hokazolar)ni rivojlantirish. Aqliy ta'lim va tarbiya birligi asosida shaxsda tafakkur (ijtimoiy voqeа-hodisalarining ongda to'laqonli aks etishi, inson aqliy faoliyatining yuksak shakli) rivojlanadi. Manbalarning ko'rsatishicha, aqliy tafakkurning mavjud darajasini belgilash bir qadar murakkab bo'lib, quyidagi belgilarga ko'ra aniqlanishi mumkin:

1.Ilmiy bilimlar tizimining mavjudligi.2.Mavjud ilmiy bilimlarni o'zlashtirib olish jarayoni.3.Fikrlash ko'nikmasiga egalik.4.Bilimlarni egallashga bo'lgan qiziqish hamda ehtiyojning yuzaga kelganligi. Demak, aqliy tafakkur uzoq muddat hamda tinimsiz izlanish natijasida yuzaga keladi. Uning shakllanishida ilmiy qarash va e'tiqod o'ziga xos o'rinn tutadi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yxati

1. To'raqulov X. va Baltayeva A.larning "Milliy-ma'naviy qadriyatlarni shakillantirish" "Boshlangich ta'lim" journali, 2008, 11-son, 4-bet.

2. Vahidova N.ning "Milliy g'urur ruhida tarbiyalash" "Boshlang'ich ta'lim" journali, 2009, 14-son, 2-3-betlar.

3. Zuhra Ilyos qizining "Ma'naviyati yuksaqk avlod – Vatan ishonchi." "Boshlangich ta'lim" journali, 2009, 10-son, 21- bet.

4. Umumiyl o'rta ta'limning ona tili dasturi. Mualliflar: Ne'matov H.G., G'ulomov A.Q., Mahmudov N.M., Abduraimov M. DTS.1-maxsus son. 1999.

UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA ELEKTRON AXBOROT-TA'LIM RESURSLARNING O'RNI VA AHAMIYATI

*Bozorova Firuza Fayzulloyevna
Buxoro shahar 8- mакtab o'qituvchisi
azizazaripova@mail.ru*

Annotatsiya: Maqolada umumiy o'rta ta'limga muktablarida axborot-kommunikatsion muhitni shakllantirish va rivojlantirishda elektron axborot-ta'limga resurslarining (EATR) o'rni va ahamiyati haqida fikr yuritilgan. Shuningdek, mualiflar EATRning asosiy innovatsion sifat ko'satkichlarini o'chib bergan.

Kalit so'zlar: Axborot-kommunikatsiya, elektron axborot-ta'limga resurslari, interfaol, mashg'ulot, navigatsiya, tizim, komponent

Bugungi kunda axborotlashtirishga ta'limga tizimini modernizatsiyalashning asosiy yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. Bu nafaqat texnika va texnologiyalarning rivoji bilangina bog'liq, balki axborot va ular bilan ishlash ko'nikmalar muhim ahamiyat kasb etayotgan axborot jamiyatining rivojlanib borishi natijasida vujudga kelgan o'zgarishlar bilan bevosita bog'liq. Yuzaga kelgan ijtimoiy-iqtisodiy shart-sharoitlarda axborot texnologiyalariga asoslangan ta'limga yetakchi o'rinni tutishi lozim.

Umumiy o'rta ta'limga muktablarida axborot-kommunikatsiya muhiti, asosan, turli maqsadlarga tanlangan, har xil turdag'i va ko'rinishdagi EATRlardan tashkil topadi. Aynan EATRlarda o'quv jarayonining mazmuniy tarkibi joylashadi.

Umumta'limga muktablarida axborot-kommunikatsion muhit (AKM)ni shakllantirish va rivojlantirishda o'quv rejaning turli fanlari bo'yicha yaratilgan EATRlar majmularining ahmiyati, roli va o'rnini aniqlash uchun o'quv komponentining tuzilishi va uning tarkibini tashkil etuvchi EATRlarning asosiy turlarini ko'rib chiqamiz. Ta'limga jarayonidagi vazifalariga oid tayinlanishidan kelib chiqib EATRlar 8 ta asosiy turlarga ajratiladi:

1. Taqdimotlar – bu o'z ichiga animatsiyalarni, audio va videolavhalarni, interfaol elementlarni olgan elektron diafilmgardir. Taqdimotlarni yaratish uchun Power Point yoki Open Impress kabi dasturiy vositalardan foydalaniлади. Bu turdag'i taqdimotlarni shaxsiy kompyuterga ega bo'lgan, maxsus seminar-treninglarda tayyorgarlikdan o'tgan o'qituvchilar yaratishi mumkin.

2. Didaktik materiallar – masalalar, diktantlar, mashqlar to'plamlari, referat va insholar namunalarining elektron ko'rinishi bo'lib, odatda doc, txt formatdagi oddiy matnli fayllardan iborat bo'lgan va gipermatnli vositalar mantiqiy tuzilmasiga birlashgan bo'ladi.

3. Mashq-dasturlar – didaktik material funksiyalarini bajaradigan, topshiriqlarning bajarilishini kuzatib borish va xatoliklar haqida xabar berish imkoniyatiga ega elektron vositalar.

4. Ta'limiylar o'yinlar va rivojlaniruvchi dasturlar – bu o'yinda mo'ljallangan ssenariy asosida yaratilgan interfaol dasturlardir. O'yin jarayonida turli topshiriqlarni bajarish bilan bir qatorda bolalarda nozik harakat ko'nikmalar, fazoviy tasavvur, xotira rivojlanadi hamda shu bilan bir qatorda klaviaturada ishlash bo'yicha qo'shimcha malakalarga ham ega bo'ladilar. Yuqorida sanab o'tilgan EATRlar turlari bilan bir qatorda ta'limga muassasasining axborot-kommunikatsiya muhitining o'quv komponentida umumiy bo'lgan xizmat ko'rsatish dasturlariga ham alohida o'rinni ajratiladi. Bu toifaga o'quvchilarning ta'limiylar tayyorgarligi uchun majburiy va muhim bo'limgan, asossiz ravishda ko'p mehnat talab qiluvchi o'quv jarayoni tuzilmasining avtomatlashtirilgan xizmat ko'rsatish vositalari kiradi. Bunday vositalarning qo'llanish sohasi turlicha bo'lishi mumkin: qiyin hisob-kitoblarni avtomatlashtirish, o'quv hujjalarni rasmiylashtirish, tajriba-tatqiqot ishlari axborotlarini qayta ishslash va boshqalar.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Ergashev Sh., Kolantarov A. "Xalq ta'limi tizimida axborot-kommunikatsion muhitni yaratish: asosiy maqsad va vazifalar", 2016-yil, "Xalq ta'limi" jurnali, 3-soni.

2. Калиновская М. А. Использование электронных образовательных ресурсов на уроках географии - одно из условий достижения качества образования// Школьная педагогика. 2015. №2. – С. 25-27.

3. Кузнецова А.С., Корякина С.В. Использование мультимедийных средств обучения в школьном курсе биологии.

4. Д.В.Игнатович, Е.И.Сушко, Г.М.Раковцы. Роль электронных образовательных ресурсов в учебном процессе на примере мультимедийного обучающего комплекса. Барановичский государственный университет. Барановичи, Беларусь.

ONA TILI DARSLARIDA O'QUVCHILARNI MANTIQIY FIKRLASHGA O'RGATISH (TA'LIMIY METODLARNING O'RNI)

*Donoxon Rahmonova, Pop tumanidagi
40-umumiy o'rta ta'lif maktabining
bosholang'ich ta'lif fani o'qituvchisi.*

ANNOTATSIYA: Bolaning rivojlanishida eng asosiy davr-bu bosholang'ich sinf davridir. Bola tafakkuri va tasavvuri hamda shu davrda bolalarda mustaqil mantiqiy fikrlash malakasi shakllanadi.Bugungi kunda ta'lif tizimida bir qator islohotlar amalga oshirilmoqdaki,bosholang'ich ta'lifda ham o'zining ijobiy samarasini ko'rsatmoqda."Ta'lif to'g'risida"gi qonun va "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"ning hayotga tadbiq etilishi ta'lif sifatini oshishiga xizmat qilmoqda. Boshlang'ich sinflarda ona tili darslarini o'tishda yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanish kerak.

Kalit so'zlar: Og'zaki, yozma va grafik masalalar ishslash metodi muhim didaktik ahamiyatga ega bo'lib.

O'qituvchida barcha insoniy fazilatlar mujassam bo'lishi lozim.Albatta,o'qituvchi ma'naviyatlari, bilimdon, siyosiy bilimlarga ega bo'lsagina,o'quvchilarga zamonaviy ta'lif-tarbiya bera oladi.

Bolaning mantiqiy rivojlanishi nutqining ravonligiga, izlanuvchanligiga bog'liq desak maqsadga muvofiq bo'ladi.Chunki bolada fanga qiziqish bo'lsa,ona tili va boshqa fanlarni o'rganishi oson va samarali bo'ladi.Albatta,qiziqish bilan o'rganilgan bilim bola xotirasida uzoq yillar saqlanib qoladi.Ona tili darslarida o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirishga alohida e'tibor berish zarur. Masalan:dars davomida o'quvchilarga maqollar, hikmatlar, topishmoqlar, she'rlar, hikoyalari aytib, shu asosida o'quvchilarning nutqini boyitish kerak. Masalan: 3-sinfda Ona tili darslarida "Kichik guruhlar bilan ishslash"metodini qo'llayman.Sinfdagagi o'quvchilarni uch guruhga ajrataman.Guruhlarni "Idrok","Aql",Tafakkur "deb nomlayman.Har bir guruhga 10 tadan savollar beriladi.O'quvchilar javob topib aytadilar.Ularni bergen javoblariga qarab baholayman.O'quvchilar bilimi sinaladi.Qaysi guruh birinchi bo'lib savollarga aniq va to'g'ri javob bersa, faollik ko'rsatsa, o'sha guruhni g'olib deb e'lon qilaman va rag'batlantiraman.

3-sinfda olma,olxo'ri,behi,bormoq, suhbat,odobli,aqli,ellik,oltmish,yetmish,ekmoq,uchm oq so'zlarini necha guruhga bo'lish mumkin, endilikda bolalar so'zlarni ot,sifat,son va fe'l so'z turkumlariga bo'lib chiqadilar.

4-sinfda:Quyosh,ekin,bodom,chiroyli,bog'bon,topqir,yashil so'zlarini guruhlarga bo'lib bering,kabi mantiqiy fikrlashga undovchi topshiriqlar shaklida berish mumkin.Bunda ayrim o'quvchilar so'zlarni oddiygina ot va sifat so'z turkumlariga bo'lib chiqishi mumkin,sodda va yasama so'zlar guruhiga bo'lib chiqish mumkin.

Sodda otlar	Yasama otlar	Sodda sifatlar	Yasama sifat
Yong'oq	bog'bon	ko'rkmak	Aqli
Buloq	havaskor	go'zal	vatanparvar
Darvoza	shifokor	mayin	dilkash
qo'rg'on	olmazor	Yangi	sersuv

Shuningdek,3-sinfda o'quvchilarga gapning maqsadga ko'ra turlari yuzasidan ,4-sinfda esa gap bo'laklari yuzasidan savollar beriladi.Bunda krossvord tuzib,o'quvchilarga ko'rgazma sifatida ko'rsatiladi va o'quvchilar javob izlab topib aytadilar. O'quvchilar bilan mantiqiy savol -javob o'tkaziladi.Bilimlar mustahkamlanadi.Bu topshiriq turlaridan o'qituvchi darsning istalgan qismida foydanishi mumkin.Topshiriqlarni o'quvchilar qiziqib bajarsalar,og'zaki va yozma nutqlari yaxshi rivojlanadi.Albatta,o'qituvchilar uchun metodik qo'llanmalar yetarli bo'lib, ularidan dars davomida me'yorida foydalanib dars o'tsalar maqsadga muvofiq bo'lardi.O'qituvchi

o‘z ustida muntazam ishlab, izlansa va yangilikka intilib mehnat qilsa, o‘z maqsadiga erishadi degan umiddaman.

Pedagogik o‘quv qo‘llanmalarda o‘quvchilarni bilim, ko‘nikma va malakalar bilan qurollantirish va ular tomonidan o‘zlashtirish usullari o‘qitish metodi deb ataladi. Maktablarda shu vaqtgacha qo‘llanilgan o‘qitish metodlari xilma-xil bo‘lib, keng tarqalgan va eng ko‘p qo‘llaniladigan turlari quyidagilardir.

An’anaviy dars o‘tish metodlari:

- 1) o‘quv mavzusini og‘zaki bayon qilish;
- 2) suhbat;
- 3) darslik va kitob bilan mustaqil ishlash;
- 4) demonstratsiya, illyustratsiya (tasvirlash, rasmlar bilan ko‘rsatish) va ekskursiya;
- 5) og‘zaki, yozma mashq hamda grafik ishlar, mакtab ma’ruzasi;
- 6) amaliy mashg‘ulotlar (laboratoriya ishi, masala ishlash).

O‘quv materiallarini og‘zaki bayon qilish metodi:

Mazkur metod bayon qilinayotgan bilimlarni to‘g‘ridan-to‘g‘ri o‘qituvchining jonli nutqi orqali bayon qilinishi bilan tavsiflanadi:

Bu metod:

- a) hikoya qilish;
- b) tushuntirish;
- v) mакtab ma’ruzasidan iborat bo‘lishi mumkin.

Hikoya qilish-o‘qituvchi tomonidan yangi o‘tilayotgan mavzuga oid faktlar, fizik hodisa va voqealarning mazmunini ifodalaydigan tushuncha, qonun va qoidalarning bayon qilinishidir. Mакtab ma’ruzasi metodi 10-11- sinflarda qo‘llaniladi. Odatda mакtab ma’ruzasi mavzuning mazmuniga ko‘ra, bir -ikki mavzuning asosiy g‘oyaviy yo‘nalishini ifodalovchi, tugallangan (yaxlit) tushunchalar tavsifidir. Og‘zaki bayon qilish metodidan samarali foydalanmoq uchun yuqorida ko‘rsatib o‘tilganlardan tashqari quyidagi bir qancha didaktik qoida va tajribalarga amal qilinishi lozim:

Bayon qilinayotgan mavzular mакtab ta’limi oldida turgan umumiy talablarni amalga oshirishga qaratilgan bo‘lishi kerak. Binobarin, mavzular g‘oyaviy jihatdan puxta, nazariya bilan amaliyotni bog‘lashni nazarda tutishi kerak.

Mavzuda o‘quvchilarga tarbiyaviy ta’sir ko‘rsatish usullari hisobga olinishi kerak.

O‘quvchilarni dars jarayonida mavzuga oid fan yangiliklari, yangi kashfiyotlar bilan tanishtirish, ular yuzasidan mustaqil ishlashlari uchun vazifalar berib borilishi lozim.

Og‘zaki bayon qilish metodida o‘qituvchining nutqi bordan-bir bilim manbai hisoblanadi. Uravon, tushunarli va emotsiyal (ta’sirchan) bo‘lishi lozim. Dars davomida ishlatilgan tushuncha va yangi so‘zlarga (terminlarga) izoh berish, qoida va qonunlar ta’rifini sodda, ixcham va tushunarli qilib aytishiga erishish kerak.

Bayon qilish jarayonida ishlatilgan ta’riflar, qoida va qonunlar o‘qituvchi tomonidan yozdirilishi kerak.

Suhbat metodi:

Suhbat metodi tajribada eng ko‘p qo‘llaniladigan va samarali metodlardan biridir. Bu ko‘pincha savol-javob metodi deb ham yuritiladi. Chunki mazkur metod dars jarayonida savol-javob vositasida olib boriladi. O‘qituvchi o‘quvchilarga savol berib yoki ilgari o‘zlashtirgan bilimlarini eslariga tushirish, yoxud mayjud bilimlar asosida yangi mavzulardan tegishli xulosa va natijalar chiqarish, umumlashtirish, shuningdek, o‘quvchilarning o‘zlashtirgan bilimlariga tayanib, yangi xulosalar chiqarishni taklif etish yo‘li bilan bilim, ko‘nikma va malakalar berishi nazarda tutiladi. Suhbat quyidagi maqsadlarda olib borilishi mumkin:

- o‘tilgan mavzuning mazmuniga bog‘liq holda o‘quvchilarning hayotda kuzatgan va tajribada ishlatgan fakt (dalil), narsa va hodisalardan nimalarni bilganliklarini aniqlash;
- o‘tilgan mavzu va, hatto ilgari o‘tilgan materiallarni (ma’lumotlarni) qayta esga tushirish;
- o‘quvchilarning bayon qilinayotgan ma’lumotni qanchalik idrok qilayotganliklarini aniqlash;

- o'tilayotgan mavzuga oid ma'lumotlar haqida suhbat olib borish;
 - bayon qilinayotgan ma'lumotni takrorlash va mustahkamlash;
 - o'tilayotgan mavzu yuzasidan xulosa chiqarish, umumlashtirish, qoida va ta'riflar ustida ishslash;
 - o'zlashtirilgan bilim, hosil qilingan ko'nikma va malakalarni hisobga olish;
 - uyga berilgan topshiriq va mustaqil o'rganilgan ma'lumotlar haqida suhbat o'tkazish.
- Suhbat metodi o'qituvchi faoliyatining yangi-yangi qirralarini ochib beradi va bir maqsadga qaratilgan mustahkam harakat birligini tug'diradi.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. N.N. Azimxo'jayeva. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat O'zbekiston yoshlar uyushmasi. Adabiyot jamg'armasi nashriyoti. Toshkent-2006 (91-bet)
2. O'. J.Yo'ldoshev Umumiyy Pedagogika. Toshkent-2017 (42-bet,47-bet)
3. H.T.Omonov, N.X. Xo'jayev, S.A.Madyorova, E.U.Eshchonov. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat". Iqtisodiyot-Moliya" Toshkent-2009 (115-bet)
4. A. Mahmudjonov, O.Parpiyev. Ona tili drslarda o'quvchilar faolligini oshirish. Toshkent-2011

TA'LIM JARAYONIDA O'QUVCHILARDA TAFAKKUR RIVOJLANISHINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

*Qoraqalpog'iston Respublikasi 19-sonli
maktab amalyotchi psixologi
Embergenova Gavhar Karimbaeva
46-IDIUM ning amaliyotshi
psixologi Saidova Dilshoda Ulmasovna
Tel 998977898819*

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'lif jarayonida o'smirlarning tafakkuriga xos kognitiv uslubning namoyon bo'lishi, uning o'ziga xos jihatlari, va rivojlantirishning psixologik xususiyatlari haqida fikr bildirilgan.

Kalit so'zlar. Kognitiv uslub, tafakkur, jarayon, ta'lif, psixologiya, o'smirlik, individual xususiyat.

O'smirlik davridagi bolalarda ta'lif jarayonida nazariy tafakkur yuqori ahamiyatga ega bo'la boshlaydi. Chunki bu davrda o'quvchilar atrof-olamdagagi bog'lanishlar mazbot, dalillar bilan fikrlash qobiliyati rivojlanadi.

11–12 yoshdan boshlab o'smirlarda mantiqiy fikrlash rivojiana boshlaydi. O'smirlar bu yoshda kattalar singari keng qamrovli tahlil etishni o'rganadi. Xolodnayaning fikricha, o'smirlar tafakkurning nazariy darajasiga qanchalik tez ko'tarila olishi, o'quv materiallarini tez va chuqur egallashi, uning intellektual jihatdan rivojlanishini ham belgilab beradi.

O'smirlik davri yuqori darajadagi intellektual faollik bilan farqlanadi. Bu faollik o'ta qiziquvchanlik hamda atrofdagilarga o'z layoqatlarini namoyish etish, shuningdek, ularda atrofdagilar tomonidan yuqori baho olish ehtiyojining mavjudligi bilan belgilanadi.

O'quvchilarning tafakkur uslubiga xos bo'lgan individual xususiyatlarini samarali diagnostika qilishni ta'minlash va ularni rivojlantirish maqsadida pedagoglar, amaliy psixologlar uchun quyidagi tavsiyalarni berish mumkin: 1. Har bir ta'lif muassasasi amaliy psixologlari tomonidan o'quvchilarning bilish jarayonlari, xulq-atvori va o'zaro munosabatlaridagi individual xususiyatlarni diagnostika qilishning psixodiagnostik metodlari bazasini yaratish; 2. O'quv faoliyatiga pedagogik rahbarlik qilish orqali ularning tafakkuriga xos individual xususiyatlarini rivojlantirishga imkoniyat beruvchi vaziyatlarni yaratish; 3. O'quvchilarni mustaqil fikrlashga, kuzatuvchanlikka, atrof-muhitdagi har qanday yangiliklarga qiziqish bilan munosabatda bo'lishga, ijodkorlik va muloqot qilishga o'rgatib borish; 4. Ta'lif muassasalaridagi o'quv mashg'ulotlari sifatini yaxshilash orqali tafakkur uslubiga xos bo'lgan individual xususiyatlarini rivojlantirishga erishish lozim. Bu tavsiyalarga amal qilish jismoniy va aqliy jihatdan yetuk, mustaqil fikrlovchi, barcha xususiyatlariga ko'ra boshqalardan ajralib turuvchi shaxsni tarbiyalash imkonini beradi.

Adabiyotlar:

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – T.: Ma'naviyat, 2008.
2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lif to'g'risida"gi Qonuni va Kadrlar tayyorlash milliy dasturi – T., 1997-yil 29-avgust.
3. Qodirova M. Yoshlar ongida g'oyaviy dunyoqarashni shakllantirish. – T.: Yangi asr avlod, 2002. 25-b.

INTERNETGA ULANISHNING TURLI XILDAGI USULLARI

*Qoraqalpog'iston Respublikasi Nukus shahar
19-umumi o'rta ta'lif maktabi Informatika va AT fani
o'qituvchisi Kadirov Nurbol Kuralbaevich
998905957040*

Annotatsiya: Maqolada xozirgi paytda xayotimizning bir bo'lagiga aylangan internetga ulanishning turli xildagi usullar xaqida ma'lumot berilgan va taxlil etilgan.Bundan ko'zlangan asosiy maqsad mustaqil davlatimiz yoshlarida internetga ulanish bila bogliq bilimlarni yanada kengaytirishdir.

Kalit so'zlar: ISP, DSL, kabel, Ethernet, Sun'iy yo'ldosh, Metro Ethernet, ADSL, telefon liniyasi, ADSL,WAN.Uydagi foydalanuvchilar, teleworkerlar va kichik ofislar odatda internetga kirish uchun Internet-xizmat ko'rsatuvchi provayderga (ISP) ulanishi talab qilinadi.

Ulanish imkoniyatlari ISP va geografik joylashuvi o'rtasida katta farq bor. Ammo,buni oldini olishni keng polosali raqamli abonent liniyasi (DSL), simsiz WAN lar va mobil xizmatlar o'z ichiga oladi.Kichik ofis va uydagи foydalanuvchilar uchun umumiylanish imkoniyatlari quyida ko'rsatilgan:Kabel - odatda kabel televiedeniysi xizmat ko'rsatuvchi provayderlar tomonidan bir xil koaksial kabel bo'yicha oshiriladi. Maxsus kabel modem kabelda oshiriladi va mezbon kompyuter yoki LAN uchun Ethernet ulanishni beradi. DSL - Bu telefon signali DSL signalni ajratib va mezbon kompyuter yoki LAN uchun Ethernet ulanishini beradi. DSL telefon liniyasi orqali ishlaydi, liniya uchta kanalga bo'linadi. Bir kanal ovozli telefon qo'ng'iroqlari uchun ishlatiladi. Bu kanal jismoniy shaxsga telefon qo'ng'iroqlarini internetdan uzmasdan qabul qilish imkonini beradi. Ikkinci kanal internetdan ma'lumot olish uchun ishlatiladigan tezroq yuklab olish kanali. Uchinchi kanal axborotni yuborish yoki yuklash uchun ishlatiladi. Ushbu kanal odatda yuklab olish kanalidan biroz sekinroq. DSL aloqasining sifati va tezligi asosan telefon liniyasining sifati va telefoningiz kompaniyasining markaziy ofisidan bo'lgan masofaga bog'liq. Markaziy idoradan qancha uzoqlashsangiz, ulanish shuncha sekinlashadi.

Sun'iy yo'ldosh - Sun'iy yo'ldosh xizmati DSL yoki kabelda foydalanish imkoniyatiga ega emas. Ular odatda yaxshi bo'lsada tezlik shartnomaga qarab farq qiladi. Uskunalar va mo'tadir oylik to'lovi bilan o'rnatish xarajatlari yuqori. Ulanish geografik joylashuvigaqarab va xizmat ko'rsatuvchi provayderingiz mavjudligiga qarab o'zgaradi. Sun'iy yo'ldoshning foydaliligi katta. Bunga misol tarzida katta-katta o'rmonlar yoki okeanlar,daryolar ustidan aloqani o'rnatishda albatta sun'iy yo'ldoshni roli katta. Dial-up telefon - har qanday telefon liniyasi va modem foydalanadigan arzon variant. ISP ulanish uchun, bir foydalanuvchi ISP kirish telefon raqamini chaqiradi. Modem dial-up ulanish yuqori tezlikda ulanish imkoniyatlariga ega emas. Ko'p uylar va kichik ofislar ko'proq to'g'ridan-to'g'ri optik tolali kabel bilan bog'liq etilmoqda. Bu yuqori tezlik bilan ta'minlash va internet kabi ko'proq xizmatlarni qo'llab-quvvatlash uchun Internet xizmat provayderi beradi.Korporativ ulanish imkoniyatlari uy foydalanuvchi variantlaridan farq qiladi. Ulanish imkoniyatlari mavjud yaqin joylashgan xizmat ko'rsatuvchi provayderlar soniga qarab farq qiladi. Tashkilotlar uchun umumiylanish quyidagilarni o'z ichiga oladi :

Ijaraga ajratilgan liniya - bu mijozlar uchun xizmat ko'rsatuvchi provayder tomonidan ulanadi. Oylik yoki yillik stavka ijaraga beriladi.

Metro Ethernet - Metro Ethernet odatda mis yoki optik tolali bandwidth tezligini ta'minlash orqali mijozga yetakchi provayder tomonidan beriladi. 10 Mb/s tezlik mis kabelda, optik tolali Ethernetda 10 Gb/s tezlikda bo'ladi. Biroq mis kabelda Ethernet masofa bilan cheklangan. Fiberoptik Ethernet xizmati internetga tez ulanish imkoniyatini beradi lekin bu xizmat ko'plab joylarga yetib bormagan.

DSL - DSL turli formatlarda mavjud.Bularga assimetrik raqamli abonent liniyasi (ADSL),simmetrik raqamli abonent liniyalari (SDSL) kiradi, lekin bular bir xil yuklab olish va jo'natish tezligini beradi.ADSL uzatmalari bitta mis burama juftlik bo'yicha 18,000 futgacha (5,488 metr) masofalarda ishlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Доусон М. Программируем на Python.- СПб.: Питер, 2014.- 416с.
2. RC- 5 Википедия: <https://ru.wikipedia.org/wiki/RC5>
3. Учим Python: <https://habr.com/ru/post/150302/>
4. Саммерфилд М. Программирование на Python 3. Подробное руководство/ М. Саммерфилд.- М. Символ, 2016.- 608с.

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA O‘QITISH METODLARI VA INNOVATSION USULLARI

*Namangan shahar 34-sonli umumta’lim
maktabining boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi
Kadirova Robiya G‘anixonovna.*

*Ilmdan yaxshiroq xazina bo‘lmas,
Qo‘lingdan kelgancha tera olsang bas.
Abu Abdulloh Rudakiy*

Annotatsiya: Mutolaa bolaning hayotga, tabiatga, borliqqa bo‘lgan munosabatini shakllantiradi, didini o‘stiradi.Bu borada maktabda o‘qituvchi , oilada ota-onaning o‘zi bolaga o‘rnak bo‘la olishi kerak. Dars soatlari yoki sinfdan tashqari o‘qish darslarida o‘quvchilar bilan o‘rganilgan asar qahramonlarining ijobiliy, salbiy tomonlari haqida ularning fikrlari tinglasa,maqsadga muvofiq. Nafaqat o‘quvchilar, balki ota-onalar bilan ham shunday ishlar olib borish kerak.

Kalit so‘zlar: Ayniqsa, matematika, fizika, rus tili, xorijiy tillar va mehnat darslari.

Sog‘lom bola ongi,tafakkuri har daqiqada o‘sadi, yangi axborot, ma’lumotlarni tez qabul qiladi.Hozirgi shiddatli rivojlanish davrida bolajonlarga eng to‘g‘ri, qiziqarli, samarali axborot olishda ota-onalar va o‘qituvchi murabbiylarning birgalikdagi hamkorligi va hamfikrligini to‘g‘ri yo‘lga qo‘yish lozim.

Ota-onsa ham oila davrasida kitob o‘qib, shu o‘qigan asari ustida birgalikda munozara yurtsagina bola ongida kitob o‘qishga ko‘nikma hosil bo‘ladi. Qolaversa, agar ota-onsa farzandlariga kitob sovg‘a qilib, ularga shaxsiy kutubxona tashkil qilib berishsa va shu kitobni farzandlarI o‘rtasida “Kim to‘g‘ri va ifodali o‘qish” kabi kichik musobaqalar o‘tkazilsa, o‘qilgan asar bo‘yicha fik r almashilsa, farzandlarda ham kitob qilishga qiziqish yug‘onadi .Chunki oilaviy bahs-munozarada ular ham fikrlarini bildirishga harakat qilishadi.

Xalqimizda “Qush uyasida ko‘rganini qiladi”, degan maqol bor. Bola ma’naviyati eng avvalo, oiladagi muhitda shakllanadi. Bola qanaqa narsalarga, nimalarga qiziqishini anglagan holda, ularni asta-sekinlik bilan mutolaaga mehr uyg‘otish , kichik yoshdagil bolalarga yoshiga mos kitob tanlay olish zarur. Misol uchun, ayrim bolalar qushlarga, ayrimlari hayvonlarga, o‘simliklar, texnika kabi narsalarga qiziqadi. Lekin bolaning mutolaaga toqati yo‘q. Bu holatda ota-onsa qanday yo‘l tutish kerak? Bunda farzandning qiziqishidan kelib chiqib kitob tanlash lozim. Kichik yoshdagil bolalarga rasmlari ko‘p, qush yoki hayvonlar rasmlari bilan boyitilgan kitoblarni olib berish foydali. Chunki bola kitobdagi rasmlarni tomosha qilish bilan bir qatorda o‘zi uchun notanish bo‘lgan narsalarga qiziqadi.Tabiyyki , shu qush yoki hayvon nomi , u haqida ma’lumot bolani befarq qoldirmaydi. Bu esa uni kitobga bog‘laydi.

Har daqiqada, har soniyada zamonamiz yuksalib, ilm-fan taraqqiy etib bormoqda. Bolalarning kitob o‘qimay qolganini loqaydlik yoki bilim olish ishtiyoyqining sustligi bilan emas balki, ular o‘zlarini qiziqtirgan savollarga boshqa manbalardan javob topayotgani bilan izohlash to‘g‘riqo bo‘lar , balki. Bugungi kun bolasi cheksiz axborot manbalari qurshovida o‘sayotgani ayni haqiqat.Kitob- yaxlit asar. Bola buni o‘qib, xulosa chiqaradi, mushohada qiladi.Har bir ota-onsa farzandini o‘qimishli bo‘lishini istaydi. Hayotda to‘g‘ri yo‘ldan borishiga , porloq kelajagiga umid bog‘laydi.Buning uchun esa imkon borida fursatni qo‘ldan boy bermay , hozirdanoq mutolaaga cho‘g‘lanaylik.Zero, yurt kelajagi shu yoshlar qo‘lidadir.

Hikoya qilish-o‘qituvchi tomonidan yangi o‘tilayotgan mavzuga oid faktlar, fizik hodisa va voqealarning mazmunini ifodalaydigan tushuncha, qonun va qoidalarning bayon qilinishidir. Maktab ma’ruzasi metodi 10-11- sinflarda qo‘llaniladi. Odatda maktab ma’ruzasi mavzuning mazmuniga ko‘ra, bir -ikki mavzuning asosiy g‘oyaviy yo‘nalishini ifodalovchi, tugallangan (yaxlit) tushunchalar tavsifidir. Og‘zaki bayon qilish metodidan samarali foydalanmoq uchun

yuqorida ko`rsatib o`tilganlardan tashqari quyidagi bir qancha didaktik qoida va tajribalarga amal qilinishi lozim:

Bayon qilinayotgan mavzular maktab ta`limi oldida turgan umumiy talablarni amalgaloshirishga qaratilgan bo`lishi kerak. Binobarin, mavzular g`oyaviy jihatdan puxta, nazariya bilan amaliyotni bog`lashni nazarda tutishi kerak.

Mavzuda o`quvchilarga tarbiyaviy ta`sir ko`rsatish usullari hisobga olinishi kerak.

O`quvchilarni dars jarayonida mavzuga oid fan yangiliklari, yangi kashfiyotlar bilan tanishtirish, ular yuzasidan mustaqil ishlashlari uchun vazifalar berib borilishi lozim.

Og`zaki bayon qilish metodida o`qituvchining nutqi birdan-bir bilim manbai hisoblanadi. Uravon, tushunarli va emotsiyal (ta`sirchan) bo`lishi lozim. Dars davomida ishlatilgan tushuncha va yangi so`zlarga (terminlarga) izoh berish, qoida va qonunlar ta`rifini sodda, ixcham va tushunarli qilib aytishiga erishish kerak.

Bayon qilish jarayonida ishlatilgan ta`riflar, qoida va qonunlar o`qituvchi tomonidan yozdirilishi kerak.

Suhbat metodi:

Suhbat metodi tajribada eng ko`p qo`llaniladigan va samarali metodlardan biridir. Bu ko`pincha savol-javob metodi deb ham yuritiladi. Chunki mazkur metod dars jarayonida savol-javob vositasida olib boriladi. O`qituvchi o`quvchilarga savol berib yoki ilgari o`zlashtirgan bilimlarini eslariga tushirish, yoxud mavjud bilimlar asosida yangi mavzulardan tegishli xulosa va natijalar chiqarish, umumlashtirish, shuningdek, o`quvchilarning o`zlashtirgan bilimlariga tayanib, yangi xulosalar chiqarishni taklif etish yo`li bilan bilim, ko`nikma va malakalar berishi nazarda tutiladi. Suhbat quyidagi maqsadlarda olib borilishi mumkin:

- o`tilgan mavzuning mazmuniga bog`liq holda o`quvchilarning hayotda kuzatgan va tajribada ishlatgan fakt (dalil), narsa va hodisalardan nimalarni bilganliklarini aniqlash;
- o`tilgan mavzu va, hatto ilgari o`tilgan materiallarni (ma`lumotlarni) qayta esga tushirish;
- o`quvchilarning bayon qilinayotgan ma`lumotni qanchalik idrok qilayotganliklarini aniqlash;
- o`tilayotgan mavzuga oid ma`lumotlar haqida suhbat olib borish;
- bayon qilinayotgan ma`lumotni takrorlash va mustahkamlash;
- o`tilayotgan mavzu yuzasidan xulosa chiqarish, umumlashtirish, qoida va ta`riflar ustida ishslash;
- o`zlashtirilgan bilim, hosil qilingan ko`nikma va malakalarni hisobga olish;
- uyga berilgan topshiriq va mustaqil o`rganilgan ma`lumotlar haqida suhbat o`tkazish.

Suhbat metodi o`qituvchi faoliyatining yangi-yangi qirralarini ochib beradi va bir maqsadga qaratilgan mustahkam harakat birligini tug`diradi.

Darslik bilan ishslash metodi

Ta`lim tizimida darslik bilan ishslash metodi asosiy o`rinlardan birini egallaydi. Binobarin, darslikdan foydalanmay biror fan, texnika yoki san`at sohasini egallab bo`lmaydi. Darslik bilan ishslash ta`lim jarayonida o`qish-o`qitish ishlarini muvaffaqiyatlama amalgaloshirish uchun yordam bersa. ikkinchi tomondan, o`quvchilarning kelajakdagi faoliyati uchun zarur bo`lgan ilmiy va ilmiy-ommabop adabiyotlarni mustaqil o`qib-o`rganish madaniyatini tarkib topdirish bilan birga u bolalarni ko`nikma va malakalar bilan qurollantirishda katta ahamiyatga ega. O`quv adabiyoti bilan ishslash murakkab psixik jarayonni o`z ichiga oladi. O`qish jarayoni o`qituvchi tomonidan bayon qilinayotgan bilimlarni o`quvchilarning eshitib, o`qishlarinigina emas, balki o`quv materiallarini (ma`lumotlarni) kitob matnidan ko`rib, ongli idrok qilish faoliyatini ham taraqqiy ettirishni nazarda tutadi.

Darslik bilan ishslash metodi ikki shaklda olib boriladi:

- dars jarayonida darslik va o`quv adabiyoti bilan ishslash;
- darslik va o`quv adabiyotlari bilan sinfdan va maktabdan tashqari mustaqil ishslash.

Kitob bilan ishslashning har ikkala shakli o`quv fanlari bo`yicha deyarli hamma sinflarda qo`llanishi mumkin. O`quvchilarni darslik va boshqa o`quv ma`lumotlari bilan birga qo`shimcha adabiyot, ilmiy va ilmiy-ommabop maqolalar, shuningdek gazeta, jurnallardan foydalanishga

ham o'rgatish kerak.

Demonstratsiya, illyustratsiya va ekskursiya (sayohat) metodi

Demonstratsiya va illyustratsiya o'quv ma'lumotlarini aniq usullar orqali bevosita idrok qilish jihatidan muhim ahamiyatga ega. O'rganilayotgan buyum va hadisalarni to'liq va aniq tasavvur etgan taqdirdagina o'quvchilarning olgan bilimlari chuqur va puxta bo'ladi. O'quvchilar turmush va texnikadagi narsa, hodisa va voqealarni demonstratsiya metodi orqali bevosita ko'rib, idrok qilishlari natijasida ular haqida mustaqil fikr yuritish, tahlil qilish, tegishli xulosalar chiqarishga muvaffaq bo'la oladilar. Bu metod dars davomida yoki darsning ayrim qismlarida qo'llaniladi. Illyustrativ-tasvirlash. Rasmlar ko'rsatish. Maktabda qo'llaniladigan ko'rsatma ma'lumotlar ikki turda bo'lishi mumkin.

Tabiiy ko'rsatma materiallar: o'simliklar, hayvonlar, foydali qazilmalar, ularning to'plamlari, fizik asbob va boshqalar.

Tasviriy ko'rsatma materiallar. Bu materiallar mazmuni, tuzilishi va shakliga qarab ikki turga bo'linadi:

a) buyum, fizik asbob, narsa, hodisa va voqealarning tasvirini ifodalovchi materiallar (rasm, surat, fotosurat, diafilm, kinofilm, videofilm va hokazolar);

b) fizik asbob, narsa va voqealarning biror shartli, belgilari orqali tasvirlash yoki qisqartirilgan tasviriy ma'lumotlar-chizmalar, jadvallar, diagrammalar va shular singari.

O'quvchilarning ijodiy ishlashga ko'mak beruvchi usullardan biri, maktablarda konferentsiya darsini tashkil etish va o'tkazishdir. Konferentsiya darsi quyidagi yo'nalishda bo'ladi:

- a) an'anaviy shaklda konferentsiya darsi;
- b) maxsus mavzuni ilmiy jihatdan o'rganish;
- v) kasbga qiziqtirish darsi.

Konferentsiya darsi o'quvchilarning kitob ustida mustaqil ishslashga, olam yangiliklari bilan tanishtirish va o'quvchilarning bilish faoliyatini kengaytirishga katta yordam beradi. Konferentsiya darsining muvaffaqiyatli o'tishi uning sifatiga, tayyorgarlik darajasiga bog'liq. Bunday tayyorgarlikka quyidagi bosqichlar kiradi:

- konferentsiya darsining vazifalari va unda muhokama qilinadigan savollar doirasini aniqlash;
- o'qituvchining tegishli adabiyotlarni o'rganishi;
- o'quvchilar o'rtaida ma'ruzani to'g'ri taqsimlash;
- o'quvchilar uchun qo'shimcha moslamalar berish;

Konferentsiya darsining mavazusi shunday tanlanishi kerakki, u birinchidan qiziqarli, ikkinchidan, uni atroficha va chuqur o'rganishga erishish, uchinchidan, mavzuning texnika va xalq xo'jaligidagi ahamiyati yoritib berilishi lozim.

Seminar darsi.

O'quvchilarda mustaqil bilim olish va kitob ustida ishslash ko'nikmasini hosil qilishda seminar darsi yaxshi natija beradi. Seminar darsi hozirgi zamon talabiga javob beradigan dars turlaridan biri bo'lib, o'quvchilarni mustaqillikka o'rgatadi, qo'shimcha adabiyotlar, jurnallar, ommabop kitoblar, ma'lumotnomalar (spravochnik)lardan foydalananishga odatlantiradi. O'quvchi o'rgangan materiallarini xulosalash, texnika va turmushga bog'lash, muammoli savollarni to'g'ri hal qilishda ijodiy yondashishga harakat qiladi. Seminar darsining maqsadi o'quvchilarni adabiyotlardan, qo'llanmalardan mustaqil konspekt olishga, o'quv predmetini chuqrroq o'rganish, egallagan bilimlarini umumlashtirishga o'rgatishdan iborat.

Texnika vositalari yordamida dars o'tish

O'qituvchiga dars berishda yordam beruvchi asosiy qurol darslik, unga yozilgan metodik qo'llanma, savol va masalalar hamda mashqlar to'plami, didaktik materiallar va hokazolar. Shular qatoridan yaxshi o'rin olgan texnika vositalardir. Ya'ni kino apparatlari, video, kodoskop va boshqalar. Ko'z bilan ko'rib, qulqoq bilan eshitishga yordam beradigan bunday asboblar o'quvchilarning bilim olish samaradorligini oshiradi.

Ilmiy-fantastik adabiyotlar ustida ishslash.

Mazkur mavzu o'quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatini oshirish va kitob ustida mustaqil ishslash ko'nikmalarini hosil qiladi. Ilmiy-fantastik kitob ustida ishslash o'quvchilarning bilim

doirasini kengaytirishga yordam beradi.

O`ylab top (evrika) darsi.

O`quvchilarning topqirlik darajasini aniqlash uchun o`ylab top o`yini o`ynaladi. Bu o`yinni fizika, matematika, ximiya va boshqa fanlarda ham o`tkazish mumkin. Matematika darsida quyidagi o`ylab top o`yini mavjud: Bu o`yin 2, 10, 14-sonlar qaytarilmagan holda xohlagan sonlar qo`yilib, 30 raqam hosil qilish. Quyida har tomonlama 30 sonini chiqarish usuli ko`rsatiladi. Bu diagonalda ham 30 raqami chiqadi. Fizika fanida formuladagi bitta harf tashlab, o`rniga so`roq (?) belgisi qo`yiladi.

O`yinchoqlar yordamida dars o`tish.

Interfaollikni oshirishda ba`zi mexanik, elektr va elektron o`yinchoqlar muhim rol o`ynaydi. Bolalarning atrof-muhitni o`rganishida katta yordam beradi. Ayniqsa, matematika, fizika, rus tili, xorijiy tillar va mehnat darslarida 1-7sinf o`quvchilarining tayyor yoki o`zлari yasagan o`yinchoqlarni namoyish qilishlari ularning bilim olish jarayonini tezlatadi va texnika fanlariga bo`lgan qiziqishlarini oshiradi.

Darsda kasbga yo`naltirish.

Mavzuni o`quvchilar qiziqqan kasblarga bog`lab o`tish bolaning o`sha kasbga bo`lgan qiziqishini orttiradi. Bunda o`quvchi darsni diqqat bilan tinglaydi. O`zi ham keyingi darsda qiziqqan kasbi bo`yicha biron narsa aytib bershga intiladi. Turmushda va texnikada ko`rgan amaliy ishni kasbiga bog`lashga urinadi. Natijada o`quvchida fanga, kasbga bo`lgan qiziqish orib boradi.

Ekperimental darslarini o`tishi.

O`quv jarayonini jonlashtirish hamda o`quvchilarning fizika, kimyo, biologiya darslarida mustaqil ish olib borishini ta`minlashda tajribaviy dars o`tish metodi yaxshi natija berishi bilan birga ularning texnik ijodkorligini oshirishga yordam beradi. O`quvchilar amallarning asosiy jarayonlarini o`z ko`zilari bilan ko`radilar. Hosil bo`lgan natijalarini mustaqil tahlil qilib, tegishli xulosa chiqaradilar. Fizika, kimyo va biologiya fanlaridan o`tkazilgan laboratoriya ishlari o`quvchilarga hodisalarini chuqurroq tekshirishga va o`rganishga, uning zamonaviy asboblar, o`lchash natijalariga matematik ishlov berish metodlari bilan tanishishga, ijodiy izlanish ko`nikmalari olishga imkon beradi. Eksperimental dars o`tishdan maqsad nazariy bilimni mustahkamlash va chuqurlashtirish hamda asboblar bilan amaliy ishlash, olingen natijalarini hisoblash, ularni tadbiq qilish ko`nikmalarini oshirishdir.

Bahs-munozara darsi.

Mazkur usulda o`quvchilarga bir kun oldin mavzu beriladi. O`quvchilar mavzuni o`qib, savollarga javob topib, guruhlarda o`sha savollarga javoblar bahs-munozara asosida olib boriladi. Yoki biror masala sinf taxtasida ishlanadi va uning II, III variantlari bor bo`lsa bahs-munozara tarzida ishlanadi. Bunda o`quvchilarning faolligi oshadi, o`zini erkin tutadi.

Har xil yozma ishlari.

O`quvchilarning bilim darajasi, tafakkuri yuzasidan har xil yozma ish olinadi. Yozma ishlari 5-10, 10-15, 15-20 va hokazo, ya`ni 45 minut davom etadi. Ba`zida ijodiy yozma ishlari olinib, o`quvchining ijod qilish faoliyatini o`rganiladi.

Integrativ (fanlararo bog`lanish) darslar

Hozirgi zamon tabiiy fanlar ichida fizika, kimo, biologiya, matematika, geografiya fanlari qisman bir-biriga bog`langan, ya`ni integratsiyalangan. Bu darslar o`quvchi tafakkurini rivojlantiradi, solishtirish, turli faktlarni tahlil qilish, xulosa va yakunlar chiqarish kabi fikrlesh qobiliyatlarini shakllantirishga, mustaqil faoliyatlarida esa muammolarni hal qilishga ijodiy yondoshishga yordam beradi.

Bundan tashqari, bu hol o`quvchilarning ko`pgina tushuncha taъriflarini yodlay olishlarinigina taqozo qilmay, balki tushunchalar tizimini o`zlashtirishni talab qiladi.

Адабиётлар

1. Shavkat Mirziyoyev “Erkin va farovon, demokratik O`zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz” Toshkent 2016-yil 14-bet.
2. www.ziyonet.uz

БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМ ЎЗБЕК ТИЛИ ДАРСЛАРИДА МУЛЬТИМЕДИАТЕХНОЛОГИЯСИДАН ФОЙДАЛАНИШ

*Namangan viloyati Uchqo'rg'on tumani
8-maktab "Boshlang'ich sinf o'qituvchisi"
Karimova Ominaon 97 372 25 04*

Аннотация: Мақолада бошланғич синф ўқувчилари га ўзбек тилини ўргатиш жараёнида мультимедиа технологиясидан фойдаланишнинг аҳамияти ҳақида сўз боради.

Калит сўзлар: ахборот воситаси, бошланғич таълим, намойиш этиш, кўргазмали, анимация, педагогик тенологиялар. Мамлакатимиз келажаги бугунги мактабларда таълим-тарбия олаётган ўқувчиларга, уларнинг ҳар томонлама етук ва баркамол инсон бўлиб этишишларига боғлиқдир. Таълим-тарбиянинг энг муҳим босқичи ҳисобланган бошланғич таълимга алоҳида аҳамият қаратилаётгани заминида ёш авлодни юксак билимли, адаб-ахлоқли килиб вояга етказиш вазифаси турибди. Умумий ўрта таълимнинг биринчи босқичи бўлган бошланғич таълим 1-4- синфларни ўз ичига олади. Миллий дастурда таъкидланганидек, бу босқичда таълимнинг янгича тизимини ва мазмунини шакллантириш учун қуйидагилар зарур:- Ўқувчилар қобилияtlари ва имкониятларига боғлиқ равишда таълимда табақалаштирилган йўналишни жорий этиш;

- Таълим беришнинг илғор педагогик технологияларини, замонавий ўқув-услубий мажмуаларини яратиш ва ўқув-тарбия жараёнини дидактик жиҳатдан таъминлаш ва ҳоказо. Миллий дастурда таълим тизимининг яхлит ахборот маконини вужудга келтириш бўйича таъкидланган кўrsатмалар, узлуксиз таълимни таъминлаш борасидаги ислоҳотларни амалиётга тадбиқ этиш бошланғич синфларда она тили ўқитиш методикаси олдида турган долзарб вазифалардан ҳисобланади.

Таълим рус ва қардош тилларда олиб бориладиган мактабларнинг бошланғич синф ўқувчиларининг ўзбек тилини ўрганишида ўзбек тили дарслари асосий ўринни эгаллар экан, ўзбек тили дарсларини алоҳида эътибор билан ташкил этиш, дарс жараёнига илғор педагогик ва ахборот коммуникацион технологияларини тадбиқ этиш орқали ҳар бир ўқувчидан ўзбек тилига қизиқиш ва муҳаббатни тарбиялаб бориш зарур. Бошланғич таълимда кўлланиладиган мультимедиа яратилмаган эди. Вазирлар Маҳкамасининг 2006 йил 7 июндаги қарорига асосан Халқ таълими вазирлиги ҳузурида Мультимедиа умум таълим дастурини ривожлантириш маркази ташкил қилинди. Ўзбек тили дарсларини мультимедиа технологияси асосида лойиҳалаш қийидагича амалга оширилади: -Ўзбек тили методик кўлланма ва мултемидиали иловаларининг асосий қисмини хилма-хил илғор педагогик технологиилар ташкил этади; -Мультимедиали иловаларда берилган интерфаол машқларнинг кўпі грамматик машқлардир. Жумладан: “Сўз туз!”, “Ўқиб кўрчи”, “Занжир”, ва ҳакозо...;

Хуласа қилиб айтганда, мультимедиа технологиялари шакли ва мазмунининг рангбаранглиги бошланғич синф ўқувчиларининг ўзбек тилига қизиқишини, мустақил фикрлашини, ўзини бошқариш, ўзбек тилида эркин сўзлай олиш ва миллий қадриятларимизга бўлган ҳурмат ҳиссини шакллантиради.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. K. Qosimova. va boshqalar Ona tili o'qitish metodikasi. – T.: “Nosir”, 2009.
2. T.Gafforova, X.G'ulomova. O'qish darslari. 1-sinf o'qituvchilari uchun metodik qo'llanma. – T.:“Tafakkur”, 2011.
3. Рыбникова М.А. Очерки по методике литературного чтения. – М.: «Учпедгиз», 1945.

UMUM TA'LIM MAKTABLARINING BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA PAST O'ZLASHTIRISH DARAJASINING DIAGNOSTIKASI

*Madaminova Yulduz Abdirimovna
Xorazm viloyati Gurlan tumani 4- umumiy o'rta
Ta'lismaktabining boshlang'ich ta'lism o'qituvchisi*

ANNOTATSIYA: Ushbu maqola umum ta'lismaktablarining boshlang'ich sinf o'quvchilarida ta'lism olish jarayonida bevosita berilayotgan bilim va ko'nikmalarning o'quvchi tomonidan past o'zlashtirilishini va xususiyatlarini o'rganish bo'yicha olib boriladigan metodlar va ishlar bayon etiladi.

Kalit so'z: Ta'lism - tarbiya , pedagogic qarovsizlik , kreativkil, intellectual sustlik, past o'zlashtiruvchi, 1-tiofa, 2- toifa, 3- toifa, minimal mayor.

Mustaqillikka erishganimizdan so'ng barcha sohalarda bo'lgani kabi, ta'lism-tarbiya sohasida ham tub burilishlar bo'ldi. Ta'lism sohasi isloh qilinib unga e'tibor ancha kuchaydi. „Ta'lism to'g'risida” Qonun , „Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi” qabul qilindi. Bularning barchasi kelajak avlod haqida qayg'urish, sog'lom barkamol naslni tarbiyalab yetishtirishga qaratilgan.

„Agar mendan sizni nima qiynaydi” deb so'rasangiz , farzandlarimizning ta'lism va tarbiyasi deb javob beraman –deydi. SH.M.Mirziyoyev.

Darhaqiqat ta'lism jarayoni haqida so'z yurutadigan bo'lsak har tomonlama yetuk ,sog'lom, mustaqil fikrlovchi shaxslarni tarbiyalashda boshlang'ich sinfda beriladigan ta'lism va tarbiyaning ro'li beqiyosdir.

Chunki o'quvchi oladigan bilimlari, ko'nikma va malakalariga asos xuddi shu boshlang'ich sinflarda qo'yiladi.

Baxtga qarshi xar bir sinfda 3-4 ta bo'lsada ,past o'zlashtiruvchi o'quvchilar mavjud. Bunday o'quvchilarning bilish jarayonlari orqada qolibgina qolmay, bevosita sinfdoshlarining ham o'zlashtirishiga , bilim asoslarini egallashga ma'lum darajada salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Xuddi shu boisdan boshlang'ich sinflardagi past o'zlashtiruvchi o'quvchilarning xususiyatlarini o'rganish bugungacha dolzarb muammolardan biri bo'lib kelmoqda. Past o'zlashtiruvchi o'quvchilar haqida gap ketganda , o'qishda orqada qoluvchi bolalardagi bilish jarayonlari xarakteristikasiga diqqat qaratish kerak. Bilish faoliyatining qaysi komponentlari past o'zlashtirishning asosiy sababi bo'lib chiqishga ko'ra quyidagi tiplarga bo'lish mumkin:

Pedagogik qarovsizlar;

Intellectual sustlar;

O'quvchanligi past o'quvchilar.

1-toifadagi yani pedagogik qarovsizlik : o'quvchilardagi orqada qolishning asosiy sababi bilim zaxirasi yetarli bo'lmagan noqulay pedagogik sharoit << minimal meyor>> talablarga javob bermaslikdir.

2-toifadagi o'quvchilarning past o'zlashtirilishiga ijtimoiy va boshqa omillarning ta'siri. Bular bolalarda intellektual faollikning shakllaninshiga to'sqinlik qiladi.

3- toifaga o'qishni hohlamaydigan va o'quv faoliyati usullarini egallamagan o'quvchilar kiradi.

Nemis olimi G.Broyer past o'zlashtiruvchi o'quvchilarni yoshiga oid o'ziga xosligini tadqiq etgan .demak shundak kelib chiqib aniqlanishicha asosan past o'zlashtirish va o'ziga xos xulq-atvor ko'p holatlarda o'quv yilining boshlarida nomoyon bo'lishi mumkin ekan. Yani 1-sinfning boshidayoq 25-30% o'quvchilar o'qish , yozish va hisoblashni past darajada ozlashtirishini ko'rishimiz mumkin.

Kichik yoshdagi o'quvchilarning o'quv faoliyatidagi nuqsonlarini o'qituchilar “ bilimdagи yetishmovchilik”, “u yoki bu ko'nikmalarining shakllanmaganligi”, “mavjud fanlarga ulgurmaslik”, “o'qishdan umumiy orqada qolishi” deb ham hisoblaydilar. Manashu xarakteristikalar asosida quyidagi og'ishlar toifalarning kelib chiqishiga sabab bo'la oladi :

*O'qishdan umumiyyat orqada qolish(bola ona tilidan va matematikadan o'zlashtira olamaydi)

*Ona tili fanidan orqada qolishning o'ziga xosligi(bunda o'quvchi matematikani o'zlashtira oladi)

*Matematikadan orqada qolishning o'ziga xosligi(yani yuqoridailarning ummuman teskarisi).

Endi esa past o'zlashtirishni keltirib chiqaruvchi omillardan biriga nazar tashlasak kichik məktəb yoshdagı o'quvchilarda eng asosiy va ko'p uchraydigan holatlardan biri diqqatining yetishmovchiligi. Aynan bu muammo chuqur o'rganishni talab etadigan dolzarb muammolardan deb o'yayman. Chunki ushbu muammo o'quvchilarning o'quv faoliyatini amalga oshirishda , kelajakdagı muloqot ko'nikmalarini shakllantirishda ,xulq-atvor me'yorlarini shallantirishda to'sqinlik qilishi mumkin.

PAST O'ZLASHTIRISH-giperaktiv bolalar uchun xosdir. Bu ularning xulq-atvorini o'ziga hosligi bilan izohlanadi, ularning yosh meyorlariga to'g'ri kelmaydi va bolaning o'quv faoliyatiga to'liq qo'shilishiga jiddiy to'sqinlik qiladi.

Dars vaqtida bunday bolalarga topshiriqni bajarish qiyin, chunki ular ishni to'g'ri tashkil qilishga qiynaladilar, topshiriqlarni bajarish jaryonida tezda chalg'iylidilar. Ularning o'qish va yozish malakasi tengdoshlarinikiga qaraganda pastroq bo'ladi. Shuni aytishimiz joizki pedagoglar, ota-onalar, bolalarni erta maktabga berishning foyda yoki zarari to'g'risida o'ylaganlarida inson miyasi rivojlanishning turli xil o'ziga xos qonuniyatlarini ham alohida e'tiborga olishlari lozim. Bolani erta o'qish ,yozish , sanashga o'rgatib uning bilish jarayonlarining zo'riqishiga olib keladi.

Bolaning ham ruhiy,ham jismoniy,ham aqliy jihatdan rivojlanish albatta uning atrofidagi ijtimoiy muhiti, muloqoti va shaxslararo muloqti muhim ro'l o'ynaydi. Kattalarning yagona muhim vazifasi farzandining o'ziga nisbatan bo'lgan bahosini yanada ko'tarish uchun harakat etish talab etadi. Bu esa rivojlanib borayiotga yurtimiz rivojiga yanada ulkan hissalar qo'shuvchi avlodlarimiz safini yanada kengaytiradi deb aysak mubolag'a bo'lmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Umumiyyat o'rta' ta'limning davlat ta'lim standari. T.:2005

TEXNOLOGIYA FANINING O'QUVCHILARNI IJODKORLIKKA YO'NALTRISHDAGI AHAMIYATI

*Madaminova Yarkinoy Saparboyevna, Yakubova Dinara
Urdu "Mehnat talimi" kafedrasi katta o'qituvchisi,
"Mehnat talim" yo'nalishi talabasi Telefon: +998942302568, +998974521811
Madaminova_67@mail.ru*

Annotatsiya: Maqolada texnologiya fanida o'quvchilar egallashi lozim bo'lgan texnologik ijodkorlik ko'nikmalarini va malakalarining shakllantirish mazmuni yoritilgan va metodik ko'rsatmalar berilgan.

Kalit so'zlar: texnologiya, rivojlanish, qobiliyat, ijodkor, faoliyat, pedagogik texnologiya

Kelajak bunyodkorlari bo'lgan yoshlarni mehnat faoliyatiga tayyorlash, shaxsni axloqiy va intellektual shakllantirish butun jamiyatning, xususan, ta'lif tizimining eng asosiy vazifalaridan biridir. P. Podlsiy ta'kidlaganidek, "O'qitishning barcha sabablarini tahlil qilish imkonini beruvchi ilmiy nazariya hozircha yo'q, shu bilan birga, didaktik jarayonlarning borishiga kompleks ta'sir qiluvchi barcha sabablarning bir-biriga zid bo'lman manzarasini yaratishga sekin-asta, qadam-baqadam yaqinlashishdan boshqa yo'l ham yo'q. U bu bilan samaradorlikni o'qitishning o'zgarishi (o'sishi) bilan tavsiflaydi va didaktik jarayonning samarali ta'sir qiluvchi to'rtta bosh omilini ajratib ko'rsatadi: tashkiliy pedagogik, o'quv materiali, o'quvchilar ta'limi va vaqt.

Ta'lif sohasidagi bo'layotgan o'zgarishlar o'quvchilarda nafaqat ta'limiy, balki hayotiy kompetensiyalarni rivojlantirishga qaratilgan davlat ta'lif standartlari olimlar, metodistlar va tajribali o'qituvchilardan iborat ijodiy guruhlar tomonidan ishlab chiqildi, ijodkorlikka yo'naltirilib, takomillashtirilib, bugungi kunda amaliyatga joriy etilmoqda. Texnologiya fani mashg'ulotlari insonlar hayotida muhim o'rinn tutuvchi amaliy texnologiya va ijodkorlik faoliyatiga tayyorgarlik ko'rishga yordam beruvchi muhim ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. O'quvchilar qaysi kasbni egallahmasin, kim bo'lmasin, texnologiya fanidan olgan bilim va ko'nikmalarini uyda, oilada, ish faoliyatida albatta foydalanadi. Texnologiya fani mashg'ulotlarida texnik ijodkorlikni, qobiliyatini, tafakkurini rivojlantirish, mashg'ulotlarda turli va tabiiy hamda metall va metallmas materiallarga ishlov berish usullarini o'rgatish orqali ijodkorlikka yo'naltirishni kuchaytirish, ishlarini bajarishda ijodiy yondashuv bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalarini egallash hamda ularni hayotda qo'llay olish layoqatini shakllantirish ko'zda tutilgan. O'quvchilarda kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan davlat ta'lif standartlarida belgilangan malaka talablari-tayanch va fanga oid kompetensiyalardan biri bo'lgan ijodkorlikni shakllantirish, ta'lif sifatiga erishish va uni rivojlantirish yoshlarning ijodiy faoliyatini doimiy va uzlusiz ravishda oshirib borishni talab etadi.

Texnologiya mashg'ulotlarini tashkil qilishda: "darslarni qanday olib borish va o'quvchilarni qanday o'qitish kerak?" degan savolga javob beradi; sharoitlardan kelib chiqqan va ma'lum natijaga yo'nalgan, aniq pedagogik g'oyaga loyihalanadi; o'z natijalarini qayta ishlab chiqarishi bilan farqlanadi; ta'lif oluvchilar va ta'lif beruvchiga yo'naltirilgan darsning uslubiy ishlanmalaridan farqli o'laroq ta'lif olishda ularning o'z faoliyatları hisobiga yutuq ta'minlanishiga yo'naltiriladi.

Maktablarida o'qitiladigan texnologiya fani 1-9 sinflarda o'qitilishini e'tiborga oladigan bo'lsak, har bir davrda o'qitishning o'ziga xos xususitlaridan kelib chiqqan xolda ijodkorlikka yo'naltirib o'qitiladi. 1-4 sinflarda texnologiya ta'lifi mazmuni qog'oz va karton bilan ishlash, tabiiy materiallardan turli buyumlar yasash, eng sodda texnologiya amallari va ish qurollaridan foydalanishni o'rgatishdan iborat. Bu sinflarda o'quvchilarning yosh xususiyatlari va ta'lif mazmunini etiborga olgan xolda ijodiy topshiriqlar berish, amaliy ish usullarini tanlash zarur. Ana shu maqsadda turli pedagogik texnologiyalarni qo'llash maqsadga muvofiqdir.

Yuqori sinflarda texnologiya ta'lifi darslari yo'nalishlar asosida o'qitilishi va darslarning

katta qismi amaliy mashg‘ulotdan iborat ekanligini nazarda tutgan xolda ta’lim ijodkorlikka yo‘naltirish xususiy yondashuvni talab etadi. Ijodkorlikni rivojlantirishda pedagogic texnologiyalarni qo‘llashning ahamiyati katta. Pedagogik texnologiyaning mazmuni bu o‘qituvchi va o‘quvchining belgilangan maqsaddan kafolatlangan natijaga hamkorlikda erishishlari uchun tanlangan metodlarga bog‘lik. O‘quvchilardagi ijodkorlikni rivojlantirish esa biz o‘qituvchilar oldida turgan muhim vazifalardan biridir. Chunki xar bir ishga ijodiy yondashish davr talabidir. Texnologiya darslariga oid ijodkorlik kechalarini tashkil etish tadbirlarni har o‘quv choragi va yil oxirida o‘tkazish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Bunda o‘quvchilarning ijodiy qilgan ishlari namunalari namoyish qilinadi va taqdimotlar o‘tkaziladi.

Kechada «Texnologiya fani masfg‘ulotlarida nimalarni yasay oldingiz?» mavzusida o‘tkazish mumkin. Kechaning maqsadi texnologiya darslarida egallangan ko‘nikma va malakalarni mustahkamlash, ijodkorlik ishlarni bajarishga qiziqishni uyg‘otishdir va texnik va texnologik jarayonlarga o‘quvchilarning ijodiy yondashishlarini shakllantirish . Texnologiya fani bo‘yicha tadbirlarni tashkil etish o‘quvchilarning ijodkorlik fazilatlarini shakllantirishga sezilarli darajada ta’sir ko‘rsatadi. Bunda tadbirlarni sinflar kesimida biror bir bo‘limni tugallangandan so‘ng tashkil etish tavsiya etiladi.

Xulosa qilsak, texnologiya fani mashg‘ulotlari o‘quvchilarning ijodkorliklarining rivojlanish omillaridan biridir, ya’ni texnologiya darslari o‘quvchilarda ijodkorlik, yyaratuvchanlik kabi fazilatlarni shakllanishi, o‘quvchilarda ishga ijodiy yondashish, o‘z-o‘zini boshqarish, ishdagi kamchiliklarni o‘z vaqtida topish, o‘z- o‘ziga talabchan bo‘lish, maqsadga intilish kabi xislatlarni namoyon bo‘lishiga hamda ijodiy qobiliyatlarini oshirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Alekseevich.V.E.“ O‘smirlarda ijodkorlik ko‘nikmalarini rivojlanirish” Toshkent 1992y.
2. Подласый И. П. Педагогика. — Москва: ВЛАДОС, 1999.
- 3.Sharipov Sh.S, Qoysinov O.A, Egashov ShT, va b. Texnologiya fanini o‘qitish va psixologik xizmatni tashkil etishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish Metodik qo‘llanma. – T.: “Muxammad poligraf “ MHJ ” 2017yil.

TEXNOLOGIYA DARSLARIDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH

*Мамадалиева Муқаддас Журабоевна
Наманган вилояти Уйчи туманидаги
7-сонли умумий урта таълим
мактабининг технология фани укитувчиси.
+998932672322
Mamadaliyeva@mail.ru*

Annotatsiya: ushbu maqolada texnologiya darslarida o'quvchilarni fanga qiziqtirish borasida va ta'lif sifatini yaxshilash borasida axborot texnologiyalardan foydalanish haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: axborot texnologiya, texnologiya, ta'lif, o'qituvchi, jarayon, sifat

Mehnat darslarida turli mehnat faoliyat turlaridan foydalanish jarayonida o'quvchilar tomonidan to'planuvchi tajribalarning texnologik operatsiyalarni bajarish sohasidagi bilim va malakalarining muhim asosini tashkil etadi.

O'quvchilar tomonidan bajariluvchi kuzatishlar va tajribalarning muhim natijasi – hayot bilan bog'liqlik, bunda olingan bilim va malakalarining joriy o'quv ishlarida, mehnat daslarida turli buyumlarni tayyorlashda amaliy qo'llanishidir.

Kichik maktab bolalarini nafaqat ko'ra olishga, balki o'tkaziluvchi kuzatishlar maqsadini qo'ya olish, eng oddiy, amalga oshirish mumkin bo'lgan tajribalarni tashkil eta olish, o'z kuzatishlaridan xulosalar chiqara olish va bu xulosalardan mehnat jarayonida foydalana olishga o'rgatish juda muhim.

Turli materiallarning bir turdag'i xususiyatlarni aniqlash va taqqoslash uchun o'tkaziluvchi kuzatishlar va tajribalar katta foyda beradi, masalan, qog'oz va gazlamani, loy va plastilinni, iplar va qog'oz shpagati, qog'oz va plastmassa plynokalarni. Bunda bajariluvchi taqqoslashlar muhim politexnik ahamiyatga ega bo'lib, bolalarga materiallarning farqli xususiyatlari, sifatlarini yaxshiroq o'zlashtirishga yordam beradi.

O'qituvchi amalda mehnat va turli maxsus kuzatishlar jarayonida olingan bilimlar ishni tez va yaxshi bajarishga yordam berishini ko'rsatganda, o'quvchilar uchun kuzatishlar va tajribalar alohida ma'no kasb etadi. Masalan, bolalar jadvallarga qog'ozdan hoshiya tayyorlash ishini bajarayotganda, o'qituvchi ular oldiga muammoli savol qo'yadi: qog'oz yo'llarni qanday kesish kerak - qog'oz varag'i tolalari asosiy yo'nalishi bo'ylabmi yoki unga ko'ndalangmi, nima uchun? Kichkina tajriba o'tkazib, o'quvchilar bu holda qog'oz yo'llarini bo'ylama kesish kerakligini aniqlashadi, bunda ular elim bilan namlanishida kamroq cho'ziladi, ular bilan ishlash osonroq va ish sifati yuqoriroq bo'ladi. Qog'oz jildlar, bloknotlar va broshyuralar chetini elimlash uchun qog'oz yo'llari ko'ndalang yo'nalishda kesiladi: ular mustahkamroq bo'ladi, cho'zilmaydi, ko'proq xizmat qiladi. Qog'oz yo'llarini to'g'ri kesish uchun ularni tajriba yo'li bilan qog'oz varag'ida bo'ylama va ko'ndalang yo'nalishini aniqlash va belgilab qo'yish kerak.

Applikatsiya – badiiy asar yaratishning eng sodda va oson usulidari. Bu applikatsiyadan faqat bezash maqsadlaridagina ko'rgazmali qurollar, turli o'yin uchun qo'llanmalar, o'yinchoqlar, bayroqchalar, bezaklar, shu kabilarni yaratishdan keng qo'llash imkonini beradi.

Applikatsiya tushunchasi xususiyatlari va materiallariga ko'ra xilma-xil bajarilishi texnikasining o'xshashligi bilan birlashgan badiiy asarlarni yaratish usullarini o'z ichiga oladi. Har bir material applikatsiyasi bajarilish texnikasiga jiddiy ta'sir ko'rsatuvchi xususiyatlarga ega, masalan, qogoz, limon, daraxlar po'stlog'lari, fonga turli yelimlar bilan yopishtiriladi.

Mum – Plastilin va loydan tashqari narsalar yasashda mumdan ham foydalilanadi. Mum tabiiy va sun'iy turlari mavjud. Mum ancha qimmat turadi va undan mayda narsalar yasaladi. Mum bilan ishlash qulay, u qurimaydi, suv bilan namlashni talab qilmaydi, darz ketmaydi va undan yasalgan narsalar uzoq saqlanadi.

O'qituvchi tomonidan tashkil etiluvchi kuzatishlar va tajribalar, ko'rsatib berishlar kabi odatda

ikki bir-birini to`ldirib turuvchi maqsadni ko`zlaydi: bir tomondan, u yoki bu hodisa yoki natijalarni kuzatishda, o`quvchilar ma`lum xulosalarga kelishadi, ular bajaradigan amaliy ishlari uchun bevosa ahamiyatga ega bo`lgan xulosalar chiqaradilar.

Foydalaniman adabiyotalar:

1. X.Sanaqulov ,M.Haydarov "Boshlang'ich sinflarda qog'ozdan amaliy ishlar"
2. R.A.Mavlonova ,Goroxova,Ogluzdina O., "Mehnat ta'lif metodikasi"

O'QUVCHILARDA NUTQ MADANIYATINI TARBIYALASH

*Navoiy viloyati Zarafshon shahar
10-umumiy o'rta ta'lim maktabi
O'IBDO' Primova Zamira Adilovna
tel: 998933187207*

*"Odamning shakllanishi uning birinchi so'zidan boshlanadi".
N. Krupskaya.*

Annotatsiya. Bu maqolaning asosiy maqsadi o'quvchilarni nutq madaniyatiga o'rgatish, odatlantirish va shirinsuxon qilib tarbiyalash haqida so'z boradi. Bu maqsad yo'lida nuroniy keksalarimiz, o'qituvchilar, ota-onalar birgalikda yoshlarga bor ilmini berib, namuna bo'lishga chaqiriladi.

Kalit so'zlar: Nutq madaniyati, axloq-odob, til, so'z, tafakkur, talaffuz, iboralar, maqol va metal, notiqlik, shirinsuxonlik, fikrlash qobiliyati.

0Nutq madaniyati bevosita axloq-odob prinsiplariga bog'liqdir. Chunki nutq madaniyati – bu so'zga "chechanlik" bo'lmay, balki o'z fikrini aniq, ravshan, grammatik qoidalarga rioya qilgan holda munosib ohangda bayon qilish formasidir. Ravshan bayon etilgan nutq tafakkurning mantiqiyligi va chuqurligidan dalolat beradi.

Odamlarning bir –birlari bilan so'zlashishlaridan maqsad-moddiy borliqni, voqealikni bilish, o'zini qiziqtiradigan biror narsa haqida aniq tasavvur olishdir. Odamlarning ichki go'zalligi va ma'naviy yetukligini, hayotni va yashashni tabiat in'om etgan eng oliy ne'mat- til va tafakkursiz tassavur etish qiyin.

Inson o'z aql-u zakovati, tafakkuri, so'zlashish qobiliyati bilan tabiat sirlarini o'rganib, bilim olishga intilgan. U tafakkur orqali tabiat va jamiyat qiyofasini asta-sekinlik bilan o'zgartira borgan va shu jarayonda o'zi ham sotsial sub'eクト, ya'ni inson sifatida shakllana borgan. Shirinsuxanlik axloqiy madaniyatning muhim bosqichi bo'lib, u kishilik hayotida muhim o'rinnegallaydi. Bir og'iz samimi shirinso'z kishi ko'nglini ko'taradi, odamga kuch quvvat bag'ishlaydi, katta ijodiy faoliyatga undaydi.

Alisher Navoiy bobomiz so'z qudrati haqida shunday satrlarni bitadi:

So'z borkim, eshitg'uvchi taniga jon kiyirur
Va so'z borkim, aytg'uvchi boshin yerga berur
("Mahbub ul-qulub" asaridan)

Til –dil oynasi, dil esa madaniyatlilik nishonasidir. Dilda bori tilga chiqadi deganlaridek, kishining kimligini uning suhbatidan bilish mumkin. Yoshlarning sodda xalq tilida so'zlashishi faqatgina o'qimishliligidan darak bermay, balki ayni vaqtida aqli va madaniyatliligini ham ko'rsatadi. Bunday yoshlar birinchi so'zlashuvdayoq odamlarni o'ziga jalb qila oladi. Aksincha, qo'pol ibora, mantiqsiz, pala-partish gap kishiga hurmat, e'tibor keltirmaydi, balki u haqda yomon taassurot qoldiradi, xolos. Shuning uchun yoshlar hamma vaqt shoshmasdan ohista, mayin ovoz bilan so'zlashga harakat qilishlari lozim. Talaffuz etilgan har bir so'z, bo'g'in, tovush aniq va ravshan jaranglashi lozim. So'zlashuvda ham yoshlar juda diqqat qilishi va tinglovchiga yaxshi ta'sir etish uchun ochiq va yengil iboralarni tanlashi lozim. Yoshlarning notiq bo'lishi shart emas, lekin faqat fikrini, tushunchalarini to'g'ri, aniq iboralar bilan ifoda qilishi kerak. Nafaqat ona tili darslarida, hatto boshqa fanlarni o'rganishida, tushunchalarini ifodalashida, albatta, nutq madaniyatiga, ravonligiga ega bo'lishi lozim.

Ona tilimizning sofligini saqlash har bir yosh avlodning sharafli burchidir. Afsuski, ba'zi yoshlarda turli hildagi, hatto o'zlar tushunmaydigan so'zlar va iboralarni ishlatib gapirish hollari ham uchrab turadi. Bunday toifadagi yoshlar so'zlashayotganida darhol uni to'xtatib, to'g'ri, tushunarli tilda so'zlashishga chaqirmog'imiz lozim.

Kishi fikrlarini ta'sirli, chuqur bayon etishi uchun maqol va matallardan unumli foydalanishi

ham kerak. Shunda bayon etilayotgan fikr-mulohazalarning ta'sirchanligi yanada oshadi. Agar inson tafakkurining eng yuksak yutuqlari, eng chuqur bilimlari va eng otashin tuyg'ulari so'zda aniq va ochiq-oydin ifodalangan bo'limasa, baribir odamlarga noma'lum bo'lib qolaveradi.

Donishmandlardan biri " hamma qobiliyatlardan eng yaxshisi- nutq qobiliyatidir", deb ta'kidlagan ekan. Notiqning shirin so'zi, ta'sirli, ma'noli gaplari kishini beixtiyor o'ziga jalb qiladi. Dono xalqimiz " yaxshi so'z-jon ozig'i" deb bekorga aytmagan. O'z o'mnida ishlatilgan "assalomu alaykum", "bormisiz", "qadamingizga hasanot", "kechiring", "marhamat", "o'tiring", "jonim bilan", "ofarin", "rahmat", "boshim osmonga yetdi", "kelib turing", "xayr" kabi so'zlarini muomalada ishlatish qanday yaxshi.

Hozirgi zamon taraqqiyoti, ilm-fanning mislsiz o'sishi yoshlарimizni ma'rifatli, odobli, nutq madaniyati shakllangan bo'lishini taqazo etadi. Ona tiliga befarq qaraydigan kishi o'z xalqiga, uning asrlar osha ardoqlab kelayotgan milliy madaniyatiga hurmatsizlik qilayotgan bo'ladi. Tilning sofligi, ma'no aniqligi, o'tkirligi uchun kurash- madaniyat uchun kurashdir. Tillarning eng yaxshisi so'zga usta til, so'zlarning eng yaxshisi bilib, oxirini o'ylab so'zlangan so'zdir.

Abdulla Avloniy "Turkiy guliston yoxud axloq" asarida shunday go'zal she'rni keltirib o'tganlar:

Go'zallik yuzda ermas, ey birodar,
So'zi shirin kishi har kimga yoqar.
So'zing oz bo'lsinu ma'noli bo'lsun,
Eshitkanlar qulog'i durga to'lsun.
So'zing bo'lsa kumush, jim turmak oltin,
Misi chiqg'ay so'zing ko'p bo'lsa bir kun.
Ko'paygan so'zni bo'lgay to'g'risi oz,
Shakarning ko'pidan ozi bo'lur soz.

Har bir xalqning asrlar, ming yillar davomida takomillashtirib, sayqal berib, ardoqlab kelayotgan bebaho xazinasi bo'lgan til boyligini chuqur qadrlamog'imiz lozim.

Darhaqiqat, yoshlар kamoloti, avvalo, uning nutqi, yani fikrlash qobiliyatida nomoyon bo'ladi.

Shunisi quvonarlik, 11-sinf ona tili darsligining asosini "Nutq" mavzu qamrab olgan. Bu sinfda o'quvchilarimiz ta'sirli nutq — madaniy nutq tuzish malakalari, ya'ni nutq madaniyati bilan tanishadilar, uning asosiy tushunchalarini egallaydilar. Bu darslik yangi hayotga qadam qo'yayotgan yoshlarga kerakli va muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, biz ulg'ayib kelayotgan yosh avlodga nutq madaniyatining sir-asrorlarini o'rgatmog'imiz, uni to'g'ri va rost so'zlashga, shirinsuxan bo'lishga odatlantirmig'imiz muhim ijtimoiy-siyosiy ahamiyatga ega.

Shirin so'z kishi ko'nglini tog'dek ko'tarib, qalbni hayotbaxsh tuyg'ular, oliyjanob hissiyotlar bilan munavvar etadi. U ma'naviy kamolot sari yetaklaydi. Shuningdek, shirin so'z kishini har qanday qiyinchilikdan qutqaradi, kishi ruhini tetiklashtiradi, hatto bemorlarga shifo beradi... Ha, tibbiyot ilmining ibtidosidanoq so'z bilan bemorlar davolangan. Sharq meditsinasining asoschisi Ibn Sino ham Gippokrat ham bemorni dori-darmonsiz so'z bilan davolash afzal ekanini alohida takidlashgan. Shirinsuxanlik madaniyatatlilikning bir belgisidir. Shu fazilatni o'quvchilarga yuqturish bugungi kunda tarbiyaning dolzarb masalasidir. Yoshlarni shirinsuxan qilib tarbiyalashda keksa avlodning hayot tajribasi, kishilarga bo'lgan samimiyy munosabati eng qiyin va og'ir paytlarda ham vazminlik, yordam qo'lini cho'zish kabi hislatlari katta mакtab vazifasini o'taydi.

O'rtalarda nutq madaniyatini o'stirish vazifasi faqat ona tili va adabiyot o'qituvchilarining ishi bo'lib qolmay, balki butun pedagogik kollektivning, jamoatchilikning ishi bo'lishi kerak Chunki farzandlariga namuna, ko'zgu hisoblanadi. Bizning madaniyatatlilikimiz, avvalo, nutqimizda ko'rinadi. Shunday ekan nutqimizning sofligini, jozibasini, dilga yoqimliligini, ta'sirchanligini yo'qotmagan holda munosabatga kirishaylik.

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yxati:

1. Yoshlarning axloq madaniyati.-T: O'qituvchi, 1988-17
2. "Turkiy guliston yoxud axloq" asari A. Avloniy.

GEOGRAFIYA DARSLARIDA SHAXSGA YO'NALTIRILGAN TA'LIM TEXNOLOGIYALARI

*Raximova Feruza
Xorazm viloyati Gurlan tumani
4- umumiy o'rta ta'lif maktabining Geografiya fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: Geografiya darslarini an'anaviy darsdan farqli ravishda ta'lif texnologiyalaridan unumli foydalangan holda interfaol usullar yordamida mavzularni kengroq ochib berish va har bir o'quvchi ongiga bilim yetib borishi hamda ko'nikma hosil bo'lishini imkonli boricha ta'minlash, o'quvchi shaxsini rivojlantirish.

Kalit so'z: ta'lif texnologiyalari, ta'lif metodikasi, o'quvchilar, o'qituvchi, an'anaviy dars, bilim, ko'nikma, geografiya, xarita.

Hozirgi kunda jamiyat taraqqiyotini har tomonlama yetuk o'qituvchilarsiz tasavvur etish qiyin. Malakali mutaxassis o'qituvchi esa ko'p jihatdan ularning metodik tayyorligiga bog'liq. Ayniqsa murakkab axborotlarni geografik hodisa va ularning sabablari, oqibatlarini tabiiy va iqtisodiy tushunchalarini o'quvchilar ongiga yetkazish va shakllantirish nihoyatda murakkab bir jarayonlardan biridir desak bo'ladi. Bu albatta juda ko'p mehnat va izlanish ta'lab qiladigan jarayondir. Maktab dasturi o'quvchilarga faqat geografiyaga oid bilimlarni bera olishi bilan cheklanmay balki shu fanga oid bo'lgan malaka va ko'nikmalarni hosil qilishni ham berishni ham o'z zimmasiga oladi. Masalan 5- sinfda ob-havo mavzusida ob-havo, uning elementlari haqidagi nazariy bilimlarini ob-havoning mahalliy belgilarini bilish orqali ko'nikma hosil qiladi. Har bir o'quvchi darsda oлgan bilim va ko'nikmalarini mustaqil egallashi zarur.

O'zbekistonda kadrlar tayyorlash milliy dasturiga muvofiq umumiy o'rta ta'lifning barcha bo'g'inlarida o'quvchilarning muntazam bilim olishi, ularda bilim olish ehtiyojini rivojlantirish, mustaqil fikrlesh, kasb tanlashga va atrof muhitga ongli munosabatni hosil qilish, milliy va umumbashariy qadriyatlarni hurmat qilish, o'z yurtiga, vataniga sadoqat, mehr muhabbat ruhida tarbiyalash vazifasi belgilangan. Bu vazifalarni bajarishda geografiya ta'limi alohida salmoqqa ega. Bularning barchasi geografiya o'qituvchisidan pedagogik faoliyatdagi yutuq va kamchiliklarni tahlil qila olishni, o'z ish tajribasini tahlil qilib umumlashtira bilishni, kasbdoshlari tajribasini kuzatib samarali ta'lif shakllari, uslublarini o'z ishida oqilona foydalanishni talab etadi. Ta'lif to'g'risidagi qonunning 26- moddasida "O'qitishning ilg'or shakllari va yangi pedagogik texnologiyalar o'quv jarayoniga joriy etilsin." deyiladi. Pedagogik texnologiya zamonaviy o'quv – metodik majmualarni yaratish, o'quv –tarbiya jarayonini didaktik jihatdan ta'minlash, o'qitishning samarali vositalardan foydalanish, ta'lif jarayonini loyiylash kabi masalalarni o'z ichiga oladi. Ta'lif texnologiyasini o'quv jarayoniga tadbiq etishdan asosiy maqsad dars jarayonida o'qituvchi o'quvchilarning bilish faoliyatini, ijodiy mustaqilligini, esda saqlash qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradigan o'qitish va o'rganishning noan'anaviy usullari bilan qurollantirishdan iborat. Ta'lif texnologiyasi o'quvchilarda idrok, sezgi, tasavvur, hissiyot, mustahkam iroda, dunyoqarashni tarkib topishiga yordam beradi. Rivojlangan mamlakatlarda ta'lif texnologiyasi ta'lif sohasidagi siyosatning bosh vazifasi hisoblanadi.

Ta'lif texnologiyasi ta'lif metodikasi tushunchasiga nisbatan keng ma'noga ega. Agar ta'lif metodikasi muayyan o'quv predmetini o'qitishning ilmiy asoslangan metod, qoida va usullar tizimini ifodalasa, ta'lif texnologiyasi ta'lif maqsadiga erishish "tizimlari yig'indisi" bo'lib xizmat qiladi, ya'ni ilgaridan loyiylashtirilgan ta'lif jarayonini yaxlit tizim asosida bosqichma –bosqich amaliyotga joriy etish jarayonini oldindan loyiylashtirishda namoyon bo'ladi. Ana'anaviy ta'lifda o'qituvchining faol faoliyatni ustun tursa, ta'lif texnologiyasida asosiy e'tabor ta'lif oluvchilarga yo'naltirilgan bo'lib, o'qituvchining, o'quvchining shaxsiy hamda o'qituvchi bilan birgalikdagi faoliyatini hisobga oлgan holda o'quv materiallarini o'zlashtirishga qaratiladi. Ta'lif texnologiyasining bosh muammosi o'quvchi shaxsini rivojlantirish orqali ta'lif maqsadiga erishishni ta'minlashdan iborat.

Hammamizga ma'lum XXI-asr axborot texnologiyalari asri deb aytilgan. Bugungi kunda ommaviy axborot vositalari ayniqsa televideniyada geografiya faniga oid ko'rsatuvlar juda ko'plab berilmoqda. Bu o'quvchilarning tasavvur hosil qilishlari uchun keng dunyoqarash va mustaqil fikr bildirishlari uchun zamin bo'ladi. Komputer savodxonligi interfaol muhitni yaratishda muhim omil bo'ladi. Zamonaviy axborot texnologiyalariga asoslangan internet tarmog'I interfaollik bo'yicha yuqori salmoqqa ega. Geografiya darslarini o'qitishda interfaol usullardan, texnikavositalaridan foydalaniib dars o'qitish bilan ana'naviy dars o'rtasida bir qancha farqlar mavjud. An'anaviy darsda o'qituvchi bilimni tayyor holda o'quvchiga beradi. O'quvchi o'qituvchi bergen bilimni eshituvchi va ayrim hollarda befarq ishtirokchiga aylanadi. Komputerlashtirilgan ta'limda esa har bir o'quvchi mustaqil faoliyat ko'rsatishi bilan birga bilimlarni ongli ravishda egallaydi. Bunday yo'l bilan egallangan bilimlar esa mustahkam bo'ladi va uzoq vaqt xotirada saqlanib qoladi. Ana'naviy ta'limda dars deyarli bir xil o'quvchini o'qishga majburlash, talab qilish tarzida olib boriladi. Bu o'quvchini zeriktiradi, fanga qiziqishini susaytiradi. Texnologiyalardan foydalansa esa(dasturlar to'g'ri tuzilsa), o'quvchilar ijodiy ishlaydi, izlanuvchanlikka undaydi. Ana'naviy darsda o'quvchilar bilimini baholash, nazorat qilish imkoniyati cheklangan, chunki vaqt yetishmaydi va o'quvchilar orasida bir-birlaridan ko'cherish holatlari uchraydi. Noan'anaviy darsda esa har bir o'quvchi o'qituvchi tomonidan berilgan topshiriqlarni alohida mustaqil tarzda bajaradi. Shu paytning o'zida olgan egallagan bilim, ko'nikmani qay darajada o'zlashtirganini baholash imkoniyati bo'ladi.

Geografiyaning tili bo'lgan xaritani o'qishda va u bilan ishlashda ham o'quvchilarda qiyinchiliklar mavjud. Xaritani o'qitishdan oldin o'qituvchi o'quvchilarga ta'lim texnologiyalaridan foydalangan holda shartli belgilarni o'rgatishi lozim. Shunda xaritani o'qish birmuncha oson kechadi. Shartli belgilardan tashqari o'quvchilar masshtab, ufq tomonlari, azimut, geografik kenglik, geografik uzunlik kabi tushunchalarni ham tushunib ko'nikma hosil qilgan bo'lishlari kerak. Eng asosiysi xaritani o'rganish uchun xotira mustahkam bo'lishi kerak. Chunki geografiya fanini xaritasiz tasavvur qilish qiyin, ya'ni negizini kartografik bilimlar tashkil qiladi. Bunda ta'lim texnologiyalari muhim ahamiyat kasb etadi. Zero, nafaqat geografiya fani o'qituvchilari, balki barcha pedagoglar darslarida shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalaridan unumli foydalansa, vaqtini to'g'ri taqsimlasa bundanda yuqori samaradorliklarga erishadilar. Bunday bilim olgan o'quvchilardan esa kelgusida Beruniylar, Xorazmiylar, Zamashshariylar, Manguberdilar, Farobiylar, Ulugbeklar, Mirzo Bobur-u Islom Abdug'aniyevich Karimovga o'xshagan buyuk allomalar, davlat arboblari va o'z bilimiga ishongan kuchli siyosatshunoslar yetishib chiqadi. Axir bizning tuproq Amerikani mavjudligini Kolumbdan salkam yarim asr oldin aytgan Beruniy, arab alifbosiga asos slogan Zamashshariy, algebra fani asoschisi Xorazmiy, nilomerni yaratgan Farg'oniy kabi yana qanchadan qancha jahon sivilizatsiyasiga o'zlarining ulkan hissalarini qo'shgan buyuk insonlarni ulg'aytirib tarbiyalagan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ваҳобов X., Зайнутдинов А. География ўқитиши методикаси. 1-қисм Маърузалар матни. -Т.: Университет, 2000.
2. Методика обучения географии в средней школе. Под. ред. Л.М.Панчешниковой. -М.: Просвещение, 1983.

BOSHLANG'ICH SINFDA MATEMATIKANI O'QITISHNING ZAMONAVIY METODLARI

Raximova Roxatoy

Xorazm viloyati Yangibozor tumani

9- məktəbning boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Tel 97 513 14 07

Annotatsiya: Ushbu maqolada hozirgi texnika-texnologiya rivojlangan raqamli iqdisodiyotga o'tilayotgan bir davrda maktabda ayniqsa, boshlang'ich sinflarda matematikani o'qitishning ahamiyati, matematikani jamiyat hayotida tutgan o'rni haqida va eng muhim masala matematikani o'quvchilarga tez va oson o'rgatish, o'qitish samaradorligini oshirish borasida fikr va mulohazalar yuritiladi.

Kalit so'zlar: matematik metod, G.Pestalosining "sonni ko'rgazmali o'rganish", Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali Ibn Sino, N.U.Bikboyeva, M.Axmedov, R.Ibragimov, Z.Tadjiyeva, M.E.Jumayev, Ilmiy tadqiqot metodlari, Ilmiy tadqiqot metodlari, Eksperiment.

Hozirgi vaqtida ilmiy-texnika taraqqiyoti asrida matematika muhim rol o'ynaydi. Shuning uchun ham ta'limalda, xususan, o'rta maktabda matematika o'qitish ayniqsa, boshlang'ich ta'limalda o'z ko'lami va ahamiyati jihatidan nihoyatda katta bo'lgan o'zgarishlarni amalgalashirildi va oshirilmoqda. shuning uchun keyingi o'n yilliklarda maktab matematikasini bir necha marta dasturiga o'zgarishlar kiritildi. Yangi DTS va dastur bo'yicha matematikadan yangi metodik sistema ishlab chiqildi. Matematika o'qitish metodikasi eng avvalo kichik yoshdagagi o'quvchilarni umumiy sistemada o'qitish va tarbiyalash vazifasini qo'yadi. Bundan ko'zlangan maqsad esa o'sib kelayotgan yosh avlodga zamon talablarini darajasida bilim berishdir. O'qitish samaradorligini oshirish esa albatta, dars davomida pedagog tomonidan qo'llanadigan metodlarga bog'liqdir.

Matematika metodikasi haqidagi tushuncha birinchi bo'lib Shveysariyalik pedagog matematik G.Pestalosining 1803-yilda yozgan "Sonni ko'rgazmali o'rganish" asarida bayon qilingan, boshlang'ich ta'limalda ulug' mutafakkir Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali Ibn Sino va boshqalar ta'limalda tarbiya haqidagi hur fikrlarida boshlang'ich ta'limal asoslarini o'rganish muammolari haqida o'z davrida ilg'or g'oyalarni olg'a surganlar.

O'zbekistonda boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi bilan N.U.Bikboyeva, M.Axmedov, R.Ibragimov, Z.Tadjiyeva, M.E.Jumayev va boshqalar shug'ullanmoqdalar.

Bugungi kunda pedagoglar tomonidan qo'llanadigan metodlardan eng samarali deb topilganlarini keltirib o'tmoqchimiz. Bular quyidagilar:

Ilmiy tadqiqot metodlari – bu qonuniy bog'lanishlarni, munosabatlarni, aloqalarni o'rnatish va ilmiy nazariyalarni tuzish maqsadida ilmiy informatsiyalarni olish usullaridir.

Kuzatish metodi – odadagi sharoitda kuzatish natijalarini tegishlicha qayd qilish bilan pedagogik prosessni bevosita maqsadga yo'naltirilgan holda idrok qilishdan iborat. Kuzatish aniq maqsadni ko'zlagan reja asosida uzoq va yaqin vaqt oralig'ida davom etadi. Kuzatish tutash yoki tanlanma bo'lishi mumkin. Tutash kuzatishda kengroq olingan hodisa (masalan, matematika darslarida kichik yoshdagagi o'quvchilarning bilish faoliyatları) tanlanma kuzatishda kichik-kichik hajmdagi hodisalar (masalan matematika darslarida o'quvchilarning mustaqil ishlari) kuzatiladi.

Eksperiment – bu ham kuzatish bo'lib, maxsus tashkil qilingan, tadqiqotchi tomonidan nazorat qilib turiladigan va sistematik ravishda o'zgartirib turiladigan sharoitda o'tkaziladi. Eksperiment natijalarini analiz qilish taqqoslash metodi bilan o'tkaziladi. Pedagogik tadqiqotda suhbat metodidan ham foydalilaniladi.

Tadqiqotning maqsad va vazifalarini yaqqol aniqlash, uning nazariy asoslari va prinsiplarini ishlab chiqarish, ishchi gipotezani tuzish, boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasining shakllanishida asosiy mezonlar hisoblanadi

Ushbu yuqorida keltirilgan metodlar zamonaviy maktablarning har biri tomonidan qo'llanilsa

maqsadga muvofiq bo'lar edi. Bunda albatta, birinchi talab va masuliyat pedagog o'qituvchiga yuklatiladi. Zero, boshlang'ich sinf o'qituvchisining vazifasi o'quvchilarda mustaqil mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini shakllantirish bilan birga ularda matematikaning qonuniyatlarini o'rganishga bo'lgan qiziqishlarini tarbiyalashdan iboratdir. Shuning uchun ham bugungi kunda har bir pedagog kadr albatta, metodik tayyorgarlikdan o'tgan bo'lishi zarur.

Boshlang'ich sinf o'qituvchisining metodik tayyorgarligi bu-pedagogning ilmiy dunyoqarash asosida matematika o'qitish metodikasi bo'yicha umumiyligi-psixologik-pedagogik va matematik tayyorgarlik bilan uzviy bog'lanishda tayyorlanishni tushunamiz. Bunday tayyorlanish vazifasiga matematikadan boshlang'ich ta'limga sohasida ma'lum bilim va malakalarni egallash hamda o'quvchilarni o'qitish orqali tarbiyalashni o'zlashtirishi kiradi.

Metodik tayyorgarlik boshlang'ich sinf o'qituvchisini tayyorlashning tarkibiy qismi bo'lib, uning ta'limga tarbiyaviy faoliyatidan ajralgan holda qaralishi mumkin emas. Ikkinci tomondan, boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish birinchi bosqichdir, ya'ni o'quvchilarni navbatdagi maktab matematika kursini o'zlashtirishga tayyorlash bosqichidir yoki matematikadan tayyorligidir. Matematikadan boshlang'ich ta'limga bu ikki jihat (boshlang'ich ta'limga tarkibiy qismi va matematika oldi tayyorgarligi) metodikada o'zining munosib aksini topishi lozim.

Foydanilgan adabiyotlar:

1. Barkamol avlod - O'zbekiston taraqqiyotining poydevori.- T.: «SHarq» nashriyot-matbaa konserni, 1997.
2. Axmedov M., Abduraxmonova N., Jumaev M.E. Birinchi sinf matematika darsligi. Toshkent. —SHarq 2005 yil., 160 bet
3. Axmedov M. va boshqalar. To'rtinchi sinf matematika darsligi. Toshkent. —O'qituvchi

TA'LIMDA INTERFAOL METODLARINI QO'LLASH

*Sirdaryo viloyati Xovos tumani 3-umumiy o'rta ta'lif maktab
boshlang'ich sinf o'qituvchilari
Raxmanova Shaxnoza Abdurasulovna.
Tel: +998933252385*

Annotatsiya: Mazkur maqolada bugungi kun pedagogikasiga kirib kelayotgan o'rganishga o'rgatish tamoyili, uning amaliy ko'rinishi haqida fikr yuritiladi.

Tayanch so'zlar: interfaol metod, o'rganishga o'rgatish tamoyili, milliy pedagogika, o'quvchi ongi va tafakkuri

Bugungi kun pedagogikasida «o'rgatish»dan ko'ra «o'rganishga o'rgatish» tamoyiliga ko'proq ahamiyat berilmoqda. Milliy pedagogikamiz yaqin yillarga qadar o'quvchilarga insoniyat tomonidan shu paytgacha egallangan mavjud bilimlarni o'rgatishni eng maqbul yo'l hisoblab keldi. Bunda mavjud bilimlar o'quvchi ong va tafakkuriga tayyor holda singdiriladi. Bu jarayonda bilimlar adabiyotlarda tayyor holda mavjud bo'ladi va buni o'zlashtirish o'quvchilar uchun ham, o'qituvchilar uchun ham qanoatlanarli hisoblanadi. Ammo bu o'quvchilarda masala va hodisalar mohiyatini anglashga nisbatan ijodiy yondashuvni nazarda tutmaydi, faqat mavjud bilimlarni yodlash, ularni amaliyatga joriy etish bu turdag'i pedagogikaning bosh maqsadi sifatida qaraladi. Bunday yondashuvda o'quvchining qanchalik ko'p ma'lumotni yodda saqlaganiga qarab uning bilimi haqida xulosa chiqariladi.

Milliy pedagogikamiz hozirda shiddatli o'zgarishlar davrini boshdan kechirmoqda. Ayni paytda pedagogikamizdagi eng muhim yangilanishlardan biri yangicha pedagogik texnologiyalar (YPT) va interfaol metodlar asosida dars mashg'ulotini tashkil qilish bo'lib turibdi. Bugungi kunda o'qituvchidan bu tushunchalar doirasida dars mashg'ulotiga nisbatan noan'anaviy yondashuvlar talab qilinmoqda.

Bu kabi nostandard tajribalar zamirida o'qituvchining darsga yangi, samarador usul va vositalar bilan yondashishi, ijodiy jarayon sifatida qarashi mavjudligini ko'ramiz. Yangi usul va vositalar, metod va yondashuvlar agar fan va mavzuning o'ziga xosligidan kelib chiqib to'g'ri tanlansa va me'yorida qo'llanilsa, shubhasiz, dars mashg'ulotining samaradorligini oshiradi. Ammo hozirda qo'llanilayotgan YPT va interfaol metodlarning barchasi dars mashg'uloti samaradorligini oshiryapti, deb ayta olamizmi? Afsuski, yo'q. To'g'riroq'i, YPT va interfaol metodlarni aksariyat hollarda noto'g'ri tushunish va to'g'ri talqin qilmaslik holatlari kuzatilmoqda. Bizningcha, keyingi paytlarda bu borada «haybarakallachilik» ancha avj olib ketgandek. Ayrim o'qituvchilar masalaga ko'rko'rona yondashib, dars mashg'ulotining mohiyatidan uzoqlashib va maqsadidan chekinib ketayotganliklarini sezmay qolishmoqda. Interfaol metodlarga asoslangan dars mashg'ulotlarida bunga amal qilish juda mushkul va ularga nisbatan vaqt taqsimotini, odatda, tartibga solib bo'lmaydi. Dars mashg'uloti samarasini esa ta'lif oluvchining ta'lif beruvchidagi bilim, shuningdek, bilim olish yo'llarining qay darajada o'zlashtirilganligi bilan belgilanadi.

O'yin texnologiyalariga asoslangan dars mashg'ulotlarida, o'qituvchiga bog'liq bog'liq bo'limgan holda, o'quvchining bilimi emas, balki uning «o'yin-dars»dagi faolligi birinchi darajaga chiqib qoladi va natijasida o'qituvchi mashg'ulot jarayonida faol ishtirot etgan o'quvchilarni rag'batlantirishga majbur bo'ladi. Fikrimizni izohlashga harakat qilamiz:

– interfaol metodlarga asoslangan dars mashg'ulotlarida muayyan qolip yoki chegaralarning bo'lmasligi natijasida o'qituvchining bilim saviyasi haqida xulosalar chiqarish qiyin kechadi.

Bunday usuldag'i dars mashg'ulotida o'qituvchidan bilimdan ko'ra tashkilotchilik ko'proq talab qilinadi. O'z bilimsaviyasiga ishonmaydigan o'qituvchilar bundan o'z maqsadlari yo'lida foydalanishadi. – interfaol metodlar natijasida dars mashg'uloti paytida o'quvchilarning faollashishi, tabiiyki, mashg'ulotning tartibsiz o'tishiga sabab bo'ladi. Auditoriyadagi shovqinsur'on ayrim hollarda qo'shni auditoriyadagi dars mashg'ulotiga ham halal berish darajasiga borib yetadi. tajribad – dars mashg'ulotining shovqinli va unda o'quvchilarning haddan ortiq erkin bo'lib

ketishi natijasida o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi masofa yaqinlashib, hurmat (subordinatsiya) yo‘qola boradi. O‘quvchiga fikrini erkin bildirishi uchun imkoniyat yaratilganda, aksariyat hollarda, mashg‘ulot mavzusidan chekinish hollari kuzatiladi. Bu jarayonda esa o‘qituvchining shaxsiyati, ruhiy holati bilan bog‘liq shaxsiy «men»i o‘quvchilar tomonidan ishg‘ol qilina boradi va uning hurmati va salobati o‘quvchilar ko‘z o‘ngida pasayib boraveradi.

Yuqoridagilarni inobatga oлganimizda, fikrimizcha, dars mashg‘ulotida o‘qituvchi faolligi va tashabbuskorligining yuqori bo‘lishi o‘ta zarurligi anglashiladi. O‘zini hurmat qilgan va bilimli o‘qituvchi mashg‘ulot paytida dars nazoratini qo‘lida tutadi. Ta’lim beruvchidagi bilim hamda bilim olishning usul va yo‘llari uning faolligi bilan ta’lim oluvchiga o‘tadi. Buni choynakdagi choyning piyolaga quyilishiga qiyoslash mumkin. Piyolaga choynakning harakati (faolligi) bilan choy quyiladi va bu jarayonda ikkalasini ham faollashtirish yoki piyolaning faolligini oshirish kutilgan samaranı bermaydi.

Demak, yangi pedagogik texnologiyalar va interfaol ta’lim metodlarini qo‘llashda fan, mavzu va o‘quvchilarning o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olish, natijani oldindan chandalay bilish va an’anaviy dars mashg‘ulotiga nisbatan samaradorligi kafolatlangan taqdirda ta’lim jarayoniga tatbiq etish maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Foydalilanlgan adabiyot:

1. Umid Xo‘jamqulov. Ta’limdagи «ko‘tarish» va «tushirish» tamoyillari. Til va adabiyot jurnali. 2018 yil 12 son.
2. Nurumbekova Ya. Tarbiyachi kasb faoliyatida innovatsion texnologiyalar.— Guliston: Ziyo, 2012.— B. 22.

TA'LIM TIZIMI HAR BIR JAMIYATNING RIVOJLANISH ASOSI

*Navoiy viloyati Zarafshon shahar
10-umumi o'rta ta'lif maktab boshlang'ich
sinf o'qituvchisi Samiyeva Nargiza Bahodirovna
Tel: +998936616255, +998977976255*

Annotatsiya: Ta'lif nazariyasini "Didaktika" tushunchasi bilan ham ifodalanadi. "Didaktika" so'zi grekcha "Didasko" so'zidan olingan bo'lib, "Uqitish, o'rgatish" degan ma'noni bildiradi. Didaktikaning o'rganish ob'ekti o'quv jarayoni, o'quv jarayonining rivojlanish qonuniyatları, o'qitish tamoyillari, metodlari va shakllaridir. Ta'lif jarayonining asosiy mohiyati tarixan to'plangan ijtimoiy bilim va tajribani yosh avlodga etkazish, avlodlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ma'lum tizim orqali amalga oshirish bo'lib hisoblanadi.

Kalit so'zlar: Didaktika, ta'lif-arbiya, dasturi va boshqalar

Albatta, avloddan-avlodga o'tib borgan sari ijtimoiy tajriba hajmi, demak bilimlar hajmi ham ortib boradi. Fan va texnikaning rivoji ham ilmiy bilimlarning hajmiga va xarakteriga ta'sir ko'rsatadi. Bularning hammasi esa o'z navbatida ta'lif tizimida o'z aksini topadi. Ta'lif tizimi har bir jamiyatning rivojlanish asosi bo'lib xizmat qiladi. Chunki aynan ta'lif tizimi jamiyatning har bir a'zosini ma'naviy, ilmiy dunyoqarashini shakllanishida eng asosiy o'rinni egallaydi. Shuning uchun ham barcha tarixiy yuksalish, yangilanish bosqichlarida aynan ta'lif tizimini isloh qilish muhim o'rin tutgan. Ta'lif tizimi har bir jamiyatning rivojlanish darajasidan hamda shu jamiyatning talablaridan kelib chiqqan holda shakllanadi. O'sib kelayotgan yosh avlod ta'lif jarayonida: Zarur bilimlar bilan qurollantiriladi; Kerakli malakalarga ega bo'ladi; Ko'nikmalar hosil qiladi; O'quv jarayonida ta'lif oluvchilar va pedagoglar o'rtasida o'ziga xos munosabatlar o'rgatilib bu jarayon ikki tomonning birgalikdagi faoliyati natijasida boradi. Shuning uchun ham ta'lif jarayoni ikki tomonlama xarakterga ega deyiladi. Pedagoglar va talabalarning faoliylik darajasi ta'lif jarayonining samarasini belgilaydi. Albatta bu jarayonda pedagog yo'naltiruvchi sifatida maydonga chiqadi. Pedagog aniq maqsadni ko'zlab reja va dastur asosida bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantiradi. Talabalar esa ularni faol o'zlashtirib olishlari kerak. Ta'lif jarayonida pedagog o'rgatish, bilim, malaka, ko'nikma hosil qilish vazifasini bajarsa, talabalar o'zlashtirish jarayonini o'z boshidan kechiradilar. Bu murakkab psixik jarayon bo'lib, sezgi, idrok, tasavvur, tafakkur kabilalar ishtirotida boradi. O'qish talabalarning o'zlashtirish, bilish qobiliyatları, fikrlash operatsiyalari va harakatlarini hosil qilish jarayonidir. Bu passiv tomoshabinlik jarayoni emas, balki talabaga noma'lum bo'lgan haqiqatlarni ochib beradigan faol, ijodiy faoliyat jarayonidir. Ta'lifning asosiy vazifalaridan biri insoniyat hozirgacha erishgan ilmiy bilimlar va fan texnikaning yutuqlari bilan yosh avlodni qurollantirishdir. Yosh avlodda shunday bilimlar tizimini yaratish lozimki, bu bilimlar ularning keyingi rivoji uchun asos bo'lib xizmat qilsin. Hozirgi kunda bilimlar hajmi, axborotlar hajmi tobora oshib borayotgan bir davrda ta'lif tizimi talabalarga berishili kerak bo'lgan bilimlar, malaka va ko'nikmalar hajmini belgilash hamda bu jarayonda qaysi omillarni hisobga olish kerak degan masalalarni echimini topish ustida bosh qotirmoqda. Zaruriy bilimlar hajmini belgilash va shu bilan bir qatorda o'qish muddatini aniqlash eng muhim masalalardan biri. Ta'lif jarayonida biror fan sohasidagi insoniyat tomonidan erishilgan hamma narsalarni o'rganish kerak deb o'yash mutlaqo noto'g'ri bo'lar edi. O'quv jarayonida eng asosiy, eng muhim bilimlar- fanlarning asoslari o'rganiladi. Har qanday tarbiya asosida bilim mavjud bo'lganidek har qanday ta'lif o'zida ma'lum tarbiyaviy ta'sirni mujassamlashtiradi. Bilimlarning talabaning faqat fikrlash qobiliyatiga emas, balki ichki kechinmalariga, his-tuyg'ulariga, fazilatlariga ham o'z ta'sirini o'tkazadi. Ayniqsa, gumanitar fanlarni o'rganish talabaning ma'naviyatini shakllanishida ahamiyatlidir. Ta'lif jarayoni ta'sirida talabaning aqliy kamolotini, bilish qobiliyatini, o'qishga, mehnatga bo'lgan munosabatini rivojlanirish va yangi pog'onaga ko'tarish asosiy masalalardan biridir. Ta'lifning har bir bosqichi taraqqiyotning erishilgan bosqichiga tayanadi va muayyan bosqichni ko'zlagan holda

navbatdagi bosqichni tayyorlab beradi. Demak, ta'limning yana bir zaruriy xususiyatlaridan biri uning rivojlantiruvchi xususiyatga ega ekanligidir.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. "Педагогика профессионального образования" Под. ред. В.А.Сластенина.
 2. Москва «Академия». 2005. 37-стр
- "Ўзбекистон Республикасининг Таълим тўғрисидаги қонуни" Тошкент 1997 йил.

ONA TILI DARSLARIDA O'QUVCHILARNI MUSTAQIL FIKRLASHGAO'RGAUVCHI INTERAKTIV VA NOAN'ANAVIY METODLARI

*Farg'ona shahar 30-o'rta ta'lim maktabi
ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi Shalola Qayumova
Oltiariq tumani 15-o'rta ta'lim maktabi
ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi Qulmuddinova Sanobar*

Annotatsiya: Ushbu maqolada ona tili fani bo'yicha o'quv mashg'ulotlarida interaktiv usullardan foydalanish, dars samaradorligining qay darajada oshishi muammoligi ko'rsatilgan. Shuningdek, muallif o'quvchining diqqatini jamlashda, topqirlik, ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirishda noan'anaviy metodlardan foydalanish haqida tavsiyalar berib o'tgan.

Kalit so'zlar: pedagogik texnologiya, interaktiv metod, qobiliyat, uslub, topqirlik, ijodkorlik, noan'anaviy metodlar.

Ma'lumki, mustaqil fikrlashga o'rgatuvchi, ijodiy tafakkurini rivojlantiruvchi usullarni qo'llab, o'quvchilarga chuqur bilim berish boshlang'ich ta'limning asosiy vazifasidir. Mazkur vazifani amalga oshirish uchun yangi pedagogik texnologiyalarni ta'lim jarayoniga olib kirildi. Yangi pedagogik texnologiyalar boshlang'ich sinf o'quvchisining aqlan rivojlanishi va kamol topishida muhim ahamiyat kasb etadi. Pedagogik texnologiyalarni bugungi kunda eng ommaviylashgan turlaridan biri bu interaktiv metodlardir. Interaktiv metodlar o'quvchi va o'qituvchining birgalikdagi faoliyati bo'lib, o'quvchilarni ijodiy fikrlashga, zarur xulosalarga kelishga, tahlil qilish va olingan bilimlarni amaliyotga qo'llashga o'rgatadi. O'qituvchining asosiy vazifasi esa, o'quvchilarga aniq yo'naliш berish, to'g'ri xulosalarni aytishdan iborat. Interaktiv metodlar yana shunisi bilan ahamiyatlik, o'qituvchi o'quvchining fikrini hech qachon keskin rad etmaydi, faqatgina to'g'ri xulosani aytadi, natijada o'quvchi o'z xatosini tushunib, fikrlashdan to'xtamaydi va ular o'rtasidagi doimiy faollik ta'minlanadi. Ma'lumki, kichik yoshdag'i bolalar diqqati beqaror bo'lib, 1-sinf o'quvchisi uchun biroz muammolar yuzaga kelishiga olib keladi. Ana shu vaziyatda o'quvchilar diqqatini jamlashda qiziqarli interaktiv metodlarning ahamiyati katta. O'quvchilarga rasmli topshiriqlarni bajartirish, ularni fikrlashga, topqirlikka, ijodkorlikka undaydi hamda yozma va og'zaki nutqini o'stirib, lug'at boyligini oshiradi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining topqirligini, harflarni eslab qolish qobiliyatini o'stirishda quyidagi metodlar samarali natijalar beradi: "Kungaboqar" metodi. Kungaboqar rasmi o'rtasida ova uunlilari, uning atrofida esa, undosh harflar yozilgan bo'ladi. O'quvchilar undosh va bitta unli harflarni qo'shib, bir necha so'zlar tuzishadi. O'yin davomida o'rtadagi unlilarni almashtirish ham mumkin. O'quvchilar mustaqil ravishda daftarlariga tuzgan so'zlarini yozadilar. Bu jarayonda hamma o'quvchilar baravar ishtirok etishadi. O'qituvchi esa mashg'ulot davomida eng faol qatnashganlarni rag'batlantirib, baholab boradi. Ushbu usuldan yozuv darslarida ham, alifbe darslarida ham foydalanishimiz mumkin. O'quvchi qancha ko'p harf o'rgansa shu harflarni qo'shib so'z yasay oladi. Birinchi va ikkinchi kungaboqarda berilgan harflardan shunday so'zlar yasashimiz mumkin. Masalan: olam, olcha, ota, osmon, usta, uka, uxla. Alifbe darsligi tugagandan so'ng 1-sinf ona tili kitobida dastlab o'quvchilarga "Tovush va harf" haqida ma'lumotlar beriladi. Mavzular sekin-asta murakkablashib boradi. Bu holat muayyan qiyinchilik tug'dirib, biroz bo'lsada o'quvchilarning darsdan zerikishiga sabab bo'ladi. Shunday holatlarda interaktiv metodlardan foydalanish samarali natija beradi. Yuqorida ko'rsatilgan kungaboqar metodimiz ham bunga yaqqol misol bo'ladi. "Tovush va harf" bo'limining dastlabki mashqlari ham o'quvchilarning og'zaki nutqini shakllantirish uchun berilgan. Ushbu metod orqali darsni mustahkamlash mumkin. Bu usul ona tili darslarini qiziqarli tashkil etish, darslarda o'quvchilarning toliqib qolishlarining oldini olish va qisqa vaqt davomida ko'proq o'quvchilarni baholashga xizmat qiladi. "Sinkveyn" metodi. Sinkveyn so'zining ma'nosи "beshlik" bo'lib, "Qofiyalanmagan besh qatorlik she'r" degan ma'noni anglatadi. O'quvchilar

"Sinkveyn" metodidan foydalanib, qofiyalanmagan besh qatordan iborat she'r yozadilar. Bunga ko'ra birinchi qator bitta so'zdan iborat bo'lishi va bu ot so' turkumiga oid so'z bo'lishi, ikkinchi

qator ikkita so‘zdan iborat bo‘lishi va bu sifat so‘z turkumiga oid so‘zlar bo‘lishi, uchinchi qator uchta so‘zdan iborat bo‘lishi va bu fe’l so‘z turkumiga oid so‘zlar bo‘lishi, to‘rtinchchi qatorda to‘liq bir maqol keltirilishi va beshinchi qatorda birinchi qatordagi so‘zga sinonim bo‘lgan bir so‘z qo‘yilishi mumkin. Ushbu metoddan 2-, 3-sinflarga o‘tgandan keyin o‘quvchilar so‘z turkumlari haqida tushunchalarga ega bo‘lganlaridan so‘ng foydalanishi mumkin. 2-sinf ona tili darsligida so‘z bo‘limida shaxs va narsaning nomini, harakatini, belgisini, sanoq va tartibini bildirgan so‘zlar haqida ilk morfologik tushunchalar berilgan. O‘qituvchi o‘quvchining fikrini tinglaydi va shu bilan birga, o‘quvchilarni ham birbirlarining so‘zlariga e’tibor bilan qarashga o‘rgatadi. E’tiroz yoki qo‘sishchalar ham “hurmatli”, “sizlarning fikringizga qo‘shilgan holda”, “bizning ham ayrim fikrlarimiz bor edi” kabi so‘zlar orqali bildiriladi. Bu tarzda tashkil etilgan darsda o‘quvchi hech qanday tazyiqsiz erkin fikrlay boshlaydi va o‘z fikrlarini ochiq bayon etadi, boshqalarni ham hurmat qilishga o‘rganadi. Boshlang‘ich ta’limda ona tili o‘quvchilarda mantiqiy fikrlash, lug‘at boyligini oshirish, og‘zaki va yozma nutqini rivojlantirish (ya’ni to‘g‘ri o‘qish va yozish) ga, fonetika, leksika, so‘z yasalishi va gramatikaga oid bilimlarni o‘rganish uchun zamin yaratishga xizmat qilishi lozim. Ma’lumki, ona tili darsida ham lug‘at ishlarini o‘tkazish o‘quvchilarda o‘zi uchun notanish bo‘lgan so‘zni izohi haqida qiziqish paydo bo‘ladi. Bu so‘zlarning izohini topishda o‘quvchining o‘zi mustaqil izlanishi maqsadga muvofiqdir. Bunda quyidagi metod o‘quvchilarning so‘z boyligini oshirish bilan bir qatorda lug‘at bilan ishslashga ham o‘rgatadi.

Darslarda interaktiv usullar qo‘llashni shunday tashkil etish kerakki, bunda sinfdagi barcha o‘quvchilar faollashishi zarur, ya’ni dars o‘tish jarayonida o‘quv materiallarining ma’lum bir qismi o‘quvchilar tomonidan mustaqil o‘rganiladi. O‘qituvchi o‘quv jarayoni tashkilotchisi, rahbari, nazoratchisi hamdir. O‘quvchilarning sinfda o‘zini erkin his qilishi va o‘quv faoliyati uni emotSIONAL jihatdan qoniqtirishi lozim, ana shundagina u o‘zining fikrlarini erkin bayon qila oladi.

Xulosa qilib aytganda, o‘qituvchi bunday texnologiyani puxta bilishi, hamda uni amaliyotda o‘rganiladigan til materiallarining xususiyatlardan kelib chiqqan holda uni to‘g‘ri qo‘llay olishi lozim. Darsning samarali shakllari qanchalik ko‘p qo‘llansa, o‘quvchilarning ona tili faniga qiziqish darajasi ham shunchalik yuqori bo‘ladi.

Foydalilanigan adabiyot:

1. G‘afforova T., Shodmonova E., Eshturdiyeva T. Ona tili. 1-sinf uchun darslik.
2. Qosimova K, Fuzailov S, Ne’matova A. Ona tili.
3. Sayidaxmedov N. Pedagogik amaliyotda yangi texnologiyalarni qo‘llash namunalari. — T.: RTM, 2000. — 46 b.4. G‘ulomova M. X., Sobirova N.K. Yangi innovatsion texnologiya yordamida ta’lim samaradorligini oshirish usullari // Innovatsiya o‘quv jarayonida (tezislar to‘plami). — T.: 2009. — 106 b.

O'QISH DARSLARINING TA'LIM-TARBIYAVIY AHAMIYATI VA VAZIFALARI

*Andijon viloyati Asaka tuman 12- umumta'lif
maktabi 1 - toifali boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Valiyeva Nilufarxon Baxramovna
Tel raqam: 93 243 53 56*

Annotatsiya: Sinfda o'qish darslarida ta'lif-tarbiyaviy vazifalar kompleks ravishda hal qilinadi, bolalarning atrofini o'rabi olgan muhit haqidagi, shuningdek, o'quvchilarning ijobiliy axloqiy sifatlari shakllanadi, ular aqliy va estetik jihatdan kamol topadilar, mustaqil. ravishda bilim olish asoslarini egallaydilar. "O'qish kitobi"ni tahlil qilish fikrimizni tasdiqlaydi. Bu kitoblarining mazmuni va metodik materiallari (matnni tahlil qilish uchun topshiriq va savollar, mustaqil ishlar tizimi va hokazo) o'zaro bog'liq holda boriladi. Ta'lif-tarbiyaviy vazifalarni birgalikda amalga oshirish uchun o'qish darslarida matnni o'qishgina emas, balki matn ustida qanday ishslash kerakligi ham muhimdir.

Kalit so'zlar: Vatan— bu, yer, suv, o'rmon, paxta-dalasi, tog'larga emas, balki, avvalo, o'z mehnati bilan el boyligiga boylik qo'shuvchi, xushchaqchaq, erkin hayot yaratuvchi.

O'qish kitoblariga kiritilgan asarlar mavzuida Vatanimiz xalqi haqidagi bilimlar o'quvchilar sinfdan sinfga o'tishi bilan tobora chuqurlashtira boriladi. Vatan, uning sharaflı o'tmishi va qahramonona hozirgi kuni o'qish kitoblarida. O'qituvchi o'quvchilarning Vatan— bu, yer, suv, o'rmon, paxta-dalasi, tog'larga emas, balki, avvalo, o'z mehnati bilan el boyligiga boylik qo'shuvchi, xushchaqchaq, erkin hayot yaratuvchi, o'z-kuchi va hayotini ayamasdan dushmanlardan ona yerini himoya qiluvchi kishilar xalq ekanini tushunishlariga erishadi. Sinfda o'qish darslarining ta'lif-tarbiyaviy funksiyasini bir jarayonga birlashtirishning sharti badiiy asar yoki ilmiy-ommabop maqolani idrok etish va tahlil qilish davomida o'quvchilarni asarning ijtimoiy mohiyatini baholay olishga o'rgatish yuzasidan o'qituvchining ko'rsatma berishi hisoblanadi. "Psixolog olim A.N.Leontyev:"So'zni yodlash va tushunishgina emas, hatto undagi g'oya-fikr va hisni bilish ham yetmaydi; bu g'oya-fikr, bu his shaxsning ichki dunyosini belgilashga yordam berishi kerak. Demak, asosiy narsa shundan iboratki, biz bergan fikr va bilim, biz bolada tarbiyalagan his-tuyg'u, biz unda uyg'otgan orzu-umid o'sha kishiniki bo'lsin", - deb ta'kidlaydi.

O'qituvchi uchun eng muhimi shundan iboratki, bola o'zi oladigan bilim, unda shakllanadigan his-tuyg'u hayotda zarur va ahamiyatli ekanini tushunib yetsin. Bu o'rinda o'qish darslari alohida o'rin tutadi.

Sinfda o'qish darslarining vazifasi:

1.O'qish malakasini takomillashtirish. O'quvchilarda yaxshi o'qish sifatlari: to'g'ri, tez, ongli, ifodali o'qish malakalarini shakllantirish.

2.Bolalarda kitobga muhabbat uyg'otish, kitobdan foydalanishga, undan kerakli bilimni olishga o'rgatish, ya'ni kitobni sevuvchi, kitob bilan ishslashni biladigan chuqur fikrlovchi, sermulohaza kitobxonlarni yetishtirish.

3.O'quvchilarda atrof-muhit haqidagi bnimlarni kengaytirish va chuqurlashtirish, ilmiy dunyoqarash elementlarini shakllantirish.

4.O'quvchilarni axloqiy, estetik jihatdan va mehnatga muhabbat ruhida tarbiyalash.

5.O'quvchilar nutqini va tafakkurini o'stirish.

6. Adabiy tasavvur elementlarini shakllantirish.

Har bir- vazifani bajarishning aniq yo'li mavjud, ammo bir vazifa boshqalari bilan o'zaro bog'liq holda o'qish darslari va sinfdan tashqari mashg'ulotlar jarayonida hal qilinadi. Yaxshi o'qish malakasining sifatlari deganda malakasining to'g'ri, ongli, ifodali o'qish; o'qish sifatlari va ularning malakasini takomillashtirish deganda esa takomillashtirish o'quvchilarda yaxshi o'qish malakasini shakllantirish tushuniladi. O'qish sifatlari bir-biri bilan o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, ongli o'qish asosiy hisoblanadi; o'quvchi tez o'qisa-yu, anglab o'qimasa, o'zi ham, boshqalar

ham matn mazmunini tushunmaydi; to‘g‘ri o‘qish ham ongli o‘qishga xizmat qiladi; to‘g‘ri, tez va ongli o‘qish ifodali o‘qishning asosi hisoblanadi.

Yaxshi o‘qish malakasini egallash maktabda o‘qitiladigan barcha predmetlardan muvaffaqiyatli o‘qishning muhim sharti hisoblanadi. O‘qish faoliyatning asosiy turi bo‘lib, o‘quvchilarni g‘oyaviy-siyosiy, aqliy, estetik va nutq; jihatidan rivojlantirish uchun katta imkoniyat yaratadi. Bular o‘qish malakasini o‘sirish va takomillashtirish ustida muntazam va maqsadga muvofiq ishslash zarurligini ta’kidlaydi.

To‘g‘ri o‘qish deganda xato qilmasdan, yanglishmasdan o‘qish tushuniladi, ya’ni to‘g‘ri o‘qish so‘zning tovush-harakat tarkibini,. grammatick shakllarini bo‘zmasdan, so‘zdagi biror tovush yoki bo‘g‘inni tushirib qoldirmay, ortiqcha tovush yo bo‘g‘in qo‘shmay, harflar o‘rnini almashtirmay aniq talaffuz qilib, so‘zga urg‘uni to‘g‘ri qo‘yib o‘qishdir. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida so‘zni talaffuz qilish va matnni tushunish o‘rsatida puxta sintez bo‘limgani uchun ular o‘qishda xatoga yo‘l qo‘yadilar.

Adabiyotlar:

1. www.ziyonet.uz
2. Abdullayeva Q., Rahmonova S. Ona tili darslari (usuliy qo‘llanma). Toshkent, 1999
3. A shrapova T., Hotamov N. Uchinchi sinfdagi o‘qitish darslari. Toshkent, 1983.

BOSHLANG'ICH SINFDA ONA TILI TA'LIMI VA DARS MODULLARI

*Xolmurodova Erkinoy G'ulomjonovna
Asaka tumani 38- umumta'lim maktabi
Tel raqam:+ 91 600 28 86*

*Andijon viloyati Asaka tuman 12- umumta'lim
maktabi ingliz tili fani o'qituvchisi
Abdurahimova Dilafruz Umarjonovna
Tel raqam:94 561 78 66*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda ona tili darslarini yangi pedagogik texnologiya- modulli dars tizimida o'tish jarayonlari haqida so'z yuritilgan.Modulli dars jarayoning afzalliklari haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: pedagogik texnologiya, ta'lism, dars, ona tili, modul, jarayon, fikr.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar jarayonidagi modullar ta'lism mazmunini, vositalari va usullarining har biriga tegishli tarkibiy elementlarni tashkil qiladi. Ushbu modullarni ajratib, belgilashda ma'lum tartibga rioya qilish zarur. Bunda avvalo eng kichik yoki birlamchi modul ajratiladi.

Masalan, birorta fikrni tushuntirish jarayonini bir butun holatda bitta modul hisoblash ham yoki bu jarayonni bir nechta bo'laklarga ajratib , ularning harbirini modullar deb hisoblash ham, shuningdek bitta emas, bir nechta o'zaro bog'liq fikrlarni tushuntirish jarayonini bir butun holda bitta modul deb hisoblash ham mumkin. Shunday tartibda belgilangan modulni eng kichik yoki birlamchi modul deb ataladi. Shunday birlamchi modullarni zarur bo'lgan hollarda tartib sonlar bo'yicha belgilash uchun "1-modul", "2 –modul", ko'rinishidagi yozuvlar bilan ajratib ko'rsatish yoki "modul" so'zini yozmasdan, faqat tartib son orqali ko'rsatish mumkin. Bunday belgilash orqali zamonaviy pedagogik texnologiyalarning to'li bayon qilinishini ta'minlash hamda kelgusida to'liq saqlanishini nazorat qilish imkoniyati paydo bo'ladi.

Ta'lism- tarbiya jarayonida modulli ta'lism texnologiyalaridan foydalanishda darsda foydalaniladigan mavzu mantiqiy tugallangan fikrli qismlar, ya'ni modullarga ajratiladi va har bir qismni o'quvchilar mustaqil o'zlashtirishlari uchun o'quv topshiriqlari tuziladi. Bulardan tashqari, shaxsning xususiyat va sifatlari tarkibiga yo'naltirilganlik bo'yicha pedagogik texnologiyalar quyidagi turlarga ajratiladi:

- fanlar bo'yicha bilim, o'quv, ko'nikmalarni shakllantirishga yo'naltirilgan – axborot texnologiyalari;- aqliy faoliyat usullarini shakllantirishga yo'naltirilgan–operatsion texnologiyalar;

- shaxsning o'z-o'zini rivojlantirish mexanizmlarini shakllantirishga yo'naltirilgan o'z-o'zini rivojlantirish texnologiyalari; Pedagogik texnologiyalarni yuqorida aytilganlardan tashqari bir qancha belgilariga ko'ra ham turlarga ajratiladi. Bunday turlarga ajratishlar har bir pedagogik texnologiya o'ziga xos serqirra ekanligidan kelib chiqadi hamda ularni ilmiy-nazariy hamda amaliy maqsadlar nuqtai nazaridan chuqur tahlil qilishga, o'zlashtirishga, yanada rivojlantirishga xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasida shakllanib borayotgan ta'lism texnologiyasining tarixiy asosi sifatida respublikamiz hududida turli davrlarda shakllangan quyidagi ayrim ta'lism turlarini ko'rsatish mumkin:An'anaviy ta'lism, oiladagi ta'lism – tarbiya faoliyati, yakka ta'lism, guruhli ta'lism, sinf-dars ta'limi, ota yoki ona kasbini o'rgatish ta'limi, jamoatchilik ta'lism va tarbiyasi.

Yuqorida aytilganlardan ko'rinish turibdiki, pedagogik texnologiya jarayonidagi modullar ta'lism mazmuni, vositalari va usullarining har biriga tegishli tarkibiy elementlarni tashkil qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Umumiy o'rta ta'lism tizimida o'quvchilarning kompetensiyalarini shakllantirishga yo'naltirilgan ta'lism texnologiyalari (I qism) . Toshkent- 2015.
2. R.Ishmuhamedov, A.Abduqodirov, A.Pardayev: "Ta'limga innovatsion texnologiyalar". Toshkent - 2008

"SINFDAN TASHQARI O'QISH" DARSALARIDA ERTAKLARNING AHAMIYATI

*Yuldasheva Feruza,
Xorazm viloyati Shovot tumani 42-umumta'l'm maktab
boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Bolalik-beg'ubor fasl.Bu faslga dard-u tashvish, armon-u qayg'ular begonadir.

Odam bolasi o'sha shaffof mavsumda shirin orzu-umidlar og'ushida yashaydi,dunyoning tilsimlarini ,ezgulik va yovuzlik kurashi mazmunini yechishga intiladi.Xuddi shu chog'da bolalarning sevimli mashg'uloti ertak tinglash bo'ladi.

Oqshomda o'ringa yotish oldidan yoki qahraton qishning uzun tunlarida bolangiz zerikib,sizdan ertak aytib berishni so'rasa,bu maroqli mashg'ulotni hech paysalga solmang. Negaki,ertaklar bola tarbiyasida,dunyoqarashining shakllanishida katta ahamiyat kasb etadi.Shu bilan birga,bolalarning so'z boyligini,nutqini boyitadi,o'ylashga,fikr- lashga chorlaydi.Oddiy qilib aytganda,ertak xuddi ona allasidek yoqimli va shirindir.Shu bois bolalik chog'larida idrokka mahkam o'rnashgan ertaklar uzoq yillar mobaynida inson xotirasini tark etmaydi.Jahonning boshqa xalqlari kabi o'zbek xalqi ham o'z ertak- lariga boy.O'zbek xalq ertaklarida millatimizga xos rahm-shafqat,zukkolik,mehmondo'st lik,rostgo'ylik,saxiylik kabi o'nlab fazilatlar ustuvordir.

Ertaklarimiz bolajonlarimizning qalbiga suvdek shildirab kiradi,ular ongini musiqa yanglig' chulg'ab oladi.Shu jihatdan qaralganda o'zbek xalq ertaklarini ma'nolar xazinasiga o'xshatish mumkin.

Maktab o'quvchisini Sinfdan tashqari o'qish darslarida o'qish malakasi bilan qurollanti- rish bilan bir qatorda kitobni mustaqil o'qiy oladigan ,uni tushunadigan,ma'lum bir mav- zuga oid kitoblarni tanlay oladigan, gazeta jurnallarni ham mustaqil o'qiydigan faol kitobxonni tarbiyalaydi.

Shu jihatdan Sinfdan tashqari o'qish darslari tarbiyaning asosiy quroli sifatida xizmat qiladi,ko'p narsani bilishga havasni orttiradi.Boshlang'ich sinflarda o'qish darsining 1-2-sinflarda haftasida 1 marta, 3-4-sinflarda 2 haftada bir marta o'tkaziladi.

Sinfdan tashqari o'qish darslarida ertaklar o'quvchiga qiziqish zavq bag'ishlashi, bu barcha boshlang'ich ta'l'm ustozlariga ma'lum.Boshlang'ich sinf o'quvchilar ertaklarga juda hayratlanib,zavqlanib quloq solib,qunt bilan tinglaydi.Hozirgi jadal rivojlanib borayotgan zamonimizda har bir xonadonda o'z farzandiga kitoblar sovg'a qilishi odatga aylanmoqda. Dono davlatimiz rahbari birinchi prezidentimiz Islom Karimov O'zbekiston ni har tomonlama rivojlantirdi,xalqimizning dunyoqarashini o'zgartirdi,mustaqillikning ilk kunlaridan barkamol avlod ta'l'm-tarbiyasini davlat siyosati darajasiga ko'tardi.

Mamlakatimizda bizning bilim olishimiz,sog'lom bo'lishimiz uchun sharoitlar yara- tildi,ta'l'm maskanlarida kitob fondi,zamonaviy kutubxona,axborot resurs markazlari bunyod etildi.Bu ezgu ishlar Prezidentimiz Shavkat Miromonovich tomonidan yangi pog'onaga ko'tarildi.Ayniqsa, kitob va mutolaaga alohida e'tibor qaratmoqda.

Darvoqe,mutolaa xotirani kuchaytirib,fikrlash qobiliyatini yaxshilaydi,tushkunlik- ka qarshi kurashishga yordam beradi. Har safar kitob o'qiganda miya faol ishlaydi.Chun- ki miya olinayotgan ma'lumotni saqlash uchun yangi tolalarni yaratadi. Kitob o'qiydigan insonlarda fikrlash qobiliyati yuqori bo'ladi. Bu an'anani ota-onalar ko'proq uyda,oilada bolalikdan shakllantirib borishsa maqsadga muvofiq bo'ladi.

Mana hozirgi kunda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2018-yil 12-may kuni "Buyuk

allomalar,adib va mutafakkirlarimiz ijodiy merosini keng o‘rganish va targ‘ib qilish maqsadida yoshlar o‘rtasida kitobxonlik tanlovlarni tashkil etib” g‘oliblar uchun “Spark” avtomobili sovg‘a qilayotganligi barchaga ayon. Ta’lim muassasalarida ota-onalar “Farzandimga uch kitob sovg‘a qilaman” tadbirlarida faol qatnashib,o‘z farzandlariga turli xil kitoblar sovg‘a qilishmoqda.

Boshlang‘ich sinflarda tahsil olayotgan bolalar ko‘proq kichik hajmli ertak,she‘r va hikoya kitoblarni sevib o‘qishadi.Sinfdan tashqari o‘qishning maqsadi o‘qish malakalari- ni takomillashtirish,kitob tanlay oladigan,muntazam kitob o‘qiydigan,o‘qilgan kitobni to‘g‘ri baholay oladigan ongli kitobxonni tarbiyalashdir.

Sinfdan tashqari o‘qish darslari bosqichma-bosqich amalga oshirilib,o‘quvchilarining yosh xususiyatlari hisobga olinadi.Bolalar ko‘proq boshlang‘ich sinflarda ertak kitoblar o‘qishni yoqtiradi.

“Ertaklar-yaxshilikka yetaklar” deganlariday o‘quvchi ertaklar bilan tanishar ekan mard, jasur ,vatanparvar,mehribon bo‘lishga o‘rganadi.

Ertak xalq og‘zaki ijodining eng qadimiym,ommaviy turlaridan biridir.

Ertakning paydo bo‘lishida qadimiyligi urchodatlar,marosimlar,tabiat hodisalarini,jonivorlar muhim o‘rin tutgan.

Hayot haqiqatiga asoslangan xayoliy voqealar bilan boyitilgan.Odamlarga ibrat-o‘git beruvchi og‘zaki hikoyalar ERTAK deb ataladi. Ertakni goho “Cho‘pchak” deb ham atashadi. Ertaklarda hayotiy voqealar,kutilmagan,favqulodda,hayoliy hodisalar bilan qo‘silgan,chatishgan holda keladi.

Ertaklarda qahramonlar hayratomuz sarguzashtlarni boshdan kechiradilar:hayvon-jonivorlar huddi odamlarday munosabatga kirish adilar,o‘ylaydilar,so‘zlaydilar.Ba’zi ertaklar “Bir bor ekan bir yo‘q ekan,bir podshoh bo‘lgan ekan” kabi qisqagina boshla- malar bilan boshlanar ekan.Ba’zi boshlamalar ancha uzun bo‘ladi. Masalan:manabu boshlamaga e’tibor bering “Ertagiyo ertagi,echkilarning bo‘rtagi,qirg‘ovul qizil ekan,quyrug‘i uzun ekan,ko‘k muzga mingan ekan,muriti singan ekan,g‘oz karnaychi ekan,o‘rdak surnaychi ekan,ola qarg‘a qozonchi,chumchuq chaqimchi ekan, to‘rg‘ay to‘qimchi ekan,bo‘ri bakovul ekan,tulki yasovul ekan,ertagimning eri bor yeti kunlik yeri bor, yetti kunlik yerida dumi kalta bo‘ri bor.

Ertaklarda atrofimizdagagi hayot manzaralaridan ko‘ra kishilarning o‘y-xayollari,orzu-armonlari ko‘proq yorqinroq ifoda etiladi.

Ayniqsa Sinfdan tashqari o‘qish darslarida bir oyda bir marta bir ertakni tanlab o‘quvchilar ishtiroyida qo‘g‘irchoqlardan foydalanib sahnalashtirilsa,o‘quvchiga judayam eshitgandan ko‘ra ko‘proq quvonch,zavq bag‘ishlaydi.Men o‘z ish faoliyatim davomida birinchi qo‘g‘irchoq teatri sahnasini yasatib oldim va qo‘g‘irchoqlar topishga kirishdim.

Sinfimdan tanlangan ertak qahramonlarini jonlantira oladigan nutqi ravon,chaqqon o‘quvchilar tanlab olinadi.Tayyorgarlik jarayonlari olib boriladi va bu juda ham yaxshi natija berib kelmoqda.

Bolajonlar sevib tomosha qilishib va eshitishgan o‘zbek xalq ertagi “Oltin tarvuz” ertagi ham qo‘g‘irchoqlari yasanib sahnalashtirildi.

27-fevral 2019-yil maktabimizda tuman bo‘yicha o‘quv seminari o‘tkazildi va seminarda men 1-sinf o‘quvchilarim ishtiroyida O‘qish fanidan “Bo‘lim yuzasidan takrorlash va sinfdan tashqari o‘qish” darsini noan’anaviy tarzda “Qo‘g‘irchoq” teatri shaklida tashkil qildim.Bu darsimda sinfdan tashqari o‘qish darslarida rus xalq ertagi “Baliqchi va baliq haqida ertakni sahnalashtirdik,bu ertak tomoshasidan keyin tuman o‘qituvchilari va metodistimiz

Nafisa Eshchanova tomonidan juda yaxshi fikrlar bildirishdi.

Qo‘g‘irchoq teatri asosida qo‘yilgan ertaklarni bolajonlar sevib tinglashdi. Ayniqsa ertak qahramonlarini qo‘g‘irchoq shakli, sahnada jonlanayotganini zavq bilan tomosha qilishdi. Bu ertaklar orqali o‘quvchilarga millatimizga xos rahm-shafqat, zukkolik, mehmondo‘stlik, rostgo‘y lik,saxiylik kabi o‘nlab fazilatlar tarbiyalanib, bolajonlar ertaklarni eshitgandan ko‘ra sahna orqali o‘zлari sahnalashtirsa buning natijasi judayam a’lo bo‘ladi.

O‘quvchilarga bog‘cha davridan eng sevib eshitadigan ertaklaridan biri “Bo‘g‘irsoq” ertagi hech ham bola qalbidan o‘chmasdan,t inglab keladi.

Bu ertak orqali o‘quvchilar ziyraklik,chaqqonlik qobiliyatları shakllanadi,yaxshi va yomon tushunchasini anglab yetadi.Har bir darslarda ertaklardan foydalangan holda olib borilsa murg‘ak qalblarga hamisha yaxshilik,ezgulik urug‘larini joylagan bo‘lamiz.

BOSHLANG'ICH TA'LIMDAPEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARINI O'RNI.

*Zoxirova Dilrabo Xakimjonovna
1 Namangan viloyati Kosonsoy tumani
XTB ga qarashli 49-sonli umumiy o'rta ta'lif
mektebi boshlang'ich sinf o'qituvchisi.*

Anotatsiya: olimlar va amaliyotchilarni o'rganish jarayoni "texnologiklashtirish" ga urinishdi. ta'limi kafolatlangan natijaga ega bo'lgan ishlab chiqarish texno-logik jarayonga aylantirishga qaratilgan. Shu munosabat bilan pedagogika yo'nalishi - ta'lif texnologiyalari.

Kalit so'zlar: Pedagogik texnologiya ta'lif jarayonini loyihalashtirish, tashkil etish va o'tkazish va boshqalar.

Pedagogikaning o'zi. A.Makarenko pedagogik jarayonni "pedagogik ishlab chiqarish" ni maxsus ravishda tashkil etishga chaqirdi, "pedagogik muhandislik" ni rivojlantirish muammolarini yaratdi. U quyidagilarni qayd etdi: "Bizning pedagogik ishlab chiqarishimiz hech qachon texnologik mantiqqa asoslanmagan, balki har doim axloqiy targ'ibot mantig'iiga asoslangan.

Muayyan ijodiy kishilikning rivojlanishi shunchalik alohida va shu bilan birga, hayot sharoitlarining birlashuviga bog'liq bo'lib, shaxsning o'zgarishi bilan o'ziga xos ta'lif texnologiyalarini tasavvur qilish qiyinligini tasavvur qilish qiyin. Shunga qaramay, ilm-fan sohasida tizim yoki tizim usuli sifatida "pedagogik texnologiyalar" ga o'xshash ta'rif berishga doimiy urinishlar davom etmoqda. Masalan, YuNESKO «pedagogik texnologiyalarni texnik va inson resurslarini hisobga olgan holda bilimlarni o'qitish va o'qitish jarayonini, shuningdek, ta'larning shakllarini optimallashtirishga qaratilgan o'zaro hamkorlikni yaratish va qo'llashning tizimli usuli sifatida sharhlaydi».

Pedagogik texnologiyalarga bag'ishlangan ko'plab xorijiy nashrlarda quyidagi ta'rif mavjud: "pedagogik texnologiya nafaqat ta'larning texnik vositalaridan yoki kompyuterlardan foydalanish emas, balki texnikani ishlab chiqish va qo'llash orqali ta'lif samaradorligini oshiradigan omillarni tahlil qilish orqali ta'lif jarayonini optimallashtirish usullari va usullarini ishlab chiqishdir.

Yuqoridagi ta'riflarga asoslanib, pedagogik texnologiya ta'lif jarayonini loyihalashtirish, tashkil etish va o'tkazish uchun o'quv va pedagogik hamkorlikdagi o'quv modeli va talabalar va o'qituvchilar uchun shart-sharoitlarsiz so'zsiz ta'minlashning yaxshi modelidir. Pedagogik texnologiya ta'lif jarayonining to'liq nazorat qilinadigan g'oyasini amalga oshirishni o'z ichiga oladi.

Sohada samarali tadqiqotlarni tahlil qilish ta'lif texnologiyalari, V.Guzeev, doktor pad. Fanlar, ular atrofida to'plangan to'rt asosiy g'oyani belgilaydi:

- didaktik birliklarni kengaytirish;
- ta'lif natijalarini rejalashtirish va ta'limi farqlash;
- o'quv jarayonini psixologlashtirish;
- kompyuterlashtirish.

Ta'lif texnologiyalari kontseptsiyasiga nazariy nuqtai nazarlarni tahlil qilish faoliyat yondashuvlari o'rganishning asosiy texnologiyalarining umumiy xususiyatlarni ta'kidlab, ularni an'anaviy didaktikalardan farqlash va quyidagi tarzda tizimlashtirishga imkon beradi.

Nazariya ta'lif faoliyati barcha texnologiyalarning psixologik asoslari sifatida baholanadi(aniq yoki bevosita). O'qituvchi va o'quvchilarning ta'lif va kognitiv faoliyatning to'liq tsikli (sezgirlik, tushunish, memorisatsiya qilish, qo'llash, sintez qilish, yangi axborotni tizimlashtirish) jarayonlarini amalga oshirishga qaratilgan faoliyati, ularning ketma-ketligi maqsadlarga erishishga olib keladi. Bu erda asosiy g'oya shundaki, o'quvchi o'zini o'zi o'rganishi kerak va o'qituvchi buning uchun shart-sharoitlarni yaratishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Mirziyoyev Sh. Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz. – T.: O'zbekiston, 2017.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1997-yil 29-avgustdagagi "Ta'lif to'g'risida"gi Qonuni.

TA'LIM JARAYONIDA INNOVATSION TEKNOLOGIYALAR FOYDALANISH

Идиева Хуррият Равшановна

Навоий вилояти Зарафшон шаҳар

10-умумталим мактаби бошлангич синф уқитувчиси

Тел: 97 377 75 95

Облокулова Зулхумор Шовкатовна

Навоий вилояти Зарафшон шаҳар 10-умумталим

мактаби бошлангич синф уқитувчиси

Тел: 94 379 96 33

Annotatsiya: Maqolada bugungi kunda dolzarb bo'lgan innovatsion metodlarni ta'lism jarayonida ya'ni pedagogika sohasida foydalanish texnologiyasi va usullari haqida yoritilgan. Ta'lism tizimida ushbu uslublardan foydalanishning usullari haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: kadrlar, malaka, davr, texnologiya, innovatsion faoliyat,

Kadrlar tayyorlash milliy dasturini amalga oshirishdagi asosiy tamoyillardan biri - bu ta'lism tizimini tuzilish va mazmun jihatidan isloh qilish uchun o'qituvchi va murabbiylarni qayta tayyorlash, yuqori malakali, raqobatga qodir mutaxassislar tayyorlash bo'yicha ta'lism muassasalarining faoliyatini uyg'unlashtirish, ilg'or pedagogik texnologiyalarni, pedagogik innovatsiyalarni ta'lism jarayoniga kiritish hisoblanadi.

Bugungi kunda pedagogika sohasida yangi ilmiy yo'naliish - pedagogik innovatsiya va ta'lism jarayonini yangilash q'oyalarining paydo bo'lishi natijasida o'qituvchining pedagogik faoliyatida ham yangi yo'naliish «o'qituvchining innovatsion faoliyati» tushunchasi paydo bo'ldi. «Innovatsion faoliyat» tushunchasini tahlil qilar ekanmiz: G.A.Mkritichyanning bu haqdagi fikri diqqatga sazovar: - «Pedagogik tajriba-sinov faoliyatining 3 ta asosiy shaklini ajratish mumkin: xususiy tajriba, tajriba-sinov ishi, o'qituvchining innovatsion faoliyati. Pedagogik faoliyatda innovatsiyalar qancha ko'p bo'lsa, o'qituvchi xususiy eksperimentni shuncha yaxshi tushunadi».

Innovatsion faoliyat – pedagogning o'z kasbini takomillashtirishdagi mavjud shakl va vositalarni egallashga ijodiy yondashuvini nazarda tutadi. Ta'limga innovatsiyalar va innovatsion pedagogik faoliyat haqida barqaror va hammaga ma'qul bo'lgan ilmiy tasavvurlar va tasniflar shu paytgacha mukammal tarkib topgan emasligini ham e'tirof etish lozim. Bunday holatning asosiy sabablaridan biri ta'limga yo'naltirilgan ilmiy bilimlar tizimlari o'rtasidagi qiyinchilik bilan engib o'tiladigan uzilishlardir. Innovatsiya -amaliyot va nazariyaning muhim qismi bo'lib, ijtimoiy-madaniy ob'ekt sifatlarini yaxshilashga yo'naltirilgan ijtimoiy subyektlarning harakat tizimidir. Innovatsiyalar dolzarb, muhim ahamiyatga ega bo'lib, bir tizimda shakllangan yangicha yondashuvlar. Bugun ta'lism tizimidagi innovatsiyalarini quyidagicha tasniflash ma'qullanmoqda:

- Faoliyat yo'naliishiga qarab (pedagogik jarayondagi, boshqaruvdagi);
- Kiritilgan o'zgarishlarning tavsifiga ko'ra (radikal, modifikatsiyalangan, kombinatsiyalangan);
- O'zgarishlar ko'lamiga ko'ra (lokal, modulli, tizimli);
- Kelib chiqish manbaiga ko'ra (shu jamoa uchun ichki yoki tashqaridan olingan).

Innovatsiyaning amaliyotga kiritilishi innovatsion jarayonlarda amalga oshiriladi. Innovatsion jarayon deb - innovatsion o'zgarishlarga tayyorgarlik ko'rish va uni amalga oshirish jarayoniga aytildi. Innovatsion faoliyat - pedagogik jamoani harakatga keltiruvchi, olq'a boshlovchi, taraqqiy ettiruvchi kuchdir. «Innovatsion faoliyat – bu yangi ijtimoiy talablar bilan an'anaviy me'yorlarning mos kelmasligi, yoxud amaliyotning yangi shakllanayotgan me'yorining mavjud me'yor bilan to'qnashushi natijasida vujudga kelgan majmuali muammolarni echishga qaratilgan faoliyatdir», -deb ta'kidlaydi V.I.Slobadchikov.

O'qituvchilarni innovatsion faoliyatga tayyorlash muammosiga murojaat etish jamiyatda innovatsion jarayonlar dinamikasining o'sib borayotganligini tushunish natijasida vujudga keldi. Uning tahlili faqat fan va texnika erishgan zamonaviy yutuqlardan foydalanishni o'z ichiga olmasdan, balki yangiliklarni izlash, yaratish, moslashtirish, tatbiq etish va olingan natijalarni

gayta tekshirish kabi jarayonlarni ham qamrab oladi.

Innovatsion faoliyatning tuzilishini o`rganib chiqqan olimlardan biri V.Slastenin uni quyidagicha tuzilishga ega deb ko`rsatib o`tadi: «Innovatsion faoliyatning tuzilishi-ijodiy yondashuv, ijodiy faollik, yangilikni kiritishga texnologik va metodologik tayyorgarlik, yangicha fikrlash, muomala madaniyati.

«Innovatsion faoliyat o`qituvchining o`z faoliyatidan qoniqmasligidan kelib chiqadi. U o`qituvchi tomonidan u yoki bu pedagogik vazifani hal qilishda qandaydir to`sinqa duch kelinib, uni muvaffaqiyatli hal etishga intilish asosida yuzaga keladi». Innovatsion faoliyat yangi q`oyani izlashdan boshlanadi. Pedagogik innovatsiya ta`lim-tarbiya jarayonidagi muhim va murakkab masala echimiga yo`nalitirilganligi sababli o`qituvchidan yangicha yondashuvni talab qiladi.

Xulosa qilib aytganimizda, innovatsion faoliyat – bu ilmiy izlanishlar, ishlanmalar yaratish, tajriba – sinov ishlari olib borish yoki boshqa fan-texnika yutuqlaridan foydalangan holda yangi texnologik jarayon yoki yangi takomillashtirilgan mahsulot yaratish bo`lib, uning pragmatik xususiyati shundaki, u q`oyalar maydonida ham va alohida bir sub`ektning harakat maydonida ham amalga oshirilmaydi, balki bu faoliyatni amalga oshirish tajribasi kishilar hayotida hammabop bo`ladigan holdagina haqiqiy innovatsion hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Uzluksiz ta`lim sifat va samaradorligini oshirishning nazariy-uslubiy muammolar|| Ilmiy konferensiya materiallari. – Samarqand: SamDU nashri.
2. F.Zakirova va boshq.Elektron o`quv-metodik majmular vat a`lim resurslarini yaratish metodikasi. Metodik qo`lkanma, T.: OO`MTV, 2010. – 57b.

O'QITUVCHILARNING HAMKORLIKDAGI PEDAGOGIK JARAYONINI LOYIHALASH KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH

*Караколпокстон Республикаси Нукус тумани
1-сонли ИДУМ узбек тили фани укитувчиси*

*Курбашова Рано Кутлымуратовна
К.Р Чимбой тумани 40-сонли мактабнинг
жисмоний тарбия фани укитувчиси
Курбашов Аллаяр Кутлымуратович*

Annotatsiya: Maqolada zamonaviy o'qituvchilarning hamkorlikdagi pedagogik jarayonlarni samarali loyihalashtira olishi, tenglik, ilmiylik prinsiplariga amal qilgan holda ish ko'rishi lozimligi haqida fikr yuritilgan. Shuningdek, o'quvchilarning qiziqishlari va intilishlarini rag'bathantirish uchun qulay pedagogik vaziyatlar yaratish, o'quv topshiriqlarni bajarish jarayonida o'quvchilarni kichik guruhlarga ajratish kompetensiyalariga ega bo'lishi lozimligi ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: Hamkorlik pedagogikasi, loyihalashtirish, kompetensiyalar, hamkorlikdagi pedagogik faoliyat, hamkorlikdagi pedagogik jarayon.

Jamiyatdagi rivojlanish jarayoni inson faoliyatining barcha sohalarini qamrab olmoqda. Bunga, ayniqsa, ta'lif sohasidagi o'qituvchi va o'quvchilarning hamkorlikdagi faoliyati yaqqol misol bo'la oladi. Ta'lif oldida turgan muammolarning aksariyati o'qituvchining o'quvchilar bilan hamkorligini ta'minlash jarayoni natijasida o'z ifodasini topadi. Shunga ko'ra, o'qituvchilarni hamkorlikdagi pedagogik jarayonini loyihalash imkoniyatlarini kengaytirish alohida ahamiyatga ega. Buning uchun o'qituvchining nazariy bilimlarini boyitish bilan bir qatorda, uning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish ham talab etiladi.

Hamkorlikdagi pedagogik faoliyat ta'lif jarayonidagi mavjud muammolarning samarali yechimlarini topishga yo'naltirilganligi bilan alohida ahamiyatga ega. Ta'lif jarayonidagi muammolarni yechishda o'qituvchining o'quvchilar bilan birlashtirishda faoliyati muhim didaktik ahamiyat kasb etadi. Hamkorlikdagi pedagogik jarayonda o'qituvchining tajribasiga singgan yangi bilimlar, usullar va texnologiyalarni samarali qo'llash natijasida asosiy didaktik maqsadga erishiladi. Hamkorlikdagi pedagogik jarayonda o'qituvchi obyektivlik, maqsadga muvofiqlik, tenglik, ilmiylik prinsiplariga tayangan holda ish ko'rishi kerak. O'qituvchi darsga kirishdan oldin o'zining o'quvchilar bilan birlashtirishda amalga oshiradigan faoliyatini loyihalashtiradi, tahlil etadi va uning natijalarini bashorat qiladi. O'qituvchining o'quvchilar mavjud bilimlari, intellektual taraqqiyoti va hamkorlikdagi faoliyati darajasini hisobga olishi, uning innovatsion faoliyatida obyektivlikni ta'minlovchi mezon hisoblanadi.

O'qituvchi bilan o'quvchilarning hamkorlikdagi faoliyati, avvalo, ta'lif oluvchilar shaxsiyatini rivojlantirish, uning mustaqil, tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini takomillashtirish, ularda o'qishga havas uyg'otishga qaratilishi lozim. O'quvchilarning maqsadga muvofiq tarzda rivojlanishlari, barkamol shaxs sifatida shakllanishlari, o'zlariga yoqqan kasbni tanlashlari, qiziqishlariga qarab turli mashg'ulotlar bilan shug'ullanishlari, kelajakda mikrosotsiumda munosib o'rin topishlari ko'p jihatdan sinfdagi hamkorlik muhitiga bog'liq. Har bir o'quvchini sevish, ardoqlash, ularga hurmat nazari bilan qarash va ularning rivojlanishi uchun pedagogik sharoitini yaratish o'qituvchining kasbiy mahoratining muhim qirrasi hisoblanadi. O'qituvchi insonparvar pedagogika prinsiplariga tayangan holda, o'quvchilarning to'laqonli rivojlanishi uchun barcha pedagogik chora-tadbirlarni qo'llashi kerak. Insonparvar pedagogika hamkorlikdagi faoliyat me'yorlarini o'zida mujassamlashtiradi. Chunki bunda o'qituvchi hamda o'quvchi orasidagi yangicha munosabatlari va hamkorlik o'z ifodasini topgan. Hamkorlikdagi pedagogik faoliyat natijasida o'quv-tarbiya jarayoni yangi usullar va texnologiyalar yordamida qayta tashkil etiladi.

O'zbekistondagi ta'lif muassasalarida hamkorlikdagi pedagogik jarayonning shakllanishi va rivojlanishida bir qator ziddiyatlar mavjud. Ular o'qituvchi harakati, o'quvchilarning rivojlanish darajalariga qo'yiladigan talablar va pedagoglar tomonidan hamkorlikdagi faoliyatni aniq

loyihalashtira olmaslik, uni tashkil qilishda kamchiliklarga yo‘l qo‘yayotganliklarida namoyon bo‘ladi. Bugungi kunga kelib ta’lim sohasida yangiliklarni qo‘llashga bo‘lgan ehtiyojlar kuchaymoqda. Buning natijasida “hamkorlikdagi pedagogik faoliyat”, “hamkorlikdagi pedagogik jarayon”, “hamkorlikdagi faoliyatning mazmuni”, uni loyihalash va tashkil etishga bo‘lgan talablar ham ortmoqda.

Adabiyotlar:

1. Berdiyev G. O‘quvchilarda shaxslararo munosabatlarning o‘ziga xos xususiyatlari // Xalq ta’limi j. –T., 1998. - №6. 61-65-b.
2. Safarova R., Musayev U.Q., Musayev P. va boshq. O‘zbekiston Respublikasida umumiy o‘rta ta’lim strategiyasi muammolari va ta’lim mazmunining yangi modellari, ularni tatbiq etish yo‘llari. –T.: Fan, 2005. 255-b.

ОЦЕНКА МОДУЛЬНОЙ СИСТЕМЫ ОБУЧЕНИЯ ПО ПРЕДМЕТУ «ГЕМАТОЛОГИЯ»

*Маматкулова Феруза
Самаркандинский медицинский институт*

*Ассистент курса гематологии
Телефон: +998(90) 6051473
rakiya.1956@mail.ru*

*Абдиев Каттабек Махматорович
Самаркандинский медицинский институт
Доцент курса гематологии*

Аннотация: В настоящее время в высших учебных заведениях основной задачей является обучение по кредитно-модульной системе по индивидуальной учебной программе и индивидуального усвоения. На основе повышения усиления старательности и компетентности, обеспечением многогранными учебными и научными материалами. Нами изучено обучение студентов 5-курса факультетов лечебного, педиатрического и медицинской педагогики СамМИ в течении 2 месяцев.

Ключевые слова: Модуль, гематология, обучение по модулю, методы применения, оценка эффективности, возможности и перспективы.

Понятие «модуль» наряду с достаточно многоплановым использованием этого понятия в разных областях знаний используется и в современной педагогической теории и, в частности, в плане определения места модуля в системе обучения. Анализ зарубежной научно-педагогической литературы показал, что зарождение модульного обучения относится к началу 70-х годов XX века (5,6). Модуль является самостоятельной, логически завершенной частью образовательной программы, отвечает за формирование определенной компетенции или группы родственных компетенций. В настоящее время широко развивается и используется дистанционное обучение, при организации которого в учебных заведениях используют разные системы. Одна из главных задач модульного обучения в высшем учебном заведении – обеспечить многоаспектность подачи учебного и научного материала и повысить мобильность и компетентность каждого студента на основе индивидуальной учебной программы и индивидуального темпа её освоения (6). Использование модульной системы планирования и организации учебного процесса способствует развитию навыков творческой и аналитической работы студентов, умения самостоятельно искать и организовывать информацию с целью конструирования новых знаний (1). В Самаркандинском Государственном Медицинском Институте такой системой дистанционного обучения (СДО) является широко известная и повсеместно распространенная система Moodle (аббревиатура слов Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment), модульная объектно-ориентированная динамическая управляющая среда (3,4).

Целью исследования: явилось оценить эффективность современного метода обучения по модульной системы среди студентов 5 курса СамМИ по предмету «Гематология» в условиях карантина по поводу COVID- 20

Материалы и методы: При кредитно-модульной системе организации учебного процесса предмет «гематология» структурирована в модули. В каждом модуле имеются смысловые модули, состоящие из нескольких конкретных тем. При этом каждая тема имеет свою цену в рейтинговых баллах в текущем контроле, что вынуждает студента готовиться к каждому занятию и получению соответствующих баллов, т.е. студент вынужден заниматься постоянно. При обучении предмета гематологии студент заходит в сайт Sammi.uz. Затем находит смысловой модуль 3. «Основы диагностики, лечения и профилактики основных гематологических заболеваний» (2). Далее идет занятие 1: дефицитные анемии, гипо-апластические и гемолитические анемии. Занятие 2: острые лейкозы, хронический

миелоидный лейкоз, хронический лимфоцитарный лейкоз. Занятие 3: лимфомы и миеломная болезнь. Занятие 4: тромбоцитопеническая пурпуря, гемофилии, критерии диагностики, лечение тромбоцитопенической пурпуры и гемофилии. Каждое занятие подразделяется на подтемы: методическая разработка, материалы к практическим занятиям, материалы к лекции, презентация к лекции, конспект, видеоролик по тематике. Занятие заканчивается тестовыми вопросами, практическими навыками и ситуационными задачами. В конце обучения предмета, студент сдает итоговый контроль. Изучение каждого модуля завершается итоговым модульным контролем. Нами было изучено эффективность обучения по модульной системе, студентов V- курса лечебного, педиатрического факультета и медицинской педагогики. Для изучения содержания дисциплины в модуле по гематологии размещены учебно-методические материалы курса, материалы практических и лекционных занятий, аудио лекции, видеоматериалы, таблицы, анимации и т.д. Богатый учебный материал каждого практического занятия, представленный в развернутом виде и в виде конспекта, позволяет студентам пользоваться им в зависимости от уровня их подготовки. В развернутых материалах практических занятий использованы самые современные данные, которые отражают наиболее прогрессивные тенденции науки, а именно, клеточный уровень по гематологии. Эти разделы курса не отражены в традиционных учебниках, поэтому представляют большой интерес не только для студентов, но и преподавателей. В конспекте приведены традиционные материалы дисциплины. Преподаватель может ориентировать студентов в изучении этих материалов, что обеспечивает возможность индивидуальной работы со студентами. Благодаря модульному обучению студенты учатся в любое время, в любом месте, в удобном темпе. Способные студенты тратят больше времени на глубокое изучение интересных тем по гематологии. Практические занятия проходило с ознакомления темы в методической разработке. Затем, в материалах для подготовки к практическим занятиям проходил разбор и дискуссия студентов с преподавателем и разбор новой темы по программе ZOOM. На следующем этапе занятия студенты решают самостоятельно обучающие тестовые вопросы, ситуационные задачи и практические навыки к рисункам. В заключении, после разбора и решение обучающего режима, студент имеет возможность проверить свои знания путем решения контролирующего режима, в составе которого имеется 20 вопросов, которые взяты из обучающего режима. В конце обучения предмета, студенты сдают итоговый контроль по смысловому модулю 3. Обучение клинической гематологии студентов V- курса по модулю за период Март-Май 2020 года показывает, что из числа 100 учащихся, 87% сдали экзамены на «хорошо» и «отлично», 13% студенты сдали экзамен на «удовлетворительно». Выводы: Модульная система обучения по «Гематологии» дала возможность при оценке успеваемости студента отслеживать динамику и оценивать плодотворность его работы в течение всего периода обучения, учитывая при этом ее напряженность и результативность, а также своевременно выявлять и корректировать причины снижения успеваемости, т.е. позволяет студенту более качественно осваивать знаний по «Гематология».

Таким образом, возможности модульной технологии велики, так как раскрывают новые возможности и для студента и для преподавателя. Благодаря этой технологии центральное место в системе “студент-преподаватель” занимает учащийся, который выполняет задание в тот отрезок времени и с той степенью понимания, осмысливания и запоминания, которая соответствует его индивидуальным возможностям. Основной базой для подготовки квалифицированных кадров для усовершенствования специалистов, необходимо постоянно совершенствоваться и развиваться. Параллельно с этим совершенствуют методики и формы обучения в дистанционной среде и наши преподаватели, внедряя в свои курсы новые элементы, позволяющие студенту эффективнее усвоить учебный материал, на совершенно ином качественном уровне, и успешно применяют полученные знания в своей.

Литература

1. Аралов Н.Р., Клеблеева Г.Д.и соавт. Оценка модульной системы обучения по пред-

мету «Внутренняя медицина». Материалы научно практической конференции с международным участием «Модернизация высшего медицинского образования: модульная система обучения» Журнал Проблемы биологии и медицины, Самарканд. 2016, №2,1 (88), стр 8.

2. Абдиев К.М. и соавторы. Оценка эффективности модульного обучения. Замонавий фан ва техника ривожида ахборот ва телекоммуникация технологияларининг ўрни. Республика илмий-техник конференциясининг материаллари тўплами. Самарқанд. 2015 йил. 11-12 Сентябрь. 33-36 с.

3. Мадашева А.Г и соавторы. Модульное обучение студентов медицинского института. Замонавий фан ва техника ривожида ахборот ва телекоммуникация технологияларининг ўрни. Республика илмий-техник конференциясининг материаллари тўплами. Самарқанд. 2015 йил. 11-12 Сентябрь. 20-23 с.

4. Мадашева А.Г и соавторы. Применение модульной технологии в обучении студентов медицинских вузов по специальности «Лечебное дело». Замонавий фан ва техника ривожида ахборот ва телекоммуникация технологияларининг урни. Республика илмий-техник конференциясининг материаллари тўплами. Самарқанд. 2015 йил. 11-12 Сентябрь. 23-25 с.

5. Данильсон Т.С; Румбешта Е.А. Модульно-деятельностный подход в обучении физике. // Вестник Томского гос. Пед. Университета №10. 2010. С.35-38

6. Юцявичене П.А. Теория и практика модульного обучения. Каунас. 1989, 271с.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QUV MATIVLARINING XUSUSIYATLARI

*Qoraqalpog'iston Respublikasi Nukus tumani
22-sonli maktabning boshlang'ich sinif o'qituvchisi
Aytmuratova Azima Berdimuratovna*

Annotatsiya: Ushbu maqolada motivlar asosida o'quvchilarda o'quv mustaqilligining shakllanishi hamda uning rivojlantiruvchi ta'limgartish shartlariga bog'liqligi yoritib berilgan. Shunindek, muallif kichik mакtab yoshidagi o'quvchilarning o'quv motivatsiyasi xususiyatlarini, ichki yoki tashqi motivatsiyaning ustunligini aniqlash bo'yicha tavsiyalar berib o'tgan.

Kalit so'zlar: Ijtimoiy motiv, o'quv mustaqilligi, rivojlantiruvchi ta'limgartish, faoliyat maqsadi, o'quvchi faoliyati, o'quv motivatsiyasi.

Yoshlarni erkin fikrlovchi, yangilikka intiluvchi va barkamol inson qilib tarbiyalash boshlang'ich sinflardan olib boriladi, bu jarayon muhim vazifalardan biridir. Shu sababdan ham ta'limgartish mazmuni tubdan yangilanib borilmoqda. Kichik mакtab yoshi davrida bolada mustaqil ta'limgartish motivlari yuzaga kelib, ular eng oddiy shaklda bilimlarni olish bilan birgalikda qo'shimcha manbalarga va turli mavzulardagi kitoblarni o'qishga qiziqishi bilan yuzaga keladi. Ijtimoiy motivlar birinchi sinfga kelgan bolaning differensial bo'lmagan, umumiy tushunishdan o'qish va o'rganishning zarurligi sabablarini anglashda, «o'zi uchun» o'qish mazmunini anglab yetishda ijtimoiy motivlarni amaliy xarakter kasb etishiga sababchi bo'ladi. Motivlar asosida o'quvchining o'quv mustaqilligini shakllanishi rivojlantiruvchi ta'limgartish shartlariga bog'liqdir:— faoliyat maqsadi. Nima qilinayotganligi va nima uchun qilinayotgan bola uchun tushunarli bo'lishi kerak.— o'quvchi faoliyatida motivlar katta ahamiyatga ega. Motivlar qo'yilgan maqsadga erishish uchun harakat qilishga yo'naltiradi.— faoliyat mazmuni. Pedagog tomonidan beriladigan bilimlarni emas, balki o'quvchining o'zi tomonidan mustaqil izlaydigan va egallaydigan bilimlarni taqdim etish. Turli aqliy harakatlarni talab etuvchi topshiriqlar o'quvchilar bilimlarining rivojlanshiga olib keladi.— o'quvchi tomonidan amalga oshiriladigan faoliyat tarkibiga kiruvchi harakatlarning ahamiyati katta. Harakatlar turlicha bo'lishi mumkin. Oddiy harakatlar (qandaydir bir harakatlarni takrorlash), ijodiy harakatlar, amaliy va aqliy harakatlar. O'quvchi murakkabtopshiriqni o'zi mustaqil rejalshtirib bajarishi yoki pedagogning ko'rsatmasiga ko'ra bajarishi mumkin, bunda asosan, o'quvchidan mavzuni diqqat bilan eshitishni va uni aniq bajarishni talab etadi. Lekin murakkab topshiriqlarni mustaqil bajarish, undan mustaqil harakat qilishni, topshiriqni bajarishni yo'llari va uslublarini mustaqil topishni talab etadi.

— o'quvchi o'z muvaffaqiyati va muvaffaqiyatsizliklarini bilishi (bizning fikrimizcha, nazorat va baholash yo'llari o'quvchilarning o'zlariga ham o'rnatib borilishi zarur). Har qanday sharoitda baho o'quvchini kelgusidagi murakkab va qiziqarli faoliyatga undovchi stimulyator vazifasini o'tashi lozim. Ko'rsatib o'tilganlar kichik mакtab yoshidagi o'quvchilarning motivatsion sohasi o'zgarib, ularni, «o'quvchi mavqeini»ni egallashiga, ya'ni umumiy o'rta ta'limgartish maskaniga borishga bo'lgan intilishi, qondirilganidan so'ng, yangi munosabatlarning — o'quv motivlari va bir qancha murakkab shaklda bo'lgan ijtimoiy motivlarning yuzaga kelishidan dalolat beradi. Kichik mакtab davrining oxirlariga kelib o'quvchilarda o'quv bilish motivlari, ya'ni faqat yangi bilimlarni va umumiy qonuniyatlarini emas, balki yangi bilimlarni topishning aynan biror bir yo'llarini egallahga qiziqish shakllantirilgan bo'lishi lozim.

Tadqiqotimizda ishtiroy etgan kichik mакtab yoshidagi o'quvchilar o'quv motivatsiyasi xususiyatlarini, ichki yoki tashqi motivatsiyaning ustunligini aniqlash uchun N. G. Luskanova tomonidan taklif etilgan so'rov nomasi shaklidagi metodikadan foydalanish mumkin. Fanda o'quvchilar o'quv motivatsiyasi xususiyatlarini o'rganishga xizmat qiluvchi ko'pgina psixodiagnostik metodikalar ma'lum. Ammo ushbu metodika o'zining ixchamligi, undagi savollarda o'quvchi uchun odatiy bo'lgan hayotiy vaziyatlar aks etishi, javob variantlarining tayyor holda keltirilgani, uni ham individual, ham guruhiy qo'llash mumkinligi, olingan

natijalarni qayta ishlash jarayonini qulaylashtiradi. N. G. Luskanova taklif etgan metodika uchun ishlab chiqilgan standart baholar o‘quvchilar o‘quv motivatsiyasi tizimida ichki yoki tashqi motivlar ustuvorligi aniqlash imkonini beradi. Bunday metodikadan amaliyotda foydalanuvchi mutaxassislarning ko‘rsatishicha, o‘rtacha o‘quv motivatsiyasiga mos ko‘rsatkichlar odatda tashqi motivatsiyadan darak bersa, o‘rtachadan yuqori motivatsiya, tashqi talab va me’yorlardan nisbiy mustaqillik, ya’ni ichki motivlarga ko‘proq tayanishni ko‘rsatadi.

Foydalanilgan adabiyot:

1. Маркова А.К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте: Пособие для учителя. — М.: Просвещение, 1983. — С. 96
2. Матюхина М.В. Мотивация учения младших школьников. — М.: Педагогика, 1984. — С.144.
3. Щукина Г.И. Познавательный интерес в учебной деятельности школьника. — М.: «Знание», 1972. — С. 32.
4. Овчарова Р.В. Практическая психология в начальной школе. — М.: ТЦ Сфера, 1998. — С. 240.

МАКТАВ, О'QUVCHI TAQDIRI-BU MILLAT TAQDIRI.

*Namangan viloyati Chortoq tumanidagi
26-umumi o'rta talim maktabi boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Akbarova Mahmuda Hasanovna
tel nomer 998943084751*

Annotatsiya: Bugungi ta'lism sohasini isloq qilish, kasb-hunar ta'limi tizimini yanada rivojlantirish va oliy ta'limning bakalavar yo'nalishiga qabul bo'yicha test sinovlarini takomillashtirish davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan masaladir. Istiqlolning dastlabki kunlaridan boshlab ta'lim-tarbiya tizimimizni rivojlantirishni davlat siyosati darajasiga ko'tarish Prezidentimizning 2017-yil 7-fevraldag'i O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha "Harakatlar strategiyasi" to'g'risidagi farmonida ijtimoiy soha, xususan ta'lim va ilm-fan sohasini rivojlantirish, borasidagi vazifalar belgilandi. Mazkur maqola istiqlol yillarida ta'lim tizimida isloq qilingan o'zgarishlar haqidagi.

Kalit so'zlar: SWOT tahlil, kapital, innovatsion fikrlash, to'liqsiz o'rta ma'lumot,

Bugungi kun ta'lim tizimida ta'lim muassasalarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, yangi ta'lim muassasalarini qurish, ta'mirlash va kapital ta'mirlash borasida ularni zamonaviy o'quv va laboratoriya jihozlari, kompyuterning texnik va o'quv metodik qo'llanmalar bilan ta'minlash nazarda tutilgan.

Yoshlar ta'lim-tarbiyasi milliy manfaatdorlik nuqtai nazardan qayta qurish jiddiy masala. Chunki ta'lim-tarbiya sifati va tarkibi har qanday mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasini belgilaydigan eng asosiy masalalardan biridir.

XX asrning ikkinchi yarmida yoshlar ta'lim tarbiyasi maqsadli isloq etish natijasida yuksak taraqqiyotga erishilganiga e'tibor beraylik: Yaponiya, Janubiy Koreya, Finlandiya, Norvegiya... Ushbu davr islohoti boshlanishidan boshlab, so'nggi yillarda o'ziga xos samarali ta'lim-tarbiya tizimini yaratish evaziga fuqarolarning ijtimoiy-himoyalangan iqtisodiy barqaror manfaatdorlikka aylanadi.

O'zbekistonda bu boradagi islohotlar deyarli tugagan maktabgacha ta'lim-tarbiya tizimini tiklanishidan boshlanadi. Har bir viloyatda zamonaviy, yaxshi rivojlangan bog'chalar qurishga kirishildi.

Yangi tipdag'i maktablar va umumta'lim o'quv yurtlari tarmog'i rivojlanib bormoqda. 1999 yilga kelib mamlakatimizda umumta'lim maktablarining soni 9860 tani, shu jumladan, alohida maxsus fanlarga ixtisoslashgan o'quv dasturlarini chuqur o'rgatadigan maktablar 3147 tani, gimnaziyalar 195 tani, litseylar 326 tani, umumi o'quvchilar soni esa 5679,7 ming nafarni tashkil qildi. 2001 yil sentyabrigacha o'quv tizimi 11 yillikka asoslanib, tuzilmaviy jihatdan 3 qismga bo'lingan edi: boshlang'ich ta'lim – 4 yil; to'liqsiz o'rta ma'lumot olish – 9 yil; to'liq o'rta ma'lumot olish – 11 yil. Endilikda esa 9Q3q12 yillik tizim yo'lga tushmoqda.

Yurtboshimizning Farg'onaga viloyatiga rasmiy tashrifi doirasida viloyat faol yoshlaridan taklif etilgan g'oya-Loyihalar fabrikasini joriy qilish bo'ldi.

Bunday imkoniyatning yaratilishi-unib o'sib kelayotgan yosh avlodning ongida innovatsion fikrlash tuyg'usini oshirish, SWOT tahlili asosida muayyan bir hududda mavjud iqtisodiy imkoniyatlarni inobatga olgan holda, iqtisodiyotni qisqa muddatda jadal sur'atlarda rivojlantirish mumkin bo'lgan loyihalarnin ishlab chiqishga sharoit yaratish imkoniyatini berdi.

Eng avvalo uzlusiz ta'limning eng muhim halqasi bo'lgan maktabgacha ta'lim muassasini mazmnan va tashkiliy jihatdan yangilash kun masalasida turibdi.

Ushbu tizim nafaqat bog'cha yoshidagi bolalarni maktabgacha ta'lim bilan qamrab olish ko'lamenti oshirish shuningdek 3-6 yoshidagi ularning qiziqish erkin muloqot qila olish qobiliyatiga qarab alohida-alohida guruhlarga bo'lib, ta'lim-tarbiya berish mexanizmini joriy etish imkoniyatini beradi.

Ayni damdag'i ta'lim jarayonlarda 11 yillik maktab ta'limiga qaytilishi bolalarning ta'lim olish

sifatini va tarbiyasini ko'tarish imkonini beradi. Bu ta'limning eng muhim islohoti bo'ldi.Umumiy o'rta ta'limdagi o'zgarishlar ham jadallik bilan ketmoqda: fanlarga yangi dasturlar, darsliklar kirib kelyapti, o'qituvchilarning maoshi oshirilyapti va jarayon uzlucksiz davom etmoqda.

Kasb-hunarni qayta ko'rib chiqilayotgani bu boradagi o'zgarishlarni asoslamoqda.

Bu tizim ish beruvchilarning real talabidan kelib chiqqan holda, aniq va optimal bo'ladi.

Xulosa o'rnida,Yurtboshimiz rahbarliklarida mamlakatimiz kelajagi, xalqimizning farovon hayotini ta'minlaydigan milliylik elita yoshlarini tarbiyalash bo'yicha davlat siyosati yuritilayotganini va ta'limga konsepsual yondashilayotgani yaqin yillarda iqtisodiyotimizning barcha sohalarini innovatsion fikrlaydigan mutaxassislar bilan ta'minlash imkonini beradi.

Foydalanimanligan adabiyotlar:

1.Maktab, o'quvchi taqdiri – millat taqdiri demakdir.Nigina Ashurova.

<http://uza.uz/uz/society/maktab-o-quvchi-taqdiri-millat-taqdiri-demakdir-27-08-2019>

2.O'zbekiston ta'lim tizimida islohotlar va innovatsiyalar. Toshkent.2017-yil. 85(19)

3.Xalq ta'lim vaziri Sherzod Shermatov: Ta'limdagi islohotlarni o'zimizdan boshlaylik.

<http://zarnews.uz/uz/post/xalq-talim-vaziri-sherzod-shermatov-talimdagi-islohotlarni-ozimizdan-boshlaylik>

CHE TILLARINI UQITISHDA INNOVATSION YONDASHUV METODIKASIDAN FOYDALANISH

*Sotvoldiyeva Hamidaxon Jo‘rboyelevna
Asaka tumana 12-umumta’lim maktab o‘qituvchisi
Tel raqam: 90 387 54 23*

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz tilini o‘qitishda kerak bo‘ladigan turli xil usullardan foydalanish va shu bilan birga chet tili darslarini yanada qiziqarli olib borilish usullari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: chet tili, pedagog, usul, vaziyat, ta’lim, qiziqish, o‘rgatish, zamonaviy.

Pedagogning vazifalaridan biri yosh avlodni iste’dodini yaratish, uni rag’batlantirish, ma’nan yetuk va intellektual jihatdan barkamol avlodni shakllantirishda o’z xissasini qo’shishi lozim.

Ta’lim yo’nalishlaridan biri hisoblangan chet tillarini o‘rgatish va o’rganishsiz hozirgi zamonaviy davrda tasavvur qilish mushkul. Albatta mamlakatimiz rahbari tomonidan 2012-yilning 10-dekabrida tasdiqlangan “Chet tillarni o‘rgatish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g’risida”gi PQ-1875-sonli qarori chet tillariga bo’lgan e’tiborni isbotidir. Bu esa, o’z navbatida pedagog o‘qituvchilarga o’z ustida ishlash, innovatsion yondashuv yordamida o‘qitish jarayonini kengroq va batafsil tushuntirish metodlaridan foydalanishlari uchun turtki bo’ldi.

Ta’limiy o’yin

Ishbilarmon va rol (holat)li o’yinlar muammoli topshiriqning bir turi faqat bunday holatda matnli material o’rniga, ta’lim oluvchilar tomonidan o’ynaladigan sahnalashtirilgan hayotiy holatlar ishlataladi. Loyihalar usuli Loyihalar usuli- bilim va malakalarni amaliy qo’llash, tahlil va baholashni nazarda tutuvchi majmuali o‘qitish usulini amalga oshiradi. Ta’limn oluvchilar yuqori darajada, boshqa o‘qitish usullaridan foydalanishiga qaraganda, rejalshtirishda, tashkillashtirishda, nazoratda, tahlil qilish va vazifani bajarish natijalarini baholashda ishtirok etadilar. Loyihalarda o‘qitish nafaqat natijalar, jarayonining o’zi ham qimmatli. Loyiha fanlararo, bir fan yoki fan tashqarisida bo’lishi mumkin. Vaziyatlar usuli Vaziyatlar usuli- ta’lim beruvchining muammoli vaziyatlarni yaratishga va ta’lim oluvchilarning faol bilish faoliyatlariga asoslangan. U aniq vaziyatni tahlil qilish, baholash va keyingi qarorni qabul qilshdan tuzilgan.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, ta’lim berish bu bir ma’suliyat va vazifa talab etadigan yo’nalish va pedagog tom ma’noda psixolog bo’lishi auditoriyadagi tinglovchilarni xatti-harakatlari va boshqa jihatlarini tushunadigan soha egasi bo’lishi lozim deb bilaman.

Foydalilanigan adabiyotlar

1. S.Isamitdinov “Pedagogik mahorat asoslari”. O’quv-uslubiy qo’llanma T., Navro’z – 2017, 64-67 b.
2. L. Golish, D. Fayzullayeva “Innovatsion ta’lim texnologiyalari”. T., Iqtisodiyot 2011.1-qism 5 band 23-28, 47-50, 52-70 b.
3. J. Jalolov “English language teaching methodology”. T., Fan va texnologiya – 2015, 16 b.

GURUHIY O'YINLAR KICHIK YOSHDAGI MAKTABI O'QUVCHILARINING DIQQATINI RIVOJLANTIRUVCHI VOSITA SIFATIDA

*Niyozova Muhabbat Abdughalilovna
Namangan viloyati To'raqo'rg'on tumani
47-umumiy o'rta talim maktabi boshlang'ich
sinf o'qituvchisi .tel nomer.998990273680*

Annotatsiya: Maqlada kichik yoshdagi o'quvchilar diqqatining xususiyatlari va uni rivojlantirish yo'llari haqida fikr yuritiladi. Maktab o'quvchilarining barqarorligi va diqqat harakatini rivojlantirish uchun guruhli o'yinlar va mashqlardan foydalanish bo'yicha metodik tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: diqqat, yo'l, o'yin, mashq, kichik maktab o'quvchisi, rivojlanish.

Diqqat psixik faoliyatning yo'naltirilishi va shaxs uchun ma'lum ahamiyatga ega bo'lgan obyekt ustida to'planishidan iborat bilish jarayonidir. Yo'naltirish deganda, psixik faoliyatning tanlovchanlik tabiatni, obyektni ixtiyoriy va beixtiyoriy tanlash tushuniladi. O'quvchi maktabda o'qituvchi gapirayotgan gaplarni eshitib o'tirganda, u mana shu eshitib o'tirish faoliyatini ongli ravishda tanlab olgan, uning diqqati ongli ravishda qo'zg'algan, shu maqsadga bo'ysundirilgan bo'ladi. O'quvchining biron boshqa narsaga chalg'imasdan o'quv materialining mazmuniga zehn qo'yib o'tirishida uning psixik faoliyatining yo'naliishi ifodalanadi

Diqqatning o'ziga xos xususiyatlariga uning kuchi va barqarorligi, bo'linishi, ko'lami, parishonxotirlik, taqsimlanishi kabilalar kiradi. Dastavval diqqatning barqarorligidan iborat bo'lgan tomonini ajratib ko'rsatish kerak.

Ta'lim va inson faoliyatining barcha turlari, asosan ixtiyoriy diqqat yosh ulg'ayishi bilan, inson faoliyati davomida asosan tarbiyaning ta'siri ostida o'sib boradi.

Katta yoshdagi kishilar bolalarning diqqatini biron bir narsaga qaratadilar. Kattalar tomonidan qaratilgan bu ixtiyoriy diqqat bola ikki yoshga yetishi bilan ko'rina boshlaydi. Bunda bola diqqatining to'planishi va barqarorligini saqlab turish uchun yoshlik paytidan boshlab beixtiyor ravishda o'ziga jalb qiladigan qo'zg'atuvchilarning taassurotini yengishga to`g'ri keladi. Katta kishilar bolani tozalikka, tartiblilikka, intizomli bo'lishga va jamiyatda yashash qoidalariiga o'rgatadilar. Bo'larning hammasi ixtiyoriy diqqatni taraqqiy qildiradi. 5 yoshdan boshlab ixtiyoriy diqqat bolaning o'z tashabbusi bilan ham o'sa boshlaydi.

Bolalardagi ixtiyoriy diqqat maktab yoshidan boshlab tez o'sa boshlaydi. O'qish jarayonining o'zi ixtiyoriy diqqatning hamda uning to'planishi va barqarorligining o'sishiga yordam beradi. Bolalarning yoshlari ulg'aygan sari diqqatning ayrim sifatlari ko'lami, quchuvchanligi, kuchi va barqarorligi o'sib boradi.

Bolalarning diqqati avvalo ko'laming torligi, bir narsadan ikkinchi narsaga sekinlik bilan ko'chishi va bo'linishi bilan ajralib turadi. Bir yoshli bolalarda biz faqat tor konsentratsiyalashgan diqqatni ko'rishimiz mumkin. Masalan: bolaga bir narsa berib bir qo'liga ushlatib qo'yib, ikkinchi qo'liga boshqa narsa bersak, u birinchi qo'lidagi narsani tashlab yuboradi, demak, bolaning diqqati o'z qo'lida ushlab turgan narsaga taqsimlana olmaydi. Keyinchalik diqqatining bo'linuvchanligi kattalar yordami bilan bolalarning o'yin faoliyatlarida, o'qish va amaliy mehnat jarayonida o'sib boradi. Bolalarning yoshlari ulg'aygan sari diqqatning kuchi va barqarorligi o'sa boradi. Bu xususiyatlari o'yin, mehnat va o'qish jarayonlarida o'sadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida diqqatning barqarorligi unchalik kuchli emasligi ularning yosh xususiyati bilan bog'liqdir. Ularda toliqishning oldini olish maqsadida vaqt-vaqt bilan ish (faoliyat) turini o'zgartirib turish zarur. Shuningdek, bu yoshda kichik maktab yoshidagi o'quvchilar o'z diqqatlarini bir obyektdan boshqa obyektgina tez ko'chira olmaydilar, lekin boshlang'ich sinfning yakunida bu xususiyat takomillashib boradi.

Doimiy pedagog nazoratida ishslash orqali bola vazifani mustaqil bajarish malakasini orttirib boradi, o'zi maqsad qo'yib o'z harakatlarini nazorat qiladi. O'quvchining o'z faoliyati jarayonini

nazorat qilishi bu ixtiyoriy diqqatning oshishi demakdir.

Diqqatning rivojlanish darajasi, uning buzilishining turli ko'rinishlari masalalari maktab psixologi tomonidan diagnostik ishlar jarayonida aniqlanadi. Diagnostik ishlar natijasiga asosan diqqatni korreksion-rivojlantirishni amalga oshirish yuzasidan psixologik-pedagogik tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Quyida kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning diqqat darajasini oshiruvchi, uning barqarorlik xususiyatini rivojlantiruvchi va uning ko'lamenti oshiruvchi vazifa, o'yin va mashqlardan namunalar keltiramiz. Bu kabi o'yin va mashqlar kichik tanaffuslarda, jismoniy mashq-daqiqalarida, metodik va didaktik material sifatida o'quv mashg'ulotlari va undan tashqari vaqtarda qo'llanilishi mumkin. Diqqatni rivojlantiruvchi o'yinlarni o'quvchilarning yoshi va shaxsiy xususiyatiga asosan, individual yoki guruhiy ish shakllarida o'tkazish mumkin. O'YIN "YESA BO'LADIGAN VA BO'LMAYDIGAN". Maqsad: diqqatni riojlantirish. Yo'riqnomalar: "Yesa bo'ladi va bo'lmas" nomli o'yinni o'ynaymiz. Men turli narsa va so'zlarni sanab o'taman, siz esa o'sha narsani "Yesa bo'ladi" desangiz 1 marta qarsak chalasiz. Agar uni "Yeb bo'lmasa" indamay o'tirasiz. Xatoga yo'l qo'yanlar o'yindan chiqadi. Men doim qarsak chalaman, shuning uchun siz diqqatli bo'lishingiz zarur. O'yin oxirida eng diqqatli ishtirokchi g'olib bo'ladi. Diqqat, boshladik: pechenye, kitob, olma, fil, apelsin, telefon, varenye, mashina, uy v.b. Sekin asta so'zlar qiyinlashib boradi va o'yin tezligi oshirib boriladi.

"SO'QMOQCHA" MASHQI.

Ishtirokchilar yoshi: 6-7 yoshdagi bolalar uchun. Bolalar bir xil sonda ikki guruhga bo'linadilar. Har bir komanda a'zolari qo'l ushlashib 2 ta doirani tashkil qiladilar. Boshlovchining signali bilan o'ng tomonga musiqa tugamaguncha harakatlanadilar (musiqada pauzalar turlicha 6, 12, 18 taktlarga asosan bo'ladi). Keyin boshlovchi ikkala komandaga vazifa beradi. Agar u "So'qmoqcha" desa, har bir komanda a'zolari bir qatorga turib oldinda turgan ishtirokchining yelkasiga qo'lini qo'yadilar va boshlarini oldinga ozgina egilgan holda o'tirib turadilar. Agarda boshlovchi "Bir uyum" desa har bir komanda a'zolari qo'llarini ushlashib uni uzatgan holda doira markaziga harakat qiladilar. Agarda boshlovchi "Qo'ziqorin" desa hamma ishtirokchilar qo'llarini boshiga qo'yib o'tirib olishi zarur. Bu signallarning hammasi boshlovchi tomonidan almashtirib aytildi. Kim komandaniga tez bajarsa o'sha ochko oladi. Eng ko'p ochko yig'gan komanda g'olib topiladi.

Adabiyotlar

1. Баландин В.А. Использование подвижных игр для развития познавательных процессов детей старшего дошкольного и младшего школьного возраста. – Краснодар, 1999. – 104с.
2. Ахмеджанов М.М., Тұхтаева З.Ш. Дидактик воситалар мажмуаси. Тошкент: Paradigma, 2018. – 156 б.

BOSHLANG'ICH TA'LIMDAGI «O'RGANISHGA O'RGGATISH» TAMOYILI HAQIDA

*Namangan viloyati Chortoq tumanidagi
26-umumi o'rta talim maktabi boshlang'ich
sinf o'qituvchisi Abduraximova Roxila Jo'raxonovna
tel raqam 998990978123*

Annotatsiya: Mazkur maqolada bugungi kun pedagogikasiga kirib kelayotgan o'rganishga o'rgatish tamoyili, uning amaliy ko'rinishi haqida fikr yuritiladi.

Tayanch so'zlar: interfaol metod, o'rganishga o'rgatish tamoyili, milliy pedagogika, o'quvchi ongi va tafakkuri

Bugungi kun pedagogikasida «o'rgatish»dan ko'ra «o'rganishga o'rgatish» tamoyiliga ko'proq ahamiyat berilmoqda. Milliy pedagogikamiz yaqin yillarga qadar o'quvchilarga insoniyat tomonidan shu paytgacha egallangan mavjud bilimlarni o'rgatishni eng maqbul yo'l hisoblab keldi. Bunda mavjud bilimlar o'quvchi ong va tafakkuriga tayyor holda singdiriladi. Bu jarayonda bilimlar adabiyotlarda tayyor holda mavjud bo'ladi va buni o'zlashtirish o'quvchilar uchun ham, o'qituvchilar uchun ham qanoatlanarli hisoblanadi. Ammo bu o'quvchilarda masala va hodisalar mohiyatini anglashga nisbatan ijodiy yondashuvni nazarda tutmaydi, faqat mavjud bilimlarni yodlash, ularni amaliyotga joriy etish bu turdag'i pedagogikaning bosh maqsadi sifatida qaraladi. Bunday yondashuvda o'quvchining qanchalik ko'p ma'lumotni yodda saqlaganiga qarab uning bilimi haqida xulosa chiqariladi.

Milliy pedagogikamiz hozirda shiddatli o'zgarishlar davrini boshdan kechirmoqda. Ayni paytda pedagogikamizdagi eng muhim yangilanishlardan biri yangicha pedagogik texnologiyalar (YPT) va interfaol metodlar asosida dars mashg'ulotini tashkil qilish bo'lib turibdi. Bugungi kunda o'qituvchidan bu tushunchalar doirasida dars mashg'ulotiga nisbatan noan'anaviy yondashuvlar talab qilinmoqda.

Bu kabi nostandard tajribalar zamirida o'qituvchining darsga yangi, samarador usul va vositalar bilan yondashishi, ijodiy jarayon sifatida qarashi mavjudligini ko'ramiz. Yangi usul va vositalar, metod va yondashuvlar agar fan va mavzuning o'ziga xosligidan kelib chiqib to'g'ri tanlansa va me'yorida qo'llanilsa, shubhasiz, dars mashg'ulotining samaradorligini oshiradi. Ammo hozirda qo'llanilayotgan YPT va interfaol metodlarning barchasi dars mashg'uloti samaradorligini oshiryapti, deb ayta olamizmi? Afsuski, yo'q. To'g'riroq'i, YPT va interfaol metodlarni aksariyat hollarda noto'g'ri tushunish va to'g'ri talqin qilmaslik holatlari kuzatilmoqda. Bizningcha, keyingi paytlarda bu borada «haybarakallachilik» ancha avj olib ketgandek. Ayrim o'qituvchilar masalaga ko'rko'rona yondashib, dars mashg'ulotining mohiyatidan uzoqlashib va maqsadidan chekinib ketayotganliklarini sezmay qolishmoqda. Interfaol metodlarga asoslangan dars mashg'ulotlarida bunga amal qilish juda mushkul va ularga nisbatan vaqt taqsimotini, odatda, tartibga solib bo'lmaydi. Dars mashg'uloti samarasini esa ta'lim oluvchining ta'lim beruvchidagi bilim, shuningdek, bilim olish yo'llarining qay darajada o'zlashtirilganligi bilan belgilanadi.

O'yin texnologiyalariga asoslangan dars mashg'ulotlarida, o'qituvchiga bog'liq bog'liq bo'limgan holda, o'quvchining bilimi emas, balki uning «o'yin-dars»dagi faolligi birinchi darajaga chiqib qoladi va natijada o'qituvchi mashg'ulot jarayonida faol ishtiroy etgan o'quvchilarni rag'batlantirishga majbur bo'ladi. Fikrimizni izohlashga harakat qilamiz:

– interfaol metodlarga asoslangan dars mashg'ulotlarida muayyan qolip yoki chegaralarning bo'lmasligi natijasida o'qituvchining bilim savyasi haqida xulosalar chiqarish qiyin kechadi.

Bunday usuldagi dars mashg'ulotida o'qituvchidan bilimdan ko'ra tashkilotchilik ko'proq talab qilinadi. O'z bilimsavyasiga ishonmaydigan o'qituvchilar bundan o'z maqsadlari yo'lida foydalanishadi. – interfaol metodlar natijasida dars mashg'uloti paytida o'quvchilarning faollashishi, tabiiyki, mashg'ulotning tartibsiz o'tishiga sabab bo'ladi. Auditoriyadagi shovqinsuron ayrim hollarda qo'shni auditoriyadagi dars mashg'ulotiga ham halal berish darajasiga borib yetadi. tajribad – dars mashg'ulotining shovqinli va unda o'quvchilarning haddan ortiq erkin bo'lib

ketishi natijasida o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi masofa yaqinlashib, hurmat (subordinatsiya) yo‘qola boradi. O‘quvchiga fikrini erkin bildirishi uchun imkoniyat yaratilganda, aksariyat hollarda, mashg‘ulot mavzusidan chekinish hollari kuzatiladi. Bu jarayonda esa o‘qituvchining shaxsiyati, ruhiy holati bilan bog‘liq shaxsiy «men»i o‘quvchilar tomonidan ishg‘ol qilina boradi va uning hurmati va salobati o‘quvchilar ko‘z o‘ngida pasayib boraveradi.

Yuqoridagilarni inobatga olganimizda, fikrimizcha, dars mashg‘ulotida o‘qituvchi faolligi va tashabbuskorligining yuqori bo‘lishi o‘ta zarurligi anglashiladi. O‘zini hurmat qilgan va bilimli o‘qituvchi mashg‘ulot paytida dars nazoratini qo‘lida tutadi. Ta’lim beruvchidagi bilim hamda bilim olishning usul va yo‘llari uning faolligi bilan ta’lim oluvchiga o‘tadi. Buni choynakdagi choyning piyolaga quyilishiga qiyoslash mumkin. Piyolaga choynakning harakati (faolligi) bilan choy quyiladi va bu jarayonda ikkalasini ham faollashtirish yoki piyolaning faolligini oshirish kutilgan samarani bermaydi.

Demak, yangi pedagogik texnologiyalar va interfaol ta’lim metodlarini qo‘llashda fan, mavzu va o‘quvchilarning o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olish, natijani oldindan chamalay bilish va an’anaviy dars mashg‘ulotiga nisbatan samaradorligi kafolatlangan taqdirda ta’lim jarayoniga tatbiq etish maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Foydalilanigan adabiyot:

1. Umid Xo‘jamqulov. Ta’limdagi «ko‘tarish» va «tushirish» tamoyillari. Til va adabiyot jurnali. 2018 yil 12 son.
2. Nurumbekova Ya. Tarbiyachi kasb faoliyatida innovatsion texnologiyalar.— Guliston: Ziyo, 2012.— B. 22.

O'QUVCHILARDA NUTQIY KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISH

*Namangan viloyati Chortoq tumanidagi
26-umumi o'rta talim maktabi boshlang'ich
sinf o'qituvchisi Bekberdiyeva Nargiza Ortigaliyevna*

Annotatsiya: O'quvchilarning har tomonlama barkamol bo'lib shakllanishida har bir kompetensiyaning o'z o'rni bor. Shu jumladan nutqiy kompetensiyaning o'rni alohidadir. Chunki nutq til , tafakkur bilan bevosita bog'liq.

Kalit so'zlar: kasb – kori , o'zini tutishi , bola tarbiyasiga munosabati.

O'quvchilarning nutqiy ko'nikmalarini rivojlanirish-da oila hamkorligi zarur. O'qituvchidan bu borada katta ma'suliyat talab qilinadi. Ota ona bilan suhbatlashish jarayonida ularning kasb – kori , o'zini tutishi , bola tarbiyasiga munosabati , nutq malakasi hamda muomala madaniyatini kuzatadi va o'rganadi. Shunga qarab o'quvchiga , uning ota onasiga qanday yondashishni , ular bilan ishslash shakli va mazmunini belgilab oladi.

O'quvchilar ilk savod chiqarish davrida tovushlar , ulardan bo'g'in yasash , bo'g'indan so'z tuzish , so'zlar ishtirokida gap hosil qilish va ana shu so'zlardagi tovushlarni aniq talaffuz qilishni o'rganadilar. Shu bilan bir qatorda sekin asta asarlarni ifodali , obrazli o'qish va hikoya qilishga o'rgatish , asar qahramonlarini ijobjiy , salbiy xususiyatlarini tavsiflash va nutqini ajrata olishga o'rgatib borish kerak.

O'qituvchining vazifasi faqat mavzu yuzasidan ma'lumot berishgina emas , balki o'quvchilarning dunyoqarashi , fikrlash doirasi , nutqini o'stirish , sezimlarini teranlashtirish , ularni erkin tinglovchidan erkin ishtirokchiga , so'zlovchiga aylantirishdan iborat.

Bu maqsadlarni amalgalashda oshirishda ilg'or pedagogik texnologiyalardan samarali foydalanish bu ta'lim sifatini oshiruvchi vosita hisoblanadi. Yangi pedagogik texnologiyalar asosida tashkillangan dars mashg'ulotlari o'quvchining yoshiga mos tushishi , ruhiyatiga yaqin bo'lishi kerak. Bu o'qituvchidan ijodkorlik va katta mas'uliyat talab etiladi.

O'quvchilarning ravon nutq egasi bo'lib yetishishlarida o'qituvchidan metin iroda va kasbga sadoqat talab qilinadilar ekan , o'z ustida ishlagan , izlanishdan to'xtamagan o'qituvchi albatta chiroyli nutq egasi bo'lgan o'quvchilarni kamol toptiradi.

Foydalilanigan adabiyotlar.

1) Mirziyoyev Sh. Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz. – T.: O'zbekiston, 2017.

2)

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1997-yil 29-avgustdaggi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni.

BOSHLANG'ICH TA'LIM TIZIMIDA BO'SH O'ZLASHTIRUVCHI O'QUVCHILAR BILAN ISHLASH USULLARI

*Odilova Malohat Abduraximovna
Namangan viloyati To'raqo'rg'on tumani
47- umumiy o'rta ta'lif maktabi boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda nisbatan o'zlashtirishi bo'sh bo'lgan o'quvchilar bilan ishlash usullari va uslublari haqida ma'lumot berilgan. Maqolada har bir usullar misollar asosida aniq yoritib berilgan. O'quvchilar savodxonligini oshirish maqsadida qanday yo'nalishlar samarali ta'sir ko'rsatishi haqida fimm yuritilgan.

Kalit so'zlar: ta'lif, bo'sh o'zlashtiruvchi, metod, uyg'a vazifa, topshiriq, o'quvchi, mustaqil ish, faoliyat, o'qitivchi, darslik, didaktik material.

Bo'sh o'zlashtiruvchi o'quvchilarini mustaqil ishlashga o'rgatish yaxshi samara beradi. Mustaqil faoliyat insonni ziyrak va hozirjavob qiladi. Bu faoliyat kichik yoshdagi mifik o'quvchilarida ta'limga uyg'un holda rivojlanishi kerak. Buning uchun, avvalo, o'quvchilarini mustaqil faoliyatga ruhan tayyorlash, ularda biror ishni qila olishga va shu ishni sifatli bajarishiga ishonch uyg'otish lozim.

Mustaqil ish turlari, avvalo, o'qituvchi tomonidan puxta o'yangan, ta'lif maqsadiga yo'naltirilgan va davomiy bo'lishi kerak. Bunda har bir o'quvchining imkoniyati hisobga olinishi, yosh xususiyati, qiziqishlari ham e'tibordan chetda qolmasligi kerak. O'quvchilarini aqliy rivojlantirish shartlaridan biri topshiriqlarni to'la "eslab qolib" bajarishdir. Bunda bajariladigan ishning maqsadini tushungan(tasavvur qilgan) holda uning rejasini belgilash va ish usulini tanlash, yo'l qo'yilgan xatolarni mustaqil topa olish va uni tuzata bilishlariga alohida e'tibor beriladi. O'quvchilarining topshiriqlarni tez, to'g'ri bajarishi uchun qulay usullarni tanlash, yo'naltiruvchi savollar berib, tayanch so'zlar tavsiya etish foydalidir.

O'quvchilarida mustaqil ishlarni sifatli bajarishda qiyinchiliklar paydo bo'lishi tabiiy. Chunki hali ularning tasavvuri yorqin, so'z boyligi yetarli emas. Tajribalar shuni ko'rsatadiki, bolalar o'qituchi rahbarligida ishlaganda, tezroq mulohaza qiladilar. Bu holga o'rganib qolmasliklari uchun ko'proq ularning o'zini mustaqil fikrashga da'vat etish lozim. O'quvchilar e'tiborini jalb etish maqsadida matndagi voqealarni eslatib: Nega shunday bo'ldi? Seningcha qanday bo'lishi kerak edi? kabi savollar berib, uning fikrini ma'qullab, "yana o'ylasang topasan", "juda yaxshi", "juda sozl!" kabi rag'batlantiruvchi so'zlarini ishlatish foydalidir.

Masalan, "O'roq va Kombayn" mavzusi yuzasidan: O'roq nega afsuslanadi? Kombayn unga nima dedi? Kabi savollar berib, har ikkisini solishtirish orqali texnikaning kuch-quvvatiga bolalar e'tibori tortiladi, har bir texnika asbobining hayotimizdag'i ahamiyatini baholashga o'rgatiladi.

Dastlabki bajargan mustaqil ishdan bola mammun bo'lsa, uning qiziqishlari ortib, yangi-yangi ish turlarini amalga oshirishga kirishadi. Mustaqil ish natijalarini hamisha tekrishish lozim. Tekshirish og'zaki yoki yozma shaklda bo'lishi mumkin. Bola yozishidan oldin o'ylaydi, fikrini og'zaki jamlaydi, so'ng uni yozishga kirishadi. O'z fikrini bayon qilish, yo'l qo'yilgan biror savol yoki masala yuzasidan mushohada yuritishga urinadi. Bu jarayon (og'zaki) nutq asosida paydo bo'ladi va mustahkamlanadi. Masalan, o'quvchi o'z fikrini yozma ifodalashdan ilgari o'ylaydi. Pichirlab allanimalar haqida o'zicha gapiradi(pedagogikada bu aktiv faoliyat hisoblanadi). Insho yozishning dastlabki shakllari ana shunday ishlardan boshlanadi. Bola matnni o'qib, og'zaki tahlil qiladi, sarlavhalar o'ylab topib, qanday rasmlar ishlash lozimligini rejalyadi.

O'quvchilarini mustaqil faoliyatga o'rgatishda quyidagilarga amal qilish lozim:

- beriladigan har bir topshiriq o'quvchi imkoniyatlariga mos bo'lsin va qiziqish uyg'ota olsin;
- ish osondan qiyingga, soddadan murakkabga qarab yo'naltirilsin, o'quvchiga tushunarli bo'lsin;
- ishni bajarishda bolalarda o'ziga ishonch hissi uyg'onsin, ishga kirishishda ular o'zlarida dadillik sezsin;

- topshirqlarni hamma bir vaqtda boshlab, ma'lum vaqtda tugatishi kerakligini eslatib, bo'sh o'zlashtiruvchi bolalarni shu talabni bajarishga ko'niktirish lozim;
- darslik, didaktik materiallar bilan ishslashda uzviylik bo'lishi maqsadga muvofiq.

Uyga beriladigan vazifalar ham mustaqil ishning bir turidir. Bolalarga, iloji boricha, sinf sharoitida asosiy bilim va malakalarni singdirish, uyga vazifalar berishda me'yorga amal qilish kerak. Bolalar darsdan(og'ir, mashaqqatlari mehnatdan) keyin tiniqib dam olsalar, ko'proq ochiq havoda bo'lib, harakatli o'yinlar, sayr bilan vaqt o'tkazib, tunda osuda uxbab, ertangi kungi darslarga yaxshi kayfiyat bilan kelsalar, darsni o'zlashtirish yaxshi bo'ladi. Shuning uchun uy vazifalari oson bo'lishi, asosan, bolalarni kuzatishga, xulosa chiqarishga undashi lozim.

Tan olish kerakki, bo'sh o'zlashtiruvchi o'quvchilar bilan ishslash ancha murakkab jarayon. O'qituvchining pedagogik mahorati, zamонавиј dars o'tish usullaridan foydalanishi, bo'sh o'zlashtiruvchi o'quvchi bilan yakka tartibda ish olib borishi natijasida uni samarali amalgalashish mumkin.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. Qosimova Q. Boshlang'ich sinflarda imlosi qiyin so'zlarni o'zlashtirish. -Toshkent: "CHo'lpon", 1964-yil.
2. Abdumannotov A. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida axloqiy xislatlarni shakllantirishda Alisher Navoiy merosidan foydalanish. /Pedagogikaning dolzarb muammolari, 1-qism, Samarqand, 1998-yil.
3. G'affarova T va boshqalar. 1-sinfda o'qish darslari.- Toshkent: "Sharq", 2003-yil.

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIGA ONA HAQIDAGI ASARLARNI
O'RGATISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN
FOYDALANISH USULLARI

*Sirdaryo viloyati Sardoba tumani
17-maktabning boshlang'ich sinf
o'qituvchisi Samatova Maxsuda Madatovna*

Annotatsiya: Ona haqidagi asrlar shu kungacha va bundan keyin ham ta'limiyl va ma'naviy katta ahamiyatga ega bo'lib kelgan. Ona haqidagi asarlardan ta'limg-tarbiya tizimida va ma'naviyatimiz rivojida foydalanmog'imiz, asarlarni ta'limg qator jahbalariga, xususan boshlang'ich sinf dasturiga ham tadbiq etmog'imiz, kelajagimiz yuksalishiga qaratilgan asosiy maqsadlardan biridir. Ushbu maqolada manashular haqida fikr bildirilgan.

Kalit so'zlar: pedagog, ona, ta'limg, texnologiya, maktab dasturi, metod.

Boshlang'ich ta'limgda zamonaviy pedagogik texnologiya fani yuzasidan tuzilgan mazkur dastur bo'yicha ishslashdan maqsad bo'lg'usi boshlang'ich ta'limg o'qituvchilariga, yordamchi maktab o'qituvchilariga pedagogik texnologiya fani yuzasidan nazariy bilim berish talabalarning pedagogik texnologiya fani bo'yicha savodxonligini oshirishdan iboratdir.

Boshlang'ich sinflarda ona haqidagi asarlarni o'qitishda I-IV sinflardagi har bir sinf uchun mos keluvchi usullardan foydalanish va ushbu sinflarning aqliy qobiliyatiga e'tibor qaratgan holda osondan qiyinga qarab, oddiydan murakkabga tomon yo'naltirilgan usullarni va didaktik o'yinlarni qo'llash lozim. Usullardan III-IV sinflarda qo'llash mumkin bo'lganlarini I-II sinflarda qo'llash mumkin emas. Didaktik o'yinlar va dam olish daqiqalaridan ona haqidagi asarlarni o'rgatishda foydalanish samarali natija beradi.

Maktab dasturlarida ishlab chiqilgan nizomlar yoki tashkiliy faoliyat jarayonlarini kuzatganimizda shunday jarayonlarga duch kelamizki, maktabda boshlang'ich o'qish darslarida ona haqidagi asalarni o'rganish juda muhim rol o'ynaydi. Ona haqidagi asarlarni o'rganish tarbiya borasida o'quvchilar onggi va fikrlash qobiliyatiga juda katta ta'sir o'tkazadi.

Birinchi sinf o'quvchilari o'qishning bir necha turlarini, ya'ni, ravon, tez o'qishni, ayni paytda, turli janrdagi matnlarni o'qib, o'rganib olgan bo'ladi. Ikkinci sinf o'quvchilari bilan ana shu malakalarni takomillashtirishga qaratilgan ish tizimi olib boriladi. Bolalarning o'qish tezligini oshirish, ifodali o'qish malakalarini egallash, badiiy matn ustida ishslash, she'r va kichik matnlarni yod olish, tushunganlarini gapirib berish kabi ish turlarini ko'proq o'tkazish ko'zda tutiladi.

O'qish kitobida «Bilim bog'i», «Ona yurtim — oltin beshigim», «Maktabim — kitobim — oftobim», «Otalar so'zi — aqlning ko'zi», «Ertaklar — yaxshilikka yetaklar», 'Yoz — o'tadi soz» kabi bo'limlar mavjud. Har bir bo'lim bolalarga ta'limg berish bilan birga, bilim, malaka hosil qilish, ularda voqeа, hodisalarga qiziqish uyg'otish, rasmlarni kuzatish, xulosalar chiqarishga o'rgatadi. Kitobdagи rasmlar bolalarning his va tuyg'ularini, nutqlarini o'stirishga hamda ularni ijodiy tahlil qilishga mo'ljallangan. O'quvchilar rasmlarni tomosha qilib, tasvirlangan narsa, voqeа-hodisalarga o'z munosabatlarini bildiradilar, ulardan zavq oladilar, o'zlarini ham ijodiy ravishda asar mazmuniga mos rasmlar ishslashga, o'z taassurotlarini ifodalashga o'rganadilar.

Darslikda berilgan har bir matn o'quvchilarning fikrlash doiralarini o'stirish bilan birga, ularda tevarak-atrofga munosabat, odob-axloq malakalarini o'zlarida mujassamlash, asardagi qahramonlarga taqlid qilish, ulardagi eng yaxshi xislatlarni egallash, irodali, mehnatsevar, jasur, kamtar, vijdonli, mehribon va iltifotli bo'lish kabilarni o'zlashtirib borishga qaratilgan. Shuningdek, o'qiganlarini mazmunli qilib gapirib berish, fikrni jamlash, uzviylikka e'tibor berishga alohida ahamiyat qilinadi.

Shunday qilinganda matn mazmunini o'zlashtirish ancha oson bo'ladi. O'qituvchi bolalarni darslikka nisbatan qanday munosabatda bo'lishga, undan ijodiy foydalanishga, mundarijasiga qarab kerakli asarni tez topish, o'qishga kirishish uchun ruhan tayyorlanish va shu talablarini bajarishga o'rgatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Gaffarova T. va boshqalar . O'qish kitobi . 1-sinf uchun. T. : 2006-yil
- 2.Gaffarova T. va boshqalar. 1-sinfda o'qish darslari . T. : 2003-yil 3.Abdullayeva K. va boshqalar. O'qish ktobi . 2- sind uchun. T.: 2006-yil

BOSHLANG'ICH SINFLARDAGI BOLALARINI O'QITISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH

*Rahmonova Zarnigora Abdullayevna
Farg'ona viloyati Uchko'prik tumani
16-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi.*

Tel: 91 152 55 90

*Farg'ona viloyati Uchko'prik tumani
16-maktabning boshlang'ich sinf
o'qituvchisi Otaboyeva Muslima A'zamovna*

Annotatsiya: Maqlada bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mustaqil ijodiy faoliyatini tashkil etishning muammolari va yechimlari yoritilgan. Unda bo'lajak o'qituvchini tayyorlashda ijodiy ishlarni bajarishning o'ziga xos xususiyatlari ochib berilgan bo'lib, talabalarda ijodiy mehnat ko'nikma va malakalarni takomillashtirishning samarali shakllari tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: faoliyat, tizimlilik, mustaqil, ijodiy ish, kurs ishi, muammoli topshiriq.

Bugungi pedagogika va unga davr munosabati masalasini o'rganish alohida ilmiy muammoga aylanib bormoqda. Shaxs o'zining mustaqil ijodiy faoliyati va o'z sohasining mahoratlari mutaxassisni sifatida millat ijtimoiy tafakkurining rivojiga o'z ta'sirini ko'rsata olmog'i lozim. Mustaqil ijodiy faoliylik, ijodkorlik talaba-yoshlarning ijtimoiy bilimdonlik va ong asosida ijtimoiy hayotga tayyorgarlik darajasini ta'minlovchi mezon vazifasini o'taydi. Oliy pedagogik ta'lim tizimi bu borada muhim bosqich bo'lib, ayniqsa, pedagogika fakultetlarida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy mahorati, axloqi, odobi va zaruriy xislat, fazilatlarini shakllantirish va rivojlantirish ustuvor ahamiyat kasb etmoqda.

Oliy pedagogika o'quv yurtlarida dars mashg'ulotlarida nazariy, amaliy va mustaqil ta'lim sifatida talabalarning mustaqil ijodiy faoliyatiga keng o'rinn ajratilgan holda o'quv rejasi va dasturidagi ta'lim mazmunini o'zlashtirish tashkil etiladi. O'quv mashg'ulotlarining nazariy qismida yangi pedagogik va axborot texnologiyalari, interfaol noan'anaviy usullar keng qo'llanilmoqda. Amaliy mashg'ulotlar esa seminar, laboratoriya mashg'ulotlari, suhbat tarzida tashkil etilib, muammoli vaziyatlar hosil qilish va ularning yechimlarini topish uchun yo'naltirilgan. Hozirgi davrda oliy ta'lim muassasalarida talabalarning bajarayotgan mustaqil-ijodiy ishlarning asosiy ko'rinishlari, shakllari quyidagilardan iborat: 1. Kurs ishlari va loyihibalarini bajarish. 2. Diplom (bitiruv malakaviy) ishlari va loyihibalarini ishlab chiqishda va amalga joriy etishda qatnashish. Masalan, ta'lim tizimining turli bosqichlarida ta'lim oluvchilar yozma mustaqil ishlarni bajarish uzluksizligini ta'minlash quyidagicha amalga oshiriladi: — umumiy o'rta ta'lim maktablarida, xususan, boshlang'ich sinflarda o'quvchilar kichik insho, bayon, diktant yozsalar, o'rta va yuqori sinflarda ular turli referatlar yozib, hisobotlar tuzishadi; — o'rta maxsus va oliy ta'lim tizimida ular mustaqil ravishda kurs ishlari, bitiruv malakaviy (diplom) ishlarni bajarishadi; — magistrlik va doktorlik ilmiy tadqiqotlar esa ushbu ishlarning bevosita davomi va asosiy maqsadi hisoblanadi. 3. Turli xil muammoli topshiriqlarni o'quv fanlari yo'nalishlari bo'yicha bajarish, masalan, hisobot, sinov darslari uchun nazorat savollari tuzish va boshqalar. O'quv chiyoshlarning turli xil muammoli topshiriqlarni mustaqil holda fan yo'nalishlari bo'yicha bajarishlari ta'lim tizimining bir necha bosqichlarida davom etishi mumkin.

Muammoli vaziyatlarga duch kelganlarida esa mustaqil holda yechimlarni yengib o'tish uchun tinimsiz izlanadilar. Bu haqdagi taklif va tavsiyalarini keltirib o'tishadi. Quyida oliy o'quv yurtlarida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tayyorlash jarayonida samarali foydalanilishi mumkin bo'lgan mustaqil ijodiy ishlarning nomlari keltirib o'tiladi. Ularni turli xil hududiy, mintaqaviy, mahalliy xususiyatlarni hisobga olgan holda amalga muvaffaqiyatli joriy etish mumkin. — ta'lim tizimida, o'quv jarayonida va tarbiyaviy ishlarni tashkil etishga doir (amaliyotlar davrida) uslubiy ishlannalar tayyorlashda ishtirok etish; — o'quv mashg'ulotlarining elektron ishlannalarini tayyorlash va amalga joriy etish; — jurnallarda, gazetalarda, to'plamlarda mavzuli anjumanlar

va konferensiyalarda ilmiy-amaliy, uslubiy, pedagogik va psixologik mazmundagi maqolalar, ma'ruzalar, tezislar tayyorlash bilan chiqishlar qilish; — ta'lim muassasasi (maktabgacha, umumiy o'rta, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi) o'quv reja va dasturining alohida qismlari, bo'limlarini takomillashtirish uchun uslubiy tavsiyalar, ishlanmalar tayyorlashda qatnashish; — o'quvchilarning turli faoliyatları (o'yin, o'yin-dars, mehnat, sport-sog'lomlashtirish, ijodkorlik, ishlab chiqarish, jamoatchilik va boshqalar) ni tashkil etishni takomillashtirish bo'yicha uslubiy tavsiyalar ishlab chiqishda va ularni amalga joriy etishda qatnashish; — turli pedagogik, psixologik, didaktik, metodik va ilmiy tadqiqot izlanish va kuzatishlarda, tajriba-sinov ishlarida ishtirok etish, — ta'lim muassasasi jamoatchilik tashkilotlari, mahalla, hokimiyatlardan vakillari bilan turli xil madaniy, ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarda, hasharlarda faol ishtirok etish va boshqalar.

Talabalarni kasbiy ko'nikma hamda malakalarga ega bo'lishlarini ta'minlash masalasini samarali hal etilishida mustaqil amaliy ijodiy faoliyatini tashkil etishning shakllariga alohida e'tibor qaratish lozim. Bu esa izlanuvchan ijodiy boshlang'ich sinf o'qituvchisini tayyorlash muammosini yengillashtirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jurayev Z.H., Tolipov O., Sharipov Sh.. Uzluksiz ta'lim tizimida o'quvchilarni kasbga yo'naltirishning ilmiy-pedagogik asoslari. — T.: Fan, 2004, 120-b.
2. Haydarov I.O. Uzluksiz kasb-hunarga yo'naltirishning maqsadi, vazifalari, metod va vositalari. // «Maktab va hayot» jurnali, 2012 y., №7–8, 5–6-betlar.
3. Пронина Е.Н., Лукашевич.В.В. Психология и педагогика. Учебник для студентов вузов. — М.: Элит, 2004.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA XALQ O'YINLARI ORQALI SOG'LOM TURMUSH TARZINI SHAKLLANTIRISH

*Farg'ona viloyati Qo'shtepa tumanidagi
43-umumiy o'rta ta'lif mabitining boshlang'ich sinf o'qituvchisi
To'ychiyeva Shahnozaxon Abduqaxxorovna
998994971179*

Annotatsiya: Maqolada xalq o'yinlari o'quv-tarbiya jarayoniga sog'lom turmush tarzini shakllantirishning muhim omili sifatida joriy etilgan bo'lib, uning samarali usul va vositalari tahlil qilingan. Shuningdek, muallif darslik hamda adabiyotlarga kiritilmagan, ammo hozirda hududlarda o'ynaladigan o'yinlarni tuzib mashg'ulotlariga tatbiq qilish bo'yicha tavsiyalar berib o'tgan.

Kalit so'zlar: O'quv-tarbiya, jarayoni jismoniy tarbiya, xalq o'yinlari, sog'lom turmush tarzi, vositalar, mashg'ulotlar, urf-odat.

Respublikamizda ishlab chiqilgan, prezidentimiz tomonidan ilgarisurilgan besh muhum tashabbuslardan biri sportni ommalashtirish, uni rivojlantirish masalasi sanaladi. Unda har tomonlama sog'lom va barkamol avlodni tarbiyalashni ko'zda tutadi. Ta'lif-tarbiya sohasida jismoniy tarbiya va sport asosiy omillardan biridir. Chunki amaliy mashqlar o'quvchilarni ham jismonan, ham ruhan sog'lom ulg'aytirishga hamda sog'lom turmush tarzini shakllantirishga olib keladi. Bugungi kunda yoshlarda sog'lom turmush tarzini shakllantirish masalasi zamonaviy pedagogik tadqiqotlarning asosiy yo'nalishini tashkil etib, mazkur sohada respublikamiz va xorijiy mamalakatlarda qator ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Keyingi yillarda jismoniy tarbiya darslarida, sport mashg'ulotlarida xalqimizning milliy o'yinlariga ko'proq e'tibor qaratilmoqda. O'yinlar yosh avlod uchun bu hamma zamonlarda turmush tarzi, hayot omili, uning o'lchovi bo'lib hisoblanadi. O'yinning mazmuni boyib, shakllari ko'payib boraveradi. Bugungi bola — ertangi kunning ijodkoridir.

O'yin bu ijod, o'yin bu hayotdir. Sinfda va sinfdan tashqari mashg'ulotlarda xalq o'yinlaridan samarali foydalanish kutilgan natijalarini beradi. Masalan, «Oq terakmi, ko'k terak», «Arqon tortish», «Besh tosh», «Xo'rozlar jangi», «Chillak», «Yong'oq o'yini» va shunga o'xshash xalq o'yinlari o'quvchilarga yaxshi tanish. Ular ushbu o'yinlarni deyarli barcha sinflarda o'ynaydilar. Xalqimiz tomonidan o'ynalib kelgan o'yinlarning yangi turlarini topish yoki ma'lum vohaga oid bo'lib, muayyan hududlarda o'ynalmaydigan o'yinlarni ommalashtirish, ularni targ'ib etish, mashg'ulotlarga tatbiq qilish bu boradagi tadbirlarning mazmunini yanada boyitadi. Jumladan, «To'p-tosh», «Anapay», «Tikki», «Otib qochar», «Qotdi», «Ot arava», «Oppon-soppon», «Ot o'yini», «Qidirib top», «Janbil», «Danak», «Yong'oq o'yini», «Tovus», «G'isht urish» va hokazolarni misol keltirish mumkin.

«G'isht urish» O'yin tartibi. Bunda 4 nafardan ortiq o'quvchi ishtirot etishi mumkin. O'yinda bir g'ishtning ostiga o'quvchilar o'zlariga tegishli bo'lgan konfet qog'ozlaridan bittadan qo'yadilar. G'ishtning orqa tomonidan turib, navbatma-navbat qo'llaridagi toshini uloqtiradilar. Kimning toshi uzoqqa yetib borsa, o'sha ishtirotchi toshi joylashgan joyda turib, birinchi bo'lib g'ishtni nishonga oladi. G'ishtni urib yiqitgan g'olib konfet qog'ozlariga ega bo'ladi. O'yin shu tariqa yana boshidan davom etadi. O'yin istagancha davom ettirilishi mumkin.

O'yin ahamiyati. O'quvchilar o'rtasida murosa, kelishuvchanlik, bir-birining qarorini hurmat qilish, merganlik, aniq mo'ljalga olish, saxiylik kabi fazilatlar qaror topadi.

Albatta, bu o'yinlarni mashg'ulotlarga qizg'in tatbiq etish, avvalo, o'qituvchining mahorati, tayyorgarligiga bog'liq. Darsdan oldin o'qituvchi o'zining darsdagi o'rnini aniq his qila olishi, tasavvur qilishi kerak. Shu bois, darsga tayyorlanishda u nazariy va amaliy jihatlarga, mashg'ulotni tashkil qilish uslubiyatiga e'tibor qaratib, bu boradagi muammolarni hal etib olishi darkor. Bundan tashqari, o'quvchilarning faoliyatini o'zaro taqqoslash orqali ularning imkoniyatlariga baho berish o'qituvchining o'zi tomonidan ochiq, oshkora emas, balki o'ziga xos vositalar

органи ташкит etilmog'i kerak. Chunki amaliy harakatlarni a'lo darajada bajargan o'quvchilarda boshqalarga nisbatan o'zini ustun qo'yish, kuchiga ortiqcha baho berish, manmanlik alomatlari yuzaga chiqadi. O'qituvchi shu kabi holatlarni oldindan baholashi va jismoniy imkoniyatlari boshqalarnikiga nisbatan ustun o'quvchilarga odatdagidan ko'ra nisbatan murakkabroq mashqlarni yuklashi mumkin.

Xalq o'yinlari vositasida sog'lom turmush tarzini yaratish samaradorligi amaliy takrorlash jarayonlariga uzviy bog'liq ekanini unutmaslik lozim. Buni quyidagicha tasvirlasak, maqsadga muvofiq bo'ladi. Xalq o'yinlari yoki sport mashqlari yuqoridagi kabi takrorlash bosqichlaridan o'tishi, ulardan ko'zlangan maqsad va natijalarga erishishda qo'l keladi.

O'quv-tarbiya jarayonida xalq o'yinlari sog'lom turmush tarzini shakllantirishda asosiy omildir. Dars va darsdan tashqari jismoniy tarbiya mashg'ulotlariga tatbiq etish vositasida o'quvchilar o'rtaida chaqqonlik, ahil-inoqlik, matonat va eng muhimi, qat'iyat, o'ziga ishonchni shakllantiradi.

Foydalanilgan adabiyot:

1. «1001 o'yin» Usmonxujayev T.S., Xujayev F. «Meditina», 1990-yil.
2. Usmonxo'jayev T. «O'zbek milliy o'yinlari istiqbolining mezonlari». «Ma'rifat» gazetasi. 2002-yil, 14-avgust.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA TABIATSHUNOSLIKNI O'QITISH TAMOYILLARI

*Dadajonova Xurshida Raxmonjonovna
Yo'ldasheva Zuxraxon Xolmirzayevna
Namangan viloyati Yangiqo'rg'on tumani
16-son umumiy o'rta ta'lif maktabi boshlang'ich sinf o'qituvchilari
Tel: +998934928757; +998939488613*

Annotatsiya: Bu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilariga tabiatshunoslik fanini o'qitishda qo'llaniladigan bir nechta didaktik tamoillar keltirilgan.

Kalit so'zlar: muntazamlilik va izchillilik, ilmiylik, nazariyani amaliyat bilan bog'lash, ko'rgazmalilik, puxta o'zlashtirish, individuallashtirish, ongliligi va ijodiy faolligi tamoyili.

Hozirgi zamon pedagogikasida o'qituvchining faoliyati hamda o'quvchilar bilish faoliyatining xarakteri aniq didaktik tamoyillar bilan belgilanadi. Tabiatshunoslikni o'qitish fani quyidagi didaktik tamoyillarga amal qiladi.

O'qitishda muntazamlilik va izchillilik tamoyili. Maktab tabiatshunoslik kursi tabiatshunoslik fanining turli sohalarining qisqartirilgan bayoni emas, balki uning metodik tanlangan, muntazamlashtirilgan unsurlaridir. Materialning bunday berilishi shu bilan izohlanadiki, bunda kichik yoshdagi maktab o'quvchilari tabiat to'g'risidagi fan asoslarini faqat atrof olamning jism va

hodisalarini aks ettiruvchi hamda ular o'rtasidagi bog'lanishlarni ochib beruvchi dastlab oddiy tabiiy obyektlar, keyin esa murakkabrog'i bilan izchil tanishtirib borish jarayonida egallab olishlari mumkin. Bu bilan tabiatshunoslikni o'qitishda muntazamlilik tamoyili amalga oshiriladi. Tabiatshunoslik kurslarining izchilligi o'quvchilar uchun ularning yosh xususiyatlari, tayyorgarligi va rivojlanishi, shuningdek, mazmunda vorislikka rioya qilish zaruratiga qarab o'quv materialining

tushunarli bo'lishi bilan belgilanadi.

Tabiatshunoslikni o'qitishda ilmiylik tamoyili hozirgi zamon fanida qat'iy qaror topgan tamoyillarni o'quvchilarga o'zlashtirish uchun taklif etilishini nazarda tutadi. Tabiatshunoslik bo'yicha ilmiy bilimlarning egallab olinishini ta'minlash uchun kichik yoshdagi maktab o'quvchilarining idrok qila olish imkoniyatlarini

hisobga olgan holda eng muhim ilmiy ma'lumotlarni tanlab olish kerak. O'quv materialining ilmiyligini tushunarli bo'lishi kerak, bunga uni o'quvchilarining aqliy va ruhiy rivojlanishiga, shuningdek, ularning tayyorgarligiga moslashtirish bilan erishiladi. Tabiatshunoslik materiallari mazmunining tushunarligi kichik yoshdagi maktab o'quvchilarida o'qishga qiziqish uyg'otadi, aqlga ozuqa beradi, mantiqiy fikrlash, taqqoslash va xulosalar chiqarish amaliy masalalarni yechishga undaydi.

Nazariyani amaliyat bilan bog'lash. Nazariyani amaliyat bilan bog'lash o'quvchilarini amaliy masalalarni hal qilishda nazariyaning ahamiyatini tushunishga olib keladi, bu ularning o'zlashtirish sifatini oshiradi. Bu tamoyil mehnat ta'limi va o'quvchilarni amaliy faoliyatga tayyorlash vazifalarini hal qilishda alohida ahamiyat kasb etadi.

Tabiatshunoslikni o'qitishda o'quvchilarining ongliligi va ijodiy faolligi tamoyili. O'quvchilarining ongliligi va ijodiy faolligi tamoyili: 1) o'quvchilarining o'qishga ongli va ijodiy munosabatda bo'lislilarini; 2) o'rganilayotgan materialni tushunib olishlari va tushunganlarini ifodalay olishlarini; 3) o'qishning ijodiy xarakterda bo'lislini; 4) bilimlarni amaliyotda ongli qo'llashni va ularni ishonchga aylanishini o'z ichiga oladi. Onglilik tamoyilini amalga oshirishda bosh rol o'qituvchiga taalluqlidir, u o'quvchi oldida turgan vazifalarni aniq qilib ifodalashi va ularni yaxshi bajarishga qiziqish uyg'otishi kerak.

O'qitishning ko'rgazmalilik tamoyili. Ko'rgazmalilik tamoyilidan foydalanishning asosiy vazifasi o'quvchilarining bilish faoliyatlarini faollashtirishdir. Bu tamoyil atrof olamni bevosita qabul qilib olish asosidagi o'qitishni nazarda tutadi. Ko'rgazmalilik tamoyiliga rioya qilish

tabiatni o'rganishning dastlabki bosqichlarida juda muhimdir, chunki kichik yoshdagi maktab o'quvchilari ko'rganlarida hosil qilgan xususiy taassurotlari asosida to'g'ri tushuncha va xulosalar hosil bo'lishiga yordam beruvchi bilimlar olishlari kerak.

Bilimlarni puxta o'zlashtirish tamoyili. Bu tamoyil olingan bilimlarni, shakllantirilgan o'quv hamda ko'nikmalarni o'quvchilar xotirasida uzoq saqlanishini nazarda tutadi. O'quvchilar bilimining puxta bo'lishi o'qituvchining ko'rsatib o'tilgan tamoyillardan o'quvchilarning taraqqiyot saviyasi hamda qiziqishiga qanchalik muvofiq tarzda foydalanishiga bog'liq. Bilimlarni puxta bo'lishiga erishish uchun, avvalo, o'quv yili boshlanishida ilgari o'tilgan materialni yangi bilimlarning o'zlashtirilishi ongli bo'lishi uchun tiklash zarur. Birinchi navbatda, dasturning yangi material bilan ko'proq bog'liq bo'lgan bo'limlarini takrorlash lozim. Bunda yangi bilimlarni o'zlashtirishning birinchi bosqichida o'qituvchi o'quvchilar yangi materialni asosli ravishda tushunishlari va o'zlashtirib olishlari uchun uning barcha hajmini emas, balki asosiy mazmunini berishi kerak.

O'qitishning individuallashtirish tamoyili. O'qituvchi sinfda ish olib bora turib, har bir o'quvchi bilan yakka tarzda ishlash, ijobiy hislarni rivojlantirish, salbiylarini bartaraf etish, sinfni jamoa ishiga tortish maqsadida har bir bolaning shaxsiy qobiliyatini o'rganish va hisobga olish zarurligini unutmasligi kerak.

O'qituvchining o'z o'quvchilarini yaxshi bilishi ularga individual yondashishning asosi hisoblanadi, buning uchun u doim o'quvchilarni kuzatib, har xil faoliyat jarayonida o'rganib boradi. O'quvchilarning qanday o'zlashtirayotganligidan qat'iy nazar, ularning hammasiga individual yondashish kerak.

Tabiatshunoslikni o'qitishning o'lkashunoslik tamoyili. Maktab o'lkashunosligining vazifasi o'quvchilar tomonidan ta'lim-tarbiya maqsadida har xil manbalar bo'yicha va bevosita kuzatishlar asosida o'z o'lkasini hududini har tomonlama o'rganishdir. O'lkashunoslik hayot bilan bog'lanishning qudratli vositasidir. O'lkashunoslik bevosita tabiat muhofazasi bilan bog'liq, chunki o'z o'lkasini bilish o'quvchilarga uni muhofaza qilish va ko'kalamzorlashtirish bo'yicha ishlarda ongli qatnashish imkoniyatini beradi. O'z o'lkasini o'rganish o'quvchilarning mustaqillagini rivojlantiradi, chunki bu ijtimoiy-foydali mehnatda faol qatnashishga imkon beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. M. I. Nuriddinova Tabiatshunoslikni o'qitish metodikasi.
2. Belskaya Y.M., Grigoryans A.G. Tabiatshunoslikni o'qitish.

ASQAD MUXTOR ASARLARIDA QO'LLANGAN TERMINHLAR BADIYATI

*Namangan viloyati Mingbuloq tumani XTB ga
qarashli 9-umumiy o'rta ta'lif maktabi boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Ahmedova Nasiba Ahmadaliyevna*

Annotatsiya: Badiiy matn muallifning idiolektiga ko'ra tilning tasvir imkoniyatlarini o'zida mujassam etgan, o'quvchiga estetik ta'sir etish xususiyatiga bo'lgan murakkab butunlikdir. SHu jihatdan kelib chiqqan holda unda ta'sirchanlik birinchi planga ko'tariladi. Maqolada ta'sirchanlik plani Asqad Muxtor asarlari asosida yoritilgan.

Kalit so'zlar: Termin, yozuvchi, asar, fton, qandala, so'z, mohiyat, ma'no.

Terminlar yozuvchining so'z qo'llay olish mahoratiga bog'liq holda baddiy asarda o'zgacha bir yangi hayotni yashay boshlaydi va asarning ekspessivligini ta'minlashda birinchi planga ko'tariladi. Bu jarayon so'zsiz yozuvchining mahoratiga bog'liqdir. Ana shunday mahoratlil yozuvchilarimizda biri Asqad Muxtordir.

Asqad Muxtor o'zining "Opa-singillar" asarida terminlardan o'xshatish ma'nosida va yana shu bilan birgalikda ko'chma ma'noda ham qo'llagan Asarda termin va tushunchani bir-biriga mos qo'ya olgan. Ushbu fikrlar isbotini quyidagi misollar orqali ko'rishimiz mumkin. -Shoptoli qoqidek burishib, eski mahsidek shalvirab qolibmizu, bizga kim qo'yibdi,bolam. Shunisiga ham shukur. Mahsi-qo'y yoki echki terisidan tayyorlanadigan, uzun qo'njli, poshnasiz tagcharmi yumshoq,kavush yoki kalish bilan kiyiladigan milliy oyoq kiyimi.

Bo'zchilar "Sex"ida ishlaydigan ishdan charchaganlarida bir-biri bilan suhbatlashar, o'z orzulari haqida so'zlashar edi. Ko'p ayollarning yagona orzusi artel ochilsa u yerga o'tib ishslash edi.Sexda ishlaydigan Xojiyaxon juda ham ochiq ko'ngil, hammaning dardini tushunadigan qiz edi. Sexning Yoshi ulug' ayollaridan biri Anzirat xoladan qanday orzulari borligini so'raydi. Anzirat xola esa Yoshi bir joyga borib qolganini,endi u orzu-havas emas,yashagan umriga shukur qilishi haqida gapiradi.Yozuvchi kitobxonni zeriktirmaslik, uning qiyofasini ko'z oldida gavdalantira olishi uchun yuzlaridagi ajinlarni mevaning oftobda burushganidek va xuddi eski mahsidek shalvirab, qarib ishdan qolganligini mana shu termin orqali namoyon qiladi.Bu o'xshatish asardagi badiylikni yanada oshiradi.

-Xalqimiz umrida birinchi marta o'zi uchun fabrika quradi! Morozovlar,Qudratillaxo'jalar yoki qayoqdagi begona qandala Kroplar uchun emas, o'zi uchun! Qandala - qon so'rvuchi hashorotlar turkumi.

Asarda oddiy xalqning qonini so'rvuchi faqat o'zini o'ylovchi Qudratillaxo'ja, Matqovul, bosqinchi Kroplar haqida gap ketadi. Ular o'zining niyatlariga yetish uchun hech kimni aymaydi. Yozuvchi ularni bekorga qon so'rvuchi qandala sifatida ta'riflamayapti, oddiy suvarak yoki boshqa bir hasharotga o'xshatish mumkin, lekin ular insonlar ichiga o'rnashib olib tinmay barchani darmonsizlantiradi, go'yoki qonini so'radi. Shuning uchun ham yurtda rivojlanish bo'lmaydi. Insonlar yanada qiynalaveradi.Qandala so'zini qo'llash ushbu qahramonlarning sifatini yaqqol olib berishga xizmat qilgan.

Xulosa sifatida ta'kidlash joizki, Asqad Muxtor badiiy asarga terminlarni kiritish orqali asarning kitobxon qalbidan chuqur joy olishiga zamin yaratgan.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Sadulla Mirzayev. XX asr o'zbek adabiyoti, Yangi asr avlod. Toshkent 2005-yil.
2. Normatov Umarali Umidbahsh tamoyillar, Toshkent – 2000-yil.
3. Asqad Muxtor. Opa-singillar.Roman, G'afur G'ulom- 1998-yil.

O'QUVCHILARNING NUTQ SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISH

*Namangan viloyati Namangan shahar XTB ga qarashli
35-sonli umumiy o'rta ta'lif maktabi boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Qo'ziboyeva Ra'noxon Rahimjonovna.*

Annotatsiya: Yozma nutq cheksiz ravishda mavjud va o'qish uchun odam har doim matndagi tushunarsiz iborani aniqlab olish imkoniyatiga ega. Leksik va grammatik munosabatlarda u tilning adabiy me'yorlariga qat'iy rioya qilinishi bilan tavsiflanadi - lug'at va frazeologiyaning sintaksis bilan ishlangan maxsus tanlovi. Yozma tilda kitob lug'ati keng qo'llaniladi: rasmiy biznes, ilmiy, ommaviy journalistika. Yozma nutq shakli bayonotlarni oldindan ko'rib chiqish bilan ajralib turadi. Bu nutqning yozma shaklining aniqligi va to'g'rilingini belgilaydi.

Kalit so'zlar: Og'zaki va yozma nutq shakllari, shuningdek nutqning to'rt turi mavjud: nutq, tinglash, yozish va o'qish.

Yozma shakldan foydalanish sizning nutqingiz haqida uzoqroq o'ylash, uni asta-sekin tuzatish, tuzatish va to'ldirish imkonini beradi, bu oxir-oqibat og'zaki nutqga qaraganda ancha murakkab sintaktik konstruktsiyalarning rivojlanishi va qo'llanilishiga yordam beradi. Yozma matnda takrorlash, tugallanmagan tuzilish kabi og'zaki tilning xususiyatlari stilistik xatolarga olib keladi.

Agar intonatsiya og'zaki nutqda bayonet qismlarini semantik ajratish vositasi sifatida ishlatilgan bo'lsa, unda harfda tinish belgilardan foydalaniladi, shuningdek, so'zlarni, matn birikmalarini va qismlarini grafik jihatdan ajratib ko'rsatishning turli xil usullari qo'llaniladi: harflarning har xil turi, qalin, kursiv, tagiga chizish, ramka, matnni joylashtirish. sahifa. Ushbu vositalar matnning mantiqiy muhim qismlarini ajratish va yozma nutqning ekspressivligini ta'minlaydi.

Nutqning turlari:

- Gapirish - ma'lumot uzatadigan audio signallarni yuborish;
- Tinglash - tovush signallarini idrok etish va ularni tushunish;
- Xat - xabarni etkazish uchun ko'rindigan grafik belgilardan foydalanish;
- O'qish - grafik belgilarni idrok etish va ularni tushunish.

Yuqorida aytilganlarning barchasi, nutq bizning ongimizda o'ziga xos bir narsaga ega - biz bilan uzlusiz muloqotda bo'lgan ichki ovoz va ichki ovoz - ong oqimi, chunki bu monolog emas, aniqrog'i, bir kishi doirasidagi va doirasidagi suhbat. Biz o'zimiz uchun va o'zimiz ichidagi «men», keyin qalbning ovozi, keyin vijdon ovozi va keyin Xudo deb nomlanadigan sherikni yaratamiz.

Va nihoyat, nutq ongga ta'sir qiladi va harakatga undaydi, til tushunish va fikrlashga moyildir.

Nutqning xususiyatlari insonning psixologik xususiyatlariga, uning holati va xarakteriga bog'liq. Og'zaki va yozma nutq shakllari, shuningdek nutqning to'rt turi mavjud: nutq, tinglash, yozish va o'qish.

Aytiganlarning barchasini xulosa qilsak, til va nutq bir butunning ikki tomoni: inson tili degan xulosaga kelishimiz mumkin. Ularning orasidagi farq shundaki, nutq timsolidir, tilni amalga oshirish. Til o'zining kommunikativ maqsadini nutq orqali amalga oshiradi.

Nutq aniq, til mavhum va mavhum. Til - bu aloqa vositasi, nutq esa jarayondir. Til - bu mavjudlik shakli va namoyon bo'lishi nutqning mavjudligi. Til mavjudot sifatida nutqda o'z ifodasini topadi. Til tahlil, nutq idrok va tushunish orqali o'rganiladi.

Til faqat jamoa a'zolari tomonidan tuzilgan kelishuv asosida mavjuddir. Til shunday darajada ajratib qo'yilganki, nutqsiz kishi eshitgan til belgilarini tushunganligi sababli tilni saqlab qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Ganeev B.T. Til va nutqdagi qarama-qarshiliklar. - Ufa: BDPU nashriyoti, 2004. - 470 b.
2. Lomtev TP Umumiyy va rus tilshunosligi. - M., 1976. - S. 54-60
3. Formanova N.I. Nutq odob va aloqa madaniyati / N.I. Formanova. - M.: Oliy maktab, 1989. -- 159 p.
4. www.ziyonet.uz

MUSIQA FANINI O'QITISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

*Namangan viloyati Chortoq tumanidagi 26-umumiy
o'rta talim maktabi Musiqa fani o'qituvchisi
Ubaydullayeva Muazzam*

Annotatsiya: Maktablarda o'quvchilarga milliy urf-odatlarimizni singdirish, ularning ma'naviy yuksakligini oshirish, musiqiy ta'limning o'ziga xos xususiyatlarini to'laqonli olib berish, musiqa sana'tini o'quvchiar ongiga tez yetib borish uslublarini o'ylab chiqish va dars samaradorligini oshirgan tomonlarini hisobga olgan holda o'quvchilarni darsga jalgan etish metodlari haqida maqolada so'z boradi.

Kalit so'zlar: Asrlar davomida musiqaga nisbatan alohida e'tibor mavjud bo'lgan. Ulug' allomalarimiz ham bo'sh vaqtlarida dam olish va ma'naviy yuksalishni oshirish maqsadida musiqa san'ati bilan mashg'ul bo'lishgan. Xususan, buyuk mutaffakkir shoir A.Navoiy o'z asarlarida musiqa tarbiyasining qirralarini chuqur o'rganib, shunday dedi: "Musiqa jamiyat hayotining muhim negizidir. Faqat musiqagina odamning qalbiga tiniqlik, mutanosiblik va o'z-o'zidan qanot tuyg'usini olib kiradi va uni baxtiyor qiladi". Bugungi kunda ham umumiy o'rta ta'lim maktablarida musiqa faniga alohida e'tibor qaratilib, ma'naviyatning, milliy qadriyatlarimizning bir bo'laginni o'quvchi yoshlarga singdirib, ularni o'zbekona ruhda tarbiyalashda bevosita qo'llaniladi.

Insonning ma'naviy shakllanishida, madaniy hayotida, inson shaxsini rivojlantirishda musiqaning ahamiyati kattadir. Maktablarda boshlang'ich sinflardan boshlab musiqa fanining o'qitilishi bolalarda ijodkorlik qobiliyatini shakllantirish, ruhan teern bo'lib erkin fikr yuritidh, har bir narsaga nafosat bilan qarash, ma'nан boy shaxs bo'lib kamol topishiga ilk qadam bo'lib hisoblanadi.

Musiqa fanini o'qitishning asosiy xususiyatlari o'quvchilarda musiqa san'atini tushunishda bilim va ko'nikma shakllantirish, ulardagи musiqiy qobiliyatlarni rivojlantirish, musiqiy asarlarni tinglagen vaqtida ularning mazmunini chuqur anglay olish va mehr-muhabbat, hurmat va boshqa tuyg'ularni shakllantirishdan iborat.

Musiqa darslarini o'qitishda o'quvchilarga boshlang'ich musiqa savodi, musiqiy asarlar yaratgan ijodkorlari faoliyati, ularning hayoti va ijodidagi yutuqlar, musiqa ijrochiligi, ashula, xor, ansambl, orkestr bastakorlari va kompozitorlar ijodini, o'zbek xalq cholg'u asboblarini bilish kabi mavzular asosida darslar olib boriladi. Mazkur darslar orqali o'quvchilarda musiqa tinglash, kuyplash, cholg'u asboblarini chalish, jamoa bo'lib kuyplash kabi qobiliyatlarni shakllantiradi.

Barcha fanlarda bo'lgani kabi, musiqa fanini o'qitishda ham Davlat ta'lim standartlari mavjud. Unga ko'ra, har bir sinflarda musiqani o'qitish turlicha amalga oshiriladi va o'quvchilarning o'zlashtirishi kerak bo'lgan bilim va ko'nikmalar turlicha bo'ladi. Misol uchun, 1-4 sinflarda "Musiqa madaniyati va san'at" fanini o'qitishda

- Musiqa badiiy san'at ekanligini bilish, kuyaiga tafsif bera olish; - xalq musiqa merosi haqida tushunchaga ega bo'lish; cholg'u asboblarini bilish va tovush tembrlaridan ulami farqlay olish;
- musiqaga oid oddiy atamalarni bilish;
- musiqaning ifoda vositalarini bilish;
- ijrochilik turlarini ijro sadolaridan farqlay olish kabi bilim va ko'nikmalar shakllantirilsa, yuqori sinflarda talab va ko'nikmalar o'zgarib boradi.

Xulosa qilib aytsak, musiqa badiiy san'atimizning, milliy qadriyatlarimizning yaqqol ifodasi bo'lib, o'quvchilarimizda boshlang'ich sinflardan boshlab musiqiy qadriyatlarimizni shakllantirish kelajakdsi ma'nан barkamol bo'lib yetishlariga va ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar:

1. Musiqa O'qitish Nazariyasi Metodikasi Va Maktab Repertuari, G.M.Sharipova, D.F.Asamova, Z.L.Xodjayeva, B: 5-6.
2. Umum ta'lim maktablarida musiqiy ta'limning o'ziga xos xususiyatlari, B: 10.

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANSH SAMARADORLIGI

*Azizova Orzuxon Mamutxo'jayevna
Namangan viloyati Uchqo'rg'on tumani
24-umumiyl o'rta ta'lism maktabi
Boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Telefon: +998972501204*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Boshlang'ich ta'limga innovatsion texnologiyalardan foydalanishni shakllari va imkoniyatlari ishlab chiqish xususida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: pedagogika, ta'lism, tarbiya, axborot texnologiyalari, barkamol avlod, inson tafakkuri

Ta'lism tizimini rivojlantirish, yosh avlodni har tomonlama yetuk, barkamol inson sifatida tarbiyalash uchun imkon beruvchi mukammal ta'lism tizimini yaratish, uning samaradorligini oshirish kabi masalalar «Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi»ning bosh maqsadi va ta'lism sohasidagi islohotlar asosini tashkil etadi.

Yuksak ma'naviy ahloqiy qarashlarni o'zida mujassam etgan barkamol shaxsni yetishtirish, milliy qadriyatlarni saqlab qolish, o'sib kelayotgan yosh avlodni sog'lomligini mustahkamlash va ijobjiy hal qilish uchun hukumatimiz rahbarlari barcha imkoniyatlarni yaratmoqdalar.

Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov alohida ta'kidlab o'tganlar: «Biz naslimizning kealajagi sog'lom avlod uchun kurash boshladik. Shu nom bilan orden ta'sis etdi va muxsus xalqaro jamg'arma tuzdik. Bu bejiz emas albatta. Sog'lom avlod deganda biz faqat jismonan baquvvat farzandlarimizni emas, balki ma'naviy boy avlodga ega bo'lgan xalqni tushunishimiz kerak. Bunday xalqni hech qachon, hech kim yenga olmaydi. Buni hammamiz anglamog'imiz shart».

Insonning tafakkuri qanchalik mustaqil bo'lsa, u shunchalik tashabbuskor bo'ladi. Odamning fikrashi qancha erkin bo'lsa, u shuncha izlanuvchan, ijodkor bo'ladi. Shakllanib kelayotgan shaxs oilada kattalar, matabda o'qituvchilar hokimligidan qutulsa, uning ruhiy, aqliy, jismoniy imkoniyatlariga qarab ish tutilsa, bolada o'z hatti-xarakati uchun javobgarlik hissi paydo bo'ladi. U o'z fikri, qarashiga ega bo'ladi. Fikr kishisi hamisha o'z qarashlarini asoslaydi, kerak bo'lganda himoya qiladi. Shuning uchun yurtimizda mustaqil fikrlovchi shaxslardan iborat barkamol avlod tarbiyasiga alohida e'tibor berilgan.

Kelajagimiz bo'l mish yosh avlodni har tomonlama yetuk, barkamol qilib tarbiyalash xalqimiz uchun qadim zamonlardan beri eng muhim masalalardan biri bo'lib kelgan. Bularni biz o'rta asrlarda yashab o'tgan allomalarimiz tomonidan yaratilgan ilmiy asarlardan bilishimiz, o'rganishimiz mumkin. Abu Ali ibn Sino, Amir Temur, Alisher Navoiy, Abu Raihon Beruniy, Al Horazmiy, Abdulla Avloniy kabi buyuk mutafakkirlar o'zlarining turli fanlar sohasida yaratgan ta'limgotlari bilan jahon fani va madaniyati hazinasiga ulkan boy meroslarni qoldirganlar. Buyuk bobomiz Alisher Navoiy aytganlaridek har bir inson matab egallar ekan, uni mukammal o'rganib, keljak avlodlarga yetkazib berishi kerak. Matab egalarini qadimda e'zozlab kelaganlar. Bizning davlatimizda ham ularga bo'lgan hurmat ehtirom yanada ortdi. Hozirgi kunimizda bilimdon, mustaqil fikrlovchi, ijodiy izlanuvchi, yuqori malakali, madaniyatli, ijodkor, o'z ishining mohir ustalari mustaqil O'zbekiston Respublikamizda ko'proq talab qilinmoqda.

Yuqoridagi fikr mulohazalarda ko'rinish turibdiki. Boshlang'ich ta'lism tizimida innovatsion texnologiyalardan foydalanish lozim va yo'nalishlar bo'yicha olimlarimizning dolzarbligi o'qituvchi bugungi hayotga tayyorlash g'oyalari mavjud. Zamonaviy axborot texnologiyalari, kompyuterlashtirish va kompyuter tarmoqlari negzida ta'lism jarayoni axborot bilan ta'minlash rivojlanib boradi. Natijada o'quv faoliyat jarayoni ham yangilikka muhtoj bo'lib qoldi. Bu holatdan chiqish uchun darslarni innovatsion texnologiyalar asosida tshkil etish o'qituvchining bu faoliyatini amalga oshirish uchun tayyorgarlik darajasi. Innovatsion muammollarni hal etish muhim zamonaviy ilmiy fkrlash yo'nalishlariga qo'shish. Innovatsion jarayonlarni o'rganish.

Innovatsion pedagogik muammolarni yechish ta'limgoh sohasida innovatsion jarayonlarning borish xussusiyatlari o'rganishdan iborat.

Innovatsiani tanlashda pedagogik tizimda yaxlit pedagogik o'quv yurti pedagogik nazariya, o'qituvchi, o'quvchilar pedagogik texnologiya ma'lum shakl metod vositalar boshqaruv maqsad va natijalar muhim hisoblanadi. O'ylaymiz o'quvchining innovatsion faoliyati ana shular asosida amalga oshirilsa maqsadga muvofiq bo'lar edi.

Foydalaniman adabiyotlar ro'yxati:

1. Karimov I.A. "Yuksak ma'naviyat yengilmas kuch" T: 2008
2. Abdullaev M. Tarbiya, ma'naviyat, ma'rifat. Muloqot. 1999. №3. 11-13 b.
3. Azizzodjaeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. –T.: Fan, 2006.
4. www.ziyonet.uz

DARS O'TISH JARAYONIDA O'QITUVCHI VA O'QUVCHI HAMKORLIGI , INNOVATSION G'OYALAR KO'LAMI

*Xorazm viloyati Xiva shahri 8-son umumta'l'm maktabi
fransuz tili fani o'qituvchisi Ruzimova Umida Qadambayevna
Kimyo fani o'qituvchisi Yusupova dinora rejabbayevna*

Anontatsiya: Maqolada o'qituvchi o'quvchi hamkorligi ko'pchilik talantli qobiliyatli o'quvchilar o'zidagi qobiliyatlarini yuzaga chiqarishda o'qituvchi anglashi va yordamlashi dalda bo'lishi haqida so'z boradi.

Innovatsion yangiliklar yaratish ,izlanish va o'z navbatida hayotga tatbiq qilish haqida tushuncha berilgan.

Kalit so'zlar: Innovatsiya, innovatsion faoliyat,o'zbek xalqining odobi va axloqi,inson aql zakovat egasi .

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni bilan qabul qilingan 2017 / 2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustivor yo'nalihi bo'yicha Harakatlar strategiyasida davlat boshqaruvi tizimini isloh qilish masalasiga alohida e'tibor qaratilgan.

Shujihatdan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2012 yil 19 iyundagi „Barkamol avlodni tarbiyalashda oila instituti va fuqarolarning o'z o'zini boshqarish organlarininining ta'l'm muassasalari bilan hamkorligini yanada rivojlantirish chora –tadbirlari to'g'risidagi 175 - sonli qarori, Xalq ta'lumi vazirligining „Oila, mahalla va ta'lum muassasalari” Jamoat Kengashi ning yig'ilishida ko'rsatilganidek o'quv tarbiya jarayonida jipslashish o'sib kelayotgan o'smir yigit qiz, ularni to'g'ri yo'lga yetaklash binobarin hayot yo'llarida to'g'ri yurish,bilim olish ,intilish , har bir o'smir hayotda o'z yo'lini topib baxtli yashashga xaqli ekanligini o'zi harakat qilib zamin hozirlashi , yurt oldidagi burchini anglashi Insoniylik tuyg'ularini bilishi bunda: to'g'riso'z, andisha sharm hayo ,ibo, or momus ,va albatta o'zbek xalqining takrorlanmas saxiylik , saxovatpeshalik, mehnatsevarlik kabi xususiyatlari o'rganishni ta'lum tarbiya jarayonida belgilab berilgan.

Mustaqilikning dastlabki kunlарidan boshlab ta'lum tizimini rivojlantirish va sifatini isloh qilish davlat siyosiy darajaga ko'tarilgani biz juda yaxshi bilamiz.

Bugungi kunning eng muhim dolzarb mavzu ta'lum tarbiya mavzusini tubdan yaxshilash zamon bilan hamnafas bo'lishga chaqiradi.Bugungi hayotimizning hal etuvchi muhim masalalari qatorida ta'lum tarbiya mazmunini tubdan o'zgartirish uni zamon talabi darajasiga ko'tarish asosiy o'rinni egallaydi, chunki jamiyatni yangilanishi hayotimiz taraqqiyoti va istiqboli amalga oshirilayotgan islohotlar samarasini taqdiri Respublika mustaqilligi va bozor iqtisodiyotiga mos ijtimoiy va iqtisodiy siyosatni shakllantirish ularning barchasi zamon talabalalariga javob beradigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash muammosi bilan chambarchas bog'liq. Ammo ilg'or pedagogik texnologiyalar va innovatsiyalar o'z o'zidan ta'lum tizimiga kirib kelmaydi.Bu o'qituvchi faoliyati va uning motivatsiyasiga bog'liq jarayon. O'qituvchi faoliyatini o'zgartirmay turib uning ma'sulyati va faolligini oshirmsandan ta'linda bir qadam oldinga siljib bulmaydi. Bugungi kunda pedagogika sohasida yangi ilmiy yo'naliш pedagogik innovatsiya va ta'lum jarayonini yangilash g'oyalarini paydo bo'lishi natijasida o'qituvchining pedagogik faoliyatida ham yangi yo'naliш „o'qituvchining innovatsion faoliyati” tushunchsi paydo bo'ldi.

O'qituvchilarni innovatsion faoliyatga tayyorlash muammosi bu jamiyatda turli innovatsion g'oyalarning paydo bo'lganligi oqibatida vujudga keldi. Bunda yangiliklarni yaratish, izlash, moslashtirish va tadbiq etish , olingan natijalarni qayta tekshirish kabi jarayonlarni o'z ichiga oladi.

Innovatsion faoliyat tushunchasi deganda :pedagogik tajriba sinov faoliyatining 3 ta asosiy shaklini ajratish mumkin:

Xususiy tajriba, tajriba sinov ishi va o'qituvchining innovatsion faoliyati. Pedagogik faoliyatda

innovatsiyalar qancha ko'p bo'lsa o'qituvchi xususiy tajribasi shuncha ortadi.

Zamonaviy texnologiyalar qo'llanilgan mashg'ulotlar o'quvchilar egallayotgan bilimlarni o'zлari qidirib topishlariga mustaqil o'rjanib tahlil qilishlariga va xulosalarni ham bayon qilishlari maqsadga muvofiqdir.O'qituvchi bu jarayonda shaxs va sinf jamoasini rivojlanishi mavzuni qay darajada anglab tushunganliklari, rivojlanishi , qabul qilishini tahlil qilib borsa maqsadga to'g'ri keladi. O'z navbatida ma'lum vaqt oralig'ida savol javob o'tkazishi o'quvchi yoshlarning xotirasini mustahkamlash va uzoq vaqt saqlab qolishiga turki buladi. Ko'pchilik yoshlar hozirgi paytda o'tilgan dars jarayonini tezda esdan chiqarib qo'yishlari, unutishlari xotirada saqlay olmasliklari achinarli ahvol, bunda yanada o'qituvchini o'z ustida ko'proq ishlashga o'sha o'quvchiga qay tarzda mavzuni yo'ritib berishi qay darajada yetkaza olishi uchun yangi texnologiyalar yoki individual jarayonni ko'proq talab qiladi. Bir sinfga darsga kirsangiz bemalol vaqtidan ham foydalanasiz qo'shimcha variantlar va yana yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanasiz darsni bir keng tarzda tushuntirib fikrlashib olasiz. Ayrim sinflarda esa aksinchabunday paytda o'zin yo'llaridan ayrim paytda qiziqarli videorolik va mediata'lim juda asqotadi. Dars jarayonida tajribalar shuni ko'rsatadi ki har dars jarayonida „ O'ZINI O'ZI BAHOLASH" usulu juda yaxshi natija bermoqda.masalan har bir fan o'qituvchisi sinf yoki guruh a'zolarini ism va familiyalari yozilgan plakat yoki qog'ozni sinf doskasiga ilib qo'yadi va dars jarayonidagi baholash tizimini aytib ogohlantiradi. Tashkiliy qismdan boshlangan savol javob dan keyingi bosqichlarda o'quvchi o'zi intiladi,savolga javob bergen o'quvchi o'zini o'zi baholab boshlaydi.

Qiziqtirish orqali shaxsni shakllantirishda uning faolligini oshirishda zarur omildir.Fanga qiziqtirishda barcha jarayonlar ishlataladi , bilish uchun yaratuvchanlik uchun muammoli vaziyatlardan chiqib ketishda o'qituvchi mahorati ish beradi, ta'sir etuvchanlik qobiliyati juda muhim sanaladi.Shunday qilib fanni chuqur o'rjanish,rag'batlantiruvchi omillar shaxsi o'quv materialini mazmuni o'quv jarayonini tashkil qilish mexanizmi yaxshi bo'lishi o'quvchiga yetib boradigan qobiliyat asosida yetkaza olishi zarur.

Ta'limda innovatsion texnologiyalar va interfaol metodlar haqida tassavvurlar juda ko'p. Har bir o'qituvchi mustaqil ravishda yangilik kiritishi va yaratishi mumkin. Innovatsion texnologiyalar o'qituvchi o'z dars faoliyatidan qoniqmasligi asosida kelib chiqadi deyish mumkin ,chunki yangilikni sevadigan biron bir g'oyalar ustida ishlaydigan tahlil qiladigan ,maqsadi bor Ustozlar orqali yangilik yaratiladi.(A. Nikolskaya ta'rifida shunday berilgan: rejalahtiriladi, tayyorgarlik ko'rildi va amalga oshiriladi.) dars jarayonida o'quvchilar toliqqanda yoki zerikish hosil bo'lganda turli metod yoki o'yinlardan foydalinish zarur, bu o'quvchini darsga qiziqishini orttiradi.

Masalan ; Chet tili fanidan „Farqlash” deb nomladik va guruh o'quvchilarini 3 guruhga ajratiladi har bir guruhga A- 4 qog'ozi berib chiqiladi (rang -tasvir ifodalanadi) unda gapni davom ettirish yoki rang tasvirni ifodalash tushuntiriladi:

- I- Guruh L'e'le'fant est..... (noir, rouge, gris)
- II- Guruh Le chat est.... (blanc, brun, vert)
- III- Guruh La vache est... (gris, noire, brune)

Tarjimas ; 1) FIL (qora, qizil, kul rang) 2) Mushuk....(oq, jigar rang, yashil) 3) Sigir... (kul rang, qora, jigar rang) .Bunda so'z tarjimasini bilgan o'quvchi to'g'ri javobni tez topa oladi.

Hozirgi zamon ko'proq AKT lardan foydalinish jarayonlarida ko'p xilma xillik uslublar orqali qiziqtirish mumkin.O'qituvchi innovatsion texnologiyalarga asoslanib tashkil qilar ekan kompyuter, proekt, elektron doskalardan foydalnib yanada chuqurroq va qiziqarliroq dars o'tkazishi mumkin.Dars mazmunini yuqori darajada bo'lishi o'qituvchining tajribasi va yangilik yaratishiga bog'liq.Axborot almashinuv tezligi tez sur'atlarda o'smoqda shuning uchun dars samaradorligini pastlashib ketmasligiga yangilik yaratish izlanish va qiziqtirish muhim omil hisoblanadi.

Kimyo darsida „ Maqsad” deb nomlangan o'zin uslubida o'qituvchi sinf o'quvchilarini guruhga ajratadi va mavzuga doir bo'lmanan rasm iladi unda kimyoviy elementlar o'quvchilarning xotirasida saqlab qolish qoiliyatini namoyon qilish imkonini bo'ladi:

- I- Guruhga „ UY” 2- guruhga „ Maktab” 3- guruhga „Ko'cha” (sharti: Qanday kimyoviy

elementlardan foydalanasiz?)

O'quvchilarga berilgan vaqt oraligida formulalarni yozish topshirig'i beriladi, va kuzatib qaysi guruh faolligi aniqlanadi . Ammo o'quvchilar ruhiyatiga ta'sir qilmasligi , balki ko'tarinki ruhiyat bag'ishlash lozim.

Hozirgi davr rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar qatorida O'zbekistonning ta'lif sohasida ham ta'lifni zamon talablariga muvofiqlashtirish-yangilash asri hisoblanadi. Zamonaviy ta'lif sistemasining maqsadi puxta bilim olish ,dunyoviy bilimlarni egallash, rivojlangan mamlakatlar bilan teng darajada o'z bilimlari bilan raqobatlasha oladigan kuchli bilimli aql zakovatli yoshlarni tarbiyalashdir.Hozirgi yoshlarimiz bilimga chanqoq ,puxta bilim olish uchun harakat qiladigan yoshlardir. Ommaviy axborotlardan internet xabarlaridan bilamiz-ki O'zbekiston yoshlari har jahbada o'zlarini ko'rsatmoqdalar,ilm –fan sohasida buyuk cho'qqilarni zabit etishga harakat qilmoqdalar.

Bilim olish- bu katta kuch ,g'ayrat, iroda va qunt talab qiluvchi aqliy mehnatdir.Shuning uchun o'sib ulg'ayib kelayotgan yoshlarning qiziqishini so'ndirmasdan ularda irodani mustahkam qilish, qiyinchiliklardan qo'rmasdan to'sqinlarni yengib o'tish uchun zarur bo'lgan ruhiy madadni ,zakovat va bilimni har bir fan o'qituvchisi dars jarayonlarida tushuntirib o'rgatib borishi zarur.

O'qituvchi innovatsion yangilik kiritishi ,ijodiy faollikni talab qilib, yangiliklar yaratishi va metodlar ishlab chiqishi zarur,o'z ornida o'z o'quvchilarini ham o'z ustida ishlashga biron bir g'oya yoki ijodini ko'rsatishga undashi ,rejalari bor ammo ruhiy dalda berishni istaydigan „ichimdagini top” deydigan qobiliyatini chiqara olmaydigan yoshlar bilan ko'proq ishlash va shug'ullanish kerak,chunki bunday yoshlar umidsizlikka ko'proq tushib qolishadi ularni ma'nан va ruhan qo'llash ,komaklashish zarur.

Aniq bir yo'naliishga qiziqqan bilim oluvchini o'qituvchi anglab olishi zarur va bunda juda ko'p rol o'ynaydi va yo'naltirishi , izlanishi va o'z o'mnida o'z maslahatini ayamasligi kerak bo'ladi,negaki o'quvchi nazarida o'qituvchi „daho” hisoblanadi va undan madad kutadi...

Adabiyotlar:

1. Uzlusiz ta'lif sifatini va samaradorligini oshirish yo'llari haqidagi konferensiya materiallari. Samarqand sh. SamDu nashri.
2. I.Karimov,,Yuksak ma'naviyat- yengilmas kuch” Toshkent. Ma'naviyat .2008
3. A. Abduqadirov „, Ta'limda Innovatsion texnologiyalar” T.2008

МАКТАБ ЁШИДАГИ ЎҚУВЧИЛАРГА ЎҚИТИШГА ТАЙЁРЛАШНИНГ ЙЎЛЛАРИ ВА ВОСИТАЛАРИНИ АНИҚЛАШ.

*Фарғона вилояти Фуркат тумани 21-мактаб
бошлангич синф уқитувчиси
Пулатова Мастурда Нуриддиновна.
91.142 45 84*

Таянч сўзлар: ахлоқий ва интеллектуал таълим, технология, методология, дидактик жараён, метод, педагогик амалиёт, классификациялаш, ўқитиш методлари, ижодкорлик, аналогия, инверсия, эвристик мажмуя, назорат саволлари, фокал объектлар, визуал метод, муаммоли маъruzалар, тадбиркорлик ўйинлари, моделлаштириш, тузилмавий-мантикий схема.

В статье речь идет об определении путей и средств подготовки учителей начальных классов к преподаванию дисциплины «Технология» учащимся младшего школьного возраста. Ключевые слова: этическое и интеллектуальное образование, технология, методология, дидактический процесс, метод, педагогическая практика, классификация, методы обучения, творчество, аналогия, инверсия, эвристический комплекс, контрольные вопросы, фокальные объекты, метод визуализации, проблемная лекция, деловые игры, моделирование, структурно-логическая схема.

The article deals with the determination of the ways and means of training primary school teachers to teach the “Technology” discipline to students of primary school age.

Key words: ethical and intellectual education, technology, methodology, didactic process, method, teaching practice, classification, teaching methods, creativity, analogy, inversion, heuristic complex, control questions, focal objects, visualization method, problem lecture, business games, modeling, structural and logical scheme.

Yosh avlodni mehnat faoliyatiga tayyorlash, shaxsni axloqiy va intellektual shakllantirish butun jamiyatning, xususan, ta’lim tizimining eng asosiy vazifalaridan biridir. P. Podlasiy ta’kidlaganidek, “O‘qitishning barcha sabablarini tahlil qilish imkonini beruvchi ilmiy nazariya hozircha yo‘q, shu bilan birga, didaktik jarayonlarning borishiga kompleks ta’sir qiluvchi barcha sabablarning bir-biriga zid bo‘lmagan manzarasini yaratishga sekin-asta, qadam-baqadam yaqinlashishdan boshqa yo‘l ham yo‘q” [1]. I. P. Podlasiy didaktik omil tushunchasini didaktik jarayonning samaradorligi tushunchasi bilan bog‘laydi. Bunda samaradorlikni o‘qitilganlikning o‘zgarishi (o‘sishi) bilan tavsiflaydi va didaktik jarayonning samarali ta’sir qiluvchi to‘rtta bosh omilini ajratib ko‘rsatadi: tashkiliypedagogik, o‘quv materiali, o‘quvchilar ta’limi va vaqt. U o‘tkazgan eksperimentlar shuni ko‘rsatdiki, omillar o‘qitishning oxirgi samarasini shakllantirishga har xil hissa qo‘shtigan. Normal o‘qitish sharoitida tashkiliypedagogik ta’sir eng ko‘p ahamiyatga ega bo‘lib, u 32 %ni tashkil etadi, ahamiyati bo‘yicha 28 %, o‘quv materiali 25 %ni tashkil etadi [2]. Ko‘rib turganimizdek, o‘qitish jarayonining samaradorligi ko‘proq o‘qituvchilar faoliyati, o‘quv jarayonini tashkil qilishning sifat darajalari, pedagogik mehnat shart-sharoitlarini tavsiflovchi samaradorlik sabablarining katta guruhini birlashtiruvchi “tashkiliy-pedagogik ta’sir” omili bilan aniqlanadi. Shuning uchun ham biz, avvalo, bu guruhning asosiy omillarini tahlil qilamiz: o‘qitish metodlari, tashkiliy metodlar, o‘quv vaziyatlari (o‘quv materialini tayyor holda uzatish, o‘quvchilarning bilish faoliyatini boshqarish, erkin mustaqil o‘rganish) va o‘qitish vositalari. Ma’lumki, o‘qitish metodlari pedagogik amaliyotda o‘qitishning konkret modellarini amalga oshirish vositalari hamda texnologik va pedagogik jarayonning asosiy qurilmasi hisoblanadi. M. I. Maxmutov o‘qitish metodlarining quyidagi vazifalarini ko‘rsatdi: o‘qitish metodlari barcha darajalarda o‘zaro ta’sir tizimining yetakchi bo‘g‘inlarini ajratib ko‘rsatadi (o‘quvchi — o‘quvchi, o‘qituvchi — o‘quvchilar guruhi va shu kabilar); o‘quvchilarning bilish faoliyatini tashkil qilish vositasi sifatida namoyon bo‘ladi; o‘qituvchi faoliyati uslublarining tizimini aniqlab beradi; o‘quvchilarning o‘quv faoliyati usullari tizimini shakllantiradi;

о‘quvchilar jamoasiga va alohida о‘quvchilarga tarbiyaviy ta’sir vositasi hisoblanadi. O‘qitish metodlarini takomillashtirish muammosi ko‘pgina olimlarning tadqiqotlarida о‘rganilgan.

O‘qitish metodlarining metodologik asoslarini rivojlantirishga A. N. Aleksyuk, V. I. Zagvyazinskiy, M. I. Maxmutov, M. M. Levina, B. G. Shapovalenko va boshqalarning ishlari jiddiy hissa bo‘lib qo‘shilgan. Optimal o‘qitish metodlarini tanlash metodikasi Y. K. Babanskiy, L. V. Zankov, L. I. Maxmutov, B. G. Shapovalenko va boshqalarning ishlarida ohib berilgan, o‘qitishning rivojlantiruvchi ta’sirini kuchaytirishga qaratilgan muammoli-izlanish metodlari M. I. Maxmutov, I. Y. Lerner, A. M. Matyushkin tomonidan ohib berilgan. O‘qitishda nazariy metodlarning rolini oshirish imkoniyatlari L. V. Zankov tomonidan, evristik metodlar A. V. Xutorskiy, mustaqil o‘quv faoliyati metodlarining roli va ahamiyati P. I. Pidkasistiy tomonidan о‘rganilgan. Y. K. Babanskiy ta’kidlaganidek, “Bu sohadagi ilmiy tadqiqotlar ko‘plab yangi metodik topilmalar va usullar tug‘iladigan, uzoq vaqt davomida tekshiriladigan ilg‘or o‘qituvchilarning tajribasini umumlashtirish va birlashtirish o‘qitish metodlarini boshqalardan ajralib turadigan xususiyati hisoblanadi” [3]. B. N. Lisenkova, V. F. Shatalov, B. D. Shevchenko va boshqalarning ish amaliyotida tayanch konspektlardan foydalanishni misol qilib keltirish mumkin. O‘qitish metodi turli jihatlarga ega bo‘lgan ko‘p o‘lchovli ta’limdir. Metodlarning turli umumiyligi belgilariiga asosan klassifikatsiyalanishi ham aynan shu bilan bog‘liq. Hozirgi vaqtida bu masala bo‘yicha yagona nuqtayi nazar yo‘q. Metodlarni bilim olish manbayi bo‘yicha klassifikatsiyalash keng tarqalgan. Bunday manbalar uchta: so‘z, amaliyat, ko‘rgazmalilik. Keyingi yillarda ularga yana ikkita manba qo‘sildi: kitob, video va kompyuter tizimlari. Ushbu klassifikatsiyada beshta metod ajratib ko‘rsatiladi: amaliy, ko‘rgazmali, og‘zaki, kitob bilan ishlash, videometod. Bu metodlarning har biri o‘z modifikasiyasiga ega. Keyingi ishlab chiqilgan metodlarni klassifikatsiyalash I. Y. Lerner va M. N. Skatkinlar tomonidan taklif qilingan bo‘lib, bilish faoliyatining tipi (xarakteri) asos qilib olingan. Bilish faoliyatining tipi o‘qituvchi taklif qilgan o‘qitish sxemasi bo‘yicha ishlab erishadigan mustaqil bilish faoliyatining darajasi. Bu klassifikatsiyada quyidagi metodlar ajratib ko‘rsatiladi: tushuntirish-illyustrativ (ma’lumotliretseptiv), reproduktiv, muammoli bayon qilish, qisman izlanish (evristik), tadqiqotchilik. O‘qitish metodlarini klassifikatsiyalashga boshqacha yondashuvlar ham mavjud. Y. K. Babanskiyning o‘qitish jarayoniga yaxlit yondashish asosidagi klassifikatsiyasi uchta guruh metodlarini o‘z ichiga oladi: o‘quv-bilish faoliyatini tashkil qilish va amalga oshirish metodi; rag‘batlantirish va motivatsiya metodlari; o‘qitishda nazorat va o‘z-o‘zini nazorat qilish. O‘qitish muvaffaqiyati ko‘p hollarda o‘qitish metodini to‘g‘ri tanlashga bog‘liq bo‘ladi. Y. K. Babanskiy o‘quvchilarning ta’lim olganligi, tarbiyalanganligi va rivojlanganligida erishilgan natijalar o‘qitishning tegishli bosqichida, o‘quvchilarning o‘quv imkoniyatlarini hisobga olgan holda hal qilinishi lozim bo‘lgan masalalarga mos kelishi o‘qitish metodlari samaradorligining universal mezoni bo‘lishi kerak deb ta’kidlaydi [4]. O‘qitish metodlarini tanlash mezonlari Y. K. Babanskiy, J. V. Zankov, I. P. Podlsiy, I. T. Ogorodnikov va boshqalarning ishlarida aniqlangan. Ushbu masalaga oid adabiyotlarni tahlil qilish asosida o‘qitish metodlarini optimal tanlashning asosiy mezonlarini ajratib ko‘rsatish mumkin: metodlarning o‘qitilish maqsadlariga va vazifalariga mosligi; fan, xususan, mavzuning mazmuniga mos kelishi; metodlarning o‘qituvchi va o‘quvchilarning imkoniyatlariga mosligi; o‘qitishga ajratiladigan vaqtini hisobga olish; Shuningdek, oquvchilarni “Texnologiya” bo‘yicha kichik yoshdagи maktab o‘quvchilarini o‘qitishga tayyorlashda metod tanlash o‘qitish motivatsiyasining darajasi, ta’lim mazmuni hajmi, oquvchilarning tayyorgarlik darajasi, faolligi va qiziqishlari, o‘quv jarayonini amalga oshirishning moddiytexnik va tashkiliy sharoitlarini hisobga olishni taqozo qiladi. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining “Texnologiya” fanidagi o‘qitishning og‘zaki metodlari: ma’ruza, muammoli ma’ruza, suhbat, diskussiyadan foydalanish maqsadga muvofiq, deb topildi. O‘quv materialining katta hajmga ega ekanligini, uni o‘zlashtirishga qo‘yiladigan talablar, shuningdek, kursga ajratilgan soat miqdorining cheklanganligi, kursning maqsad va vazifalari (“Texnologiya” dasturining mazmuni va amalga oshirish metodikasi bilan tanishtirish) hamda o‘quv jarayonining moddiy-texnik ta’minotini hisobga olib, o‘qitish natijalariga erishishda ma’ruza optimal metod deb tanlandi. Nazarimizda, og‘zaki metodni ko‘rgazmali metodlar bilan birlashtirish yaxshi natija beradi.

“Ko‘rgazmalilik idrok etish yuqori o‘tkazuvchanlik qobiliyatiga ega. Ko‘rgazmali vositalarning o‘zi emas, balki ularni nutq va amaliy faoliyat bilan birlashtirib olib borish eslab qolish uchun yuqori samara beradi”. Ko‘rgazmali metodlar guruhida illyustratsiya, jadval va sxemalardan foydalanish mumkin. Oquvchilarning e’tiborini butun ma’ruza davomida tutib turish maqsadida quyidagi usullardan foydalanildi: ma’ruza boshlangunga qadar va ma’ruza o‘qish davomida muammoli masalalarni qo‘yish, misollar va illyustratsiyalardan foydalanish, o‘rganilayotgan muammo bo‘yicha xulosalarни umumlashtirishga jalb qilish. Ma’ruzalarning mazmunini anglash va eslab qolish uchun oquvchilardan tahlil qilish malakalarini talab qiluvchi maxsus topshiriqlar tanlab olindi. Ma’ruza vaqtida o‘qituvchi oquvchilarga mehnat fani an’anaviy dasturining hamda T. M. Geronomusning “Школа мастеров” (Ustalar maktabi) va N. M. Konishevanning “Badiiy mehnat” («Художественный труд») muqobil dasturlarining asosiy vazifalarini eslashni va ularni 1–4- sinflarda “Texnologiya” fani dasturining vazifalari bilan solishtirishni taklif qilishi mumkin. Ma’ruzalardan foydalanishning mohiyati pedagog o‘quv materialini oquvchilar, asosan, eshitish kanali (qulqoq-miya) orqali idrok etadigan qilib taqdim qilishidan iborat. Bundan tashqari, ko‘rish analizatorining (ko‘z-miya) o‘tkazuvchanlik qobiliyati eshitish kanalinikidan (qulqoq-miya) 100 marta yuqori. Bu nafaqat fanda isbot qilingan, balki xalq maqollarida ham o‘z aksini topgan. “Yuz marta eshitgandan ko‘ra, bir marta ko‘rgan yaxshi”. O‘quvchi tinglangan ma’ruzaning tuzilmaviy-mantiqiy sxemasini, materialning ma’nosini anglash, mavzuning asosiy g‘oyasini ajratib olish imkoniga ega bo‘ladi.

Адабиёт:

1. Подласый И. П. Педагогика. — Москва: ВЛАДОС, 1999. — С. 334.
2. Лернер И. Я. Проблемное обучение. — Москва: Знание, 1974. — С. 12–15.
3. Махмутов М. И. Проблемное обучение. — Москва: Педагогика, 1975. — С. 292–334.

O'QISH DARSLARIDA LUG'AT USTIDA ISHLASH MASHG'ULOTLARINI TASHKIL ETISH

*Toshkent shahar Mirobod tumani
218-maktabning boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Xalilova Yulduzxon A'zamovna*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining lug'at ustida ishlash, bog'lanishli nutqini o'stirishga qaratilgan dars ko'rinishi haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: lug'at, hikoya, rivoyat, qissa, masal, Amir, Mirzo, munajjim, olim, podshoh, rasadxona, savob

Boshlang'ich sinf o'qish darslarida olib boriladigan mashg'ulotlarning asosiy qismi o'quvchilarning og'zaki bog'lanishli nutqini o'stirishga qaratilgan. O'quvchilar o'z nutqlarida maqol, ibratli so'zlar, hikmatlardan foydalanishlari, so'zlarni o'z o'rniда qo'llay ola bilishlari ularning so'z boyligi, so'z ma'nosini qay darajada bilishlari bilan belgilanadi. O'quvchilar nutqini o'stirish ularning lug'at boyligi bilan bog'liq. O'quvchilar hikoya, rivoyat, qissa, masal, ilmiy-ommabop matnlar, xalq og'zaki ijodi namunalari bilan tanishish davomida o'zlar uchun mazmuni notanish bo'lган so'zlar ma'nosini ham o'rganib boradilar. O'quvchilar ko'proq tilimizda mavjud o'zlashma so'zlar mazmunini tushunishda qiyinchilikka duch keladilar. O'zlashma so'zlar deganda boshqa tillardan olingan, o'zbek tili leksikasining boyishiga xizmat qiluvchi so'zlar tushuniladi. To'g'ri tashkil etilgan lug'at ustida ishslash mashg'ulotlari bunday qiyinchiliklarni bartaraf etishda katta amaliy ahamiyatga ega.

Professor K. Qosimova maktabda lug'at ustida ishslash metodikasining asosiy yo'nalişlarini quyidagicha etib belgilaydi:

1. O'quvchilar lug'atini boyitish, ya'ni yangi so'zlarni, shuningdek, bolalar lug'atida bo'lган ayrim so'zlarining yangi ma'nolarini o'zlashtirish.
2. O'quvchilar lug'atiga aniqlik kiritish. Bu o'z ichiga quyidagilarni oladi:
 - o'quvchi puxta o'zlashtirmagan so'zlearning ma'nosini to'liq o'zlashtirish;
 - so'zning kinoyalı ma'nosini, ko'p ma'noli so'zlarni o'zlashtirish;
 - so'zlearning sinonimlarini, sinonim so'zlearning ma'no qirralarini o'zlashtirish;
 - ayrim frazeologik birliklarning ma'nosini o'zlashtirish.
3. Lug'atni faollashtirish, ya'ni o'quvchilar ma'nosini tushunadigan, ammo o'z nutq faoliyatida ishlatmaydigan nofaol lug'atidagi so'zlarni faol lug'atiga o'tkazish.

4. Adabiy tilda ishlatilmaydigan so'zlarni o'quvchilar faol lug'atidan nofaol lug'atiga o'tkazish.

Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarga o'zlashma so'zlar mazmunini o'rgatishda o'qish kitobida berilgan matnlar tahlili, har bir darsda o'tkaziladigan lug'at ishlari orqali ularda nazariy bilimlar hosil qilib boriladi. O'qish kitoblariga kiritilgan matnlarda qo'llanilgan o'zlashma so'zlar miqdori quiyi sinfdan yuqori sinfga tomon ortib borgani sari matn ustida ishslash mashg'ulotlari murakkablasha boradi. O'qituvchi o'quvchilarni asarning asosiy mazmunini aniqlashga, qahramonlarning xatti-harakatiga mos so'z va iboralarni topishga, voqeа-hodisalarini so'z bilan tasvirlashga o'rgatadi. O'quvchilarda so'z boyligiga talab ortadi, lug'at boyligi ko'payadi, nutq sofligi va aniqligiga e'tibor kuchayadi, o'qish tezligi oshadi va so'zlarni nutqda to'g'ri qo'llashga o'rganadilar.

O'quvchilar so'z etimologiyasiga qiziqish bilan birga, shu so'z bilan bog'liq voqeа- hodisani, unga ma'nodosh bo'lган boshqa bir so'zni ham eslab qoladilar. Misol tariqasida 1-sinf "O'qish kitobi" darsligining "Biz buyuklar avlodи" bo'limidan "Buyuk munajjim" matnini keltiramiz.

Buyuk munajjim

Mirzo Ulug'bek ham podshoh, ham olim edi. U kishi Amir Temurning neverasi bo'lgan.

Mirzo Ulug'bek o'n besh yoshidan boshlab podshohlik qilgan. Qirq yillik podshohlik davrida ko'p savob ishlarni amalgalash oshirgan. Samarqandda rasadxona qurdirgan. Rasadxonada osmon, oy, yulduzlar kuzatilgan. Shuning uchun u kishini buyuk munajjim, olim va shoh deyishadi.

O'quvchilarga matn o'qib eshittirilgandan so'ng, mazmuni qayta hikoya qilinib, qaysi so'zlarning mazmunini tushunishga qiynalayotganliklarini so'rash maqsadga muvofiq bo'ladi. Bu o'quvchilarni asarni diqqat bilan tinglashga, asar mazmunini mustaqil tushunishga o'rgatadi. Matndagi Mirzo, Amir, munajjim, olim, podshoh, rasadxona, savob kabi so'zlar ustida lug'at ishi o'tkazish mumkin. Lug'at ishi uchun tavsiya etilayotgan bu so'zlar etimologik xususiyatiga ko'ra o'zlashma so'zlardir (mirzo, amir, munajjim, olim, savob so'zlari arab tilidan; podshoh so'zi fors-tojik tilidan olingan).

Amir – buyruq beruvchi, hukmdor,(davlat boshqaruvchisi)

Mirzo – Amirning o'g'li (davlat boshqaruvchisining o'g'li)

Munajjim – osmon, oy, yulduzlarni o'rganuvchi

Olim – bir fan bo'yicha chuqur bilimga ega kishi

Podshoh – buyuk himoyachi (davlatni himoya qiluvchi)

Rasadxona – osmon jismlari kuzatiladigan joy (rasad – kuzatish)

Savob – xayrli, ezgu ish

Matndan shu so'zlar ishtirot etgan qismlarni qayta o'qish, o'zi bog'langan so'z bilan birga o'qish, asar mazmunini qayta hikoyalashda yangi birikmalarini qo'llash, so'zga ma'nodosh so'zlarni topish, so'zlarni lug'at ishi daftarlariiga yozib olish kabi topshiriqlar so'z ma'nosini yaxshi tushunish bilan birga o'quvchilarda orfografik va orfoepik savodxonlikni ham oshiradi.

Foydalaniman adabiyotlar

1. Qosimova K., Matchonov S. va boshq. Ona tili o'qitish metodikasi. – Toshkent: Noshir, 2009. – 352 b.
2. Umumiy o'rta ta'limning o'quv dasturi. O'qish. – Toshkent, 2018.
3. O'zbek tilining izohli lug'ati. – Toshkent: OME, 2006-2008. – 5 томли.
4. G'afforova T. va boshq. O'qish kitobi. 1-sinf. – Toshkent: Sharq, 2019. – 128 b.

BOSHLANG'ICH TA'LIMDAGI «O'RGANISHGA O'RGATISH» TAMOYILI HAQIDA

*Namangan viloyati Kosonsoy tumani 22-umumiy o'rta ta'lif maktabi
boshlang'ich sinf o'qituvchisi Mirzabekova Shaxlo Shermamatovna
+998990507056*

*Namangan viloyati Kosonsoy tumani 22-umumiy o'rta ta'lif maktabi
boshlang'ich sinf o'qituvchisi Mirzabekova Shaxlo Shermamatovna
+998990507056*

Annotatsiya: Mazkur maqolada bugungi kun pedagogikasiga kirib kelayotgan o'rganishga o'rgatish tamoyili, uning amaliy ko'rinishi haqida fikr yuritiladi.

Tayanch so'zlar: interfaol metod, o'rganishga o'rgatish tamoyili, milliy pedagogika, o'quvchi ongi va tafakkuri

Bugungi kun pedagogikasida «o'rgatish»dan ko'ra «o'rganishga o'rgatish» tamoyiliga ko'proq ahamiyat berilmoqda. Milliy pedagogikamiz yaqin yillarga qadar o'quvchilarga insoniyat tomonidan shu paytgacha egallangan mavjud bilimlarni o'rgatishni eng maqbul yo'l hisoblab keldi. Bunda mavjud bilimlar o'quvchi ong va tafakkuriga tayyor holda singdiriladi. Bu jarayonda bilimlar adabiyotlarda tayyor holda mavjud bo'ladi va buni o'zlashtirish o'quvchilar uchun ham, o'qituvchilar uchun ham qanoatlanarli hisoblanadi. Ammo bu o'quvchilarda masala va hodisalar mohiyatini anglashga nisbatan ijodiy yondashuvni nazarda tutmaydi, faqat mavjud bilimlarni yodlash, ularni amaliyatga joriy etish bu turdag'i pedagogikaning bosh maqsadi sifatida qaraladi. Bunday yondashuvda o'quvchining qanchalik ko'p ma'lumotni yodda saqlaganiga qarab uning bilimi haqida xulosa chiqariladi.

Milliy pedagogikamiz hozirda shiddatlari o'zgarishlar davrini boshdan kechirmoqda. Ayni paytda pedagogikamizdagi eng muhim yangilanishlardan biri yangicha pedagogik texnologiyalar (YPT) va interfaol metodlar asosida dars mashg'ulotini tashkil qilish bo'lib turibdi. Bugungi kunda o'qituvchidan bu tushunchalar doirasida dars mashg'ulotiga nisbatan noan'anaviy yondashuvlar talab qilinmoqda.

Bu kabi nostandart tajribalar zamirida o'qituvchining darsga yangi, samarador usul va vositalar bilan yondashishi, ijodiy jarayon sifatida qarashi mavjudligini ko'ramiz. Yangi usul va vositalar, metod va yondashuvlar agar fan va mavzuning o'ziga xosligidan kelib chiqib to'g'ri tanlansa va me'yorida qo'llanilsa, shubhasiz, dars mashg'ulotining samaradorligini oshiradi. Ammo hozirda qo'llanilayotgan YPT va interfaol metodlarning barchasi dars mashg'uloti samaradorligini oshiryapti, deb ayta olamizmi? Afsuski, yo'q. To'g'riroq'i, YPT va interfaol metodlarni aksariyat hollarda noto'g'ri tushunish va to'g'ri talqin qilmaslik holatlari kuzatilmoqda. Bizningcha, keyingi paytlarda bu borada «haybarakallachilik» ancha avj olib ketgandek. Ayrim o'qituvchilar masalaga ko'rko'rona yondashib, dars mashg'ulotining mohiyatidan uzoqlashib va maqsadidan chekinib ketayotganliklarini sezmay qolishmoqda. Interfaol metodlarga asoslangan dars mashg'ulotlarida bunga amal qilish juda mushkul va ularga nisbatan vaqt taqsimotini, odatda, tartibga solib bo'lmaydi. Dars mashg'uloti samarasi esa ta'lif oluvchining ta'lif beruvchidagi bilim, shuningdek, bilim olish yo'llarining qay darajada o'zlashtirilganligi bilan belgilanadi.

O'yin texnologiyalariga asoslangan dars mashg'ulotlarida, o'qituvchiga bog'liq bog'liq bo'lmagan holda, o'quvchining bilimi emas, balki uning «o'yin-dars»dagi faolligi birinchi darajaga chiqib qoladi va natijada o'qituvchi mashg'ulot jarayonida faol ishtirot etgan o'quvchilarni rag'batlantirishga majbur bo'ladi. Fikrimizni izohlashga harakat qilamiz:

– interfaol metodlarga asoslangan dars mashg'ulotlarida muayyan qolip yoki chegaralarning bo'lmagligi natijasida o'qituvchining bilim saviyasi haqida xulosalar chiqarish qiyin kechadi.

Bunday usuldagi dars mashg'ulotida o'qituvchidan bilimdan ko'ra tashkilotchilik ko'proq talab qilinadi. O'z bilimsaviyasiga ishonmaydigan o'qituvchilar bundan o'z maqsadlari yo'lida foydalanishadi. – interfaol metodlar natijasida dars mashg'uloti paytida o'quvchilarning faollashishi, tabiiyki, mashg'ulotning tartibsiz o'tishiga sabab bo'ladi. Auditoriyadagi shovqin-

suron ayrim hollarda qo'shni auditoriyadagi dars mashg'ulotiga ham halal berish darajasiga borib yetadi. tajribad – dars mashg'ulotining shovqinli va unda o'quvchilarning haddan ortiq erkin bo'lib ketishi natijasida o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi masofa yaqinlashib, hurmat (subordinatsiya) yo'qola boradi. O'quvchiga fikrini erkin bildirishi uchun imkoniyat yaratilganda, aksariyat hollarda, mashg'ulot mavzusidan chekinish hollari kuzatiladi. Bu jarayonda esa o'qituvchining shaxsiyati, ruhiy holati bilan bog'liq shaxsiy «men»i o'quvchilar tomonidan ishg'ol qilina boradi va uning hurmati va salobati o'quvchilar ko'z o'ngida pasayib boraveradi.

Yuqoridagilarni inobatga organimizda, fikrimizcha, dars mashg'ulotida o'qituvchi faolligi va tashabbuskorligining yuqori bo'lishi o'ta zarurligi anglashiladi. O'zini hurmat qilgan va bilimli o'qituvchi mashg'ulot paytida dars nazoratini qo'lida tutadi. Ta'lim beruvchidagi bilim hamda bilim olishning usul va yo'llari uning faolligi bilan ta'lim oluvchiga o'tadi. Buni choynakdagi choyning piyolaga quyilishiga qiyoslash mumkin. Piyolaga choynakning harakati (faolligi) bilan choy quyiladi va bu jarayonda ikkalasini ham faollashtirish yoki piyolaning faolligini oshirish kutilgan samarani bermaydi.

Demak, yangi pedagogik texnologiyalar va interfaol ta'lim metodlarini qo'llashda fan, mavzu va o'quvchilarning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olish, natijani oldindan chamalay bilish va an'anaviy dars mashg'ulotiga nisbatan samaradorligi kafolatlangan taqdirda ta'lim jarayoniga tatbiq etish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Foydalanimanligi adabiyot:

1. Umid Xo'jamqulov. Ta'limdagи «ko'tarish» va «tushirish» tamoyillari. Til va adabiyot jurnali. 2018 yil 12 son.
2. Nurumbekova Ya. Tarbiyachi kasb faoliyatida innovatsion texnologiyalar.— Guliston: Ziyo, 2012.— B. 22.

SAVODXONLIK TA'LIMI: O'QITUVCHILARNING O'RNI VA PEDAGOGIKANING O'ZGARISHI

*Namangan viloyati Kosonsoy tumani 22-umumiy
o'rta ta'lismaktabi boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Sodiqova Gulnora Kirgizboyevna
+998913429724*

*Namangan viloyati Kosonsoy tumani 22-umumiy
o'rta ta'lismaktabi boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Abdullahjonova Maxfuza Abdujabborovna
+998906412471*

Annotatsiya: Bugungi zamon talabi, ertangi kelajagimizning tashvishlari bizdan xalq ta'limi tizimini isloh qilish zarurligini taqozo etmoqda. Hozirgi jamiyatimizda o'qituvchi eng faol pozitsiyadagi shaxs sifatida zamonaviy bilimlarini egallab borishi, timmsiz izlanuvchan va fidoyibo'lisi lozim chunki, u kechiktirib bo'lmas jarayon shaxsni intellektual hamda ma'naviy qashshoqlikdan qutqarib qoladi.

Kalit so'zlar: ta'lism, pedagog, soha, ijtimoiy, pedagogik faoliyat, jarayon, tarbiya, o'qituvchi, tarbiya, savodxonlik, jarayon, psixolog.

Istiqlol barcha sohalarda bo'lgani kabi xalq ta'lism sohasida ham buyuk burulishlar qildi. Endilikda milliy pedagogikamiz jadal sur'atlarda taraqqiy etmoqda. Pedagogika jamiyatning rivojlanish qonun-qoidalariga tayangan holda taraqqiy etadi. Bugungi kunda esa ana shu jarayon avj pallasiga kirdi. Xususan, huquqiy davlat barpo etish yo'lida amalga oshirayotgan ishlar, milliy ong kun sayin yuksalayotganidan dalolat beradi. Inson ongi taraqqiy etmas ekan, ijtimoiy hayot jabhalarida hech bir o'zgarish sezilmaydi. Zotan faqatgina chinakam ma'rifatli odam inson qadrini, millat qadriyatlarini, bir so'z bilan aytganda, o'zligini anglash, erkin va ozod jamiyatda yashash, mustaqil davlatimizning jahon hamjamiyatida o'ziga munosib obro'li o'rinni egallashi uchun fidoiylik bilan kurashishi mumkin.

Hozirgi sharoitda jamiyatning ta'lism dargohlari oldiga qo'yayotgan talablari kun sayin ortib bormoqda va bu talablarni amalda to'g'ri hal qilish vazifasi o'qituvchiga bog'liqdir. Zamonaviy o'qituvchi qator vazifalarni bajaradi. O'qituvchi – sinfdagi o'quv jarayoni tashkilotchisidir. O'qituvchi o'quvchilar uchun dars paytida, qo'shimcha darsalarda va shu bilan birga darsdan tashqari hollarda ham kerakli maslahatlar berishda bilmlar manbaidan biridir.

Zamonaviy o'qituvchi ijtimoiy psixolog bo'lmasligi mumkin emas. Shuning uchun ham o'quvchilar to'g'risidagi o'zaro munosabatlarni yo'lga sola olishi, bolalar jamoasida ijtimoiy – psixologik mexanizmlardan foydalanishni bilishi zarurdir.

Ma'lumki, pedagogik faoliyat - kishi mehnatining eng murakkab sohalaridan biridir. Jamiyat tomonidan qo'yiladigan talablardan eng muhimi o'qituvchining shaxsi va uning kasbi bilan bog'liq xislatlariga qaratilgan.

Jamiyatning o'qituvchi oldiga qo'yadigan asosiy talablari quyidagilardir

- shaxsni ma'naviy va ma'rifiy tomonidan tarbiyalashning, bolalarni mustaqillik g'oyalariga sodiqlik ruhida tarbiyalashi, o'z Vatani tabiatiga va oilasiga bo'lgan muhabbatini uyg'otishi;
- yosh va pedagogik psixologiya, ijtimoiy psixologiya va pedagogika, yosh fiziologiyasi hamda maktab gigiyenasidan chuqur bilimlarga ega bo'lish;
- o'zi dars beradigan fan bo'yicha mustahkam bilimga ega bo'lib, o'z kasbi, sohasi bo'yicha jahon fanida erishilgan yangi yutuq va kamchiliklardan xabardor bo'lish;
- ta'lism va tarbiya metodikasini egallashi, o'z ishiga ijodiy yondashishi;
- bolalarni bilishi, ularning ichki dunyosini tushuna olishi;
- pedagogik texnika (mantiq, nutq, ta'limga ifodali vositalari) va pedagogik taktga ega bo'lish;
- o'z bilimi va pedagogik mahoratini doimiy ravishda oshirib borishi.

O'qituvchi jamiyat tomonidan qo'yilgan talablar bilan bir qatorda o'z faoliyatida tevarak – atrofidagi kishilar, maktab ma'muriyati,,, hamkasbleri, o'quvchilar va ularning ota –onalari undan nimalarni kutishini ham esdan chiqarmasligi lozim.

Bugungi kun pedagogikasi asosli ravishda shuni takidlaydiki, ta'lim-tarbiya sifati avvalambor dars sifatiga bog'liq. Faqat dars mashg'ulotlari pedagogik pedagogik jarayonni oqimini boshqarib turadi. Kim mohir o'qituvchi bo'lishni hohlama ydi? Qaysi o'qituvchi darslarni samarali qiziqarli, mazmunli bo'lishini, o'quvchilar uning ortidan ergashishini xohlamaydi? Buning uchun ko'p yillik "mehnat faolyati"ga ega bo'lish kamlik qiladi. Buning uchun dars metodikasi va texnikasini mukammal o'zlashtirgan bo'lishi lozim. Pedagogik jarayonda bo'layotgan zamonaviy o'zgarishlardan samarali foydalanish kerak. Sohada yangi tatbiq etilayotgan pedagogik metodlar va uslublardan foydalanish zarur.

Ta'lim va tarbiya metodlari, usullari, formalari pedagogning bolalarga mehr-muhabbatidan harorat oladi va insonparvarlik hissi to'la qalbidan o'tib takomillashadi.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. Karimov I.A. Barkamol avlod O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. –T.: «O'zbekiston» 1997.
2. A. Munavvarov. Pedagogika. -T.: - 1996y.
3. Tolipov U.K. Pedagogicheskaya texnologiya v professionalnom obrazovanii uchiteley // Mat. I mejdunarodnoy nauchno-metodicheskoy konf. Tom. II.-Taraz: 1988.
4. Tolipov O'. Tajriba-sinov ishlarida yangi pedagogik texnologiyalar // Xalq ta'limi j. 1999. №2-3.

TA'LIM SAMARADORLIGI O'QITUVCHI QO'LLAYDIGAN METODLARGA BOG'LIQ

*Namangan viloyati Kosonsoy tumani 22-umumiy
o'rta ta'lismaktabi boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Oxunjonova Nazira Jamoliddinovna
+998942787911*

*Namangan viloyati Kosonsoy tumani 22-umumiy
o'rta ta'lismaktabi boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Sharipova Lazokat Ismoiljonovna
+998993218330*

Annotatsiya: Ushbu maqlolada bugungi kunda ta'lismohi sohasida ken qo'llanilayotgan innovatsion metodlar haqida fikr yurutilgan. Innovatsion metodlarning boshlang'ich ta'lismohi sohasida qay darajada va qanday darslarda qo'llash haqida ma'lumot va namunalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: metod, o'quv jarayoni, faollik, ta'lismohi, uslub, innovatsion, faoliyat.

O'quv jarayonini shunday tashkil etish kerakki, hech qanday psixologik noqulaylik bo'lmasligi, o'quvchi o'ziga nisbatan ishonchni his eta olishi lozim. Har bir o'quvchining imkoniyatini hisobga olish, bajarilgan ish uchun rag'batlantirish, xatoga yo'l qo'ygan o'quvchiga uni to'g'rilash imkonini berish zarur.

Boshlahg'ich ta'linda o'qitishning innovatsion metodlarini qo'llashdan asosiy maqsad o'qituvchilar va o'quvchilar faoliyati izchilligini ta'minlash hamda uni maqsadga yo'naltirilgan holda tashkil etishdir.

O'qitishning faol metodlariga "Aqliy hujum", "Zinama-zina", "Klaster", "Davom ettir", "Archa", "Yelpig'ich", "Sinkveyn", "Zanjir", "Meni tushun", "Sehrli katak", "Oyga sayohat" kabilarni kiritish mumkin.

"Algoritm" metodi

"Algoritm" atamasi buyuk o'zbek matematigi Al-Xorazmiy nomidan kelib chiqib, uning mashhur "Al-jabr va al-Muqobala" asari bilan bog'liq. Algoritm — berilgan natijaga erishish uchun qilinishi kerak bo'lgan aniq ko'rsatmalar ketma-ketligi.

Ushbu metod o'quvchilarning o'tilgan mavzu yuzasidan o'zlashtirishi kerak bo'lgan muayyan tushunchalarga egaligini aniqlash va ularda kompetensiyaviy ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Metodni qo'llash quyidagi ketma-ketlikda olib boriladi: kichik guruuhlar shakllantirilib, ularga nom beriladi, har bir guruuhga raqamlar bilan belgilangan nuqtalar tasviri tushirilgan A-4 formatdagi qog'oz tarqatiladi, guruuh a'zolari berilgan shart asosida nuqtalarni birlashtiradilar, hosil bo'lgan shaklga oid ikitadan fikr bildirish aytildi. O'quvchilar ketma-ketlikda o'z fikrlarini bayon etadilar, ular xattaxtaga yozib boriladi, so'ngra o'qituvchi fikrlar qay darajada to'g'rilagini muhokama qiladi, to'g'ri fikrlar rag'batlantirilib, guruuh ishlari umumlashtirilib, yakuniy xulosa chiqariladi.

"Kamalak" metodi

Bu metod o'qish va ona tili darslari uchun mo'ljallangan. Metodning mohiyati shundan iboratki, bunda biryo'la mavzuning turli tarmoqlari, shu bilan bir qatorda o'zbek tilining kamalakdek serjiloligi haqida axborot beriladi. Ayni paytda ularning har biri alohida muhokama qilinadi. Masalan, ijobjiy va salbiy tomonlari, afzallik va kamchiliklari, foyda va zararli tomonlari ochib beriladi. "Kamalak" metodining maqsadi o'quvchilarni erkin, mustaqil, tanqidiy fikrlashga, izlanishga, fikrlarini jamlab taqqoslash uslubi yordamida o'tilgan mavzulardan egallagan bilimlarini kundalik faoliyatda qo'llay olishga o'rgatishdan iborat.

Metod imkoniyatdan kelib chiqib, yakka yoki kichik guruuhlarda olib borilishi mumkin. Kamalak tasviri tushirilgan qog'oz tarqatiladi va uning shartlari tushintirib o'tiladi. O'qish darslarida she'rdagi vatan mazmunini ifodalovchi so'zlarga, asar qahramonlariga "Kamalak" metodi asosida ta'rif berish so'raladi. Topshiriqni o'quvchi kamalakda aks ettirishi ta'kidlanadi. (Masalan: 1. vatan/ 2. chaman/ 3. bo'ston/ 4. diyor/ 5. yurt/ 6. guliston/ 7. o'lka).

Foydalilanigan adabiyotlar:

- 1.T. G'afforova Boshlang'ich ta'lismohi zamonaliv texnologiyalar. Qarshi. Nasaf. 2008yil.
2. O.U.Avlayev, S.N. Jo'rayeva, S.P.Mirzayeva "Ta'lismetodlari" o'quv-uslubiy qo'llanma, "Navro'z" nashriyoti, Toshkent – 2017.
- 3.Sharipov SH. S., Aripov M., Begimqulov U. SH. va boshq. Bilim olishning intelektual tizimini ishlab chiqish nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Fan, 2011. – B. 72.

MULOQOT – PEDAGOGIK TARBIYA VOSITASI SIFATIDA.

*Qoraqalpog'iston Respublikasi
Xo'jayli tumani 2-sonli umumi o'rta ta'lim
maktabining o'zbek tili fani o'qituvchisi
Yuldasheva Aygul Muratovna*

Annotatsiya: Ushbu maqolada pedagog va o'quvchi o'rtasidagi muloqot va uning ahamiyati haqida so'z yuritilgan. Maqolada pedagoglar tomondan amalga oshiriladigan muloqotning tarbiyaning asosiy vositasi ekanligi aks ettirilgan.

Kalit so'zlar: muloqot, pedagog, o'quvchi, jarayon, jamiyat, barkamol shaxs, fazilat, malaka, ko'nikma.

Inson muloqot jarayonida ijtimoiy tajriba, ta'lim-tarbiya, turli munosabatlar, axloqiy me'yorlar, g'oya va mafkura omillari ta'sirida yashab ijtimoiylashadi va barkamol shaxs sifatida shakllanadi va rivojlanadi. Tarixiy tajriba va amaliy faoliyat shundan dalolat beradiki, insonni jamiyatdan va shaxslararo bo'ladigan o'zaro muloqotidan ajratib qo'yish uning shaxs sifatida shakllanishiga imkon beradigan ijtimoiy sifat, xususiyat hamda fazilatlardan mahrum bo'lishiga olib keladi.

Izlanishlarning ko'rsatishicha pedagogning o'quvchilarga nisbatan bo'lган ijobiy munosabati, ularga tiniq, bosiq holatda murojaat qilishi o'quvchilarda erkinlikni his qilishda yordam beradi. O'quvchilarga noto'g'ri munosabatda bo'lish ularda ishonchszilik kam gap bo'lishiga, o'quvchilarda laganbardolik kabi yomon fazilatlar shakllanishiga olib keladi.

O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi muloqot bo'lishi uchun o'qituvchi yetarli darajada qobiliyatga ega bo'lishi kerak, hamda o'z-o'ziga doimo quyidagi savollarni berishi va unga javob berishga harakat qilishi kerak: Nimaga o'rgatish, kimni o'rgatish, qanday o'rgatish kerak. Nimaga o'rgatish;

a) ilm-fandagi yangiliklarni anglash, ya'ni fan terminlar tushunish, o'quv predmetini to'liq o'zlashtirish;

b) malaka, ko'nikma va qobiliyatni shakllantirish; v) o'quv predmetlari o'rtasidagi bog'liqlikni amalga oshirish;

g) o'quv mazmunini tushunarli tizim asosida qurish.

Pedagog o'quv tarbiya ishi jarayonida o'quvchilar bilan aloqa bog'larkan, ulardan o'qituvchi rolining o'zi taqoza etadigan darajada izzat-ikrom kutadi. Pedagoglar bilan o'quvchilarning o'zaro munosabatlari havosiz bo'shliqda ro'y bermaydi. O'quvchiga nisbatan talabchanlikni ular bilan uyg'un tarzda yo'lga qo'ya biladigan pedagog tarbiyaning maqsadlarini ro'yobga chiqarish uchun eng qulay pedagogik muhitni yarata oladi. Muloqat jarayonlarini har doim ham barcha vaziyatlarda ham sip-silliqqina va ichki qarama-qarshiliklarsiz yuz beradi deb tasavvur qilish yaramaydi. Agar pedagog o'quvchilar psixologiyasini bilsa va uni e'tiborga ola borsa, o'quvchining qiziqishlarini va e'tiqodini, yoshiga xos xususiyatlarini, ilgari egallangan tajribasini inobatga olsa, uning istiqboli va qiyinchiliklari bilan hisoblashgan holda ish tutadigan bo'lsa, ma'naviy anglashmovchilarni bartaraf etishi mumkindir.

Adabiyotlar:

1. G'ayullaev N. va boshqalar. Pedagogika (darslik). –T.: O'qituvchi, 2000. 2. G'oziev E. Pedagogika-psixologiya asoslari. –T.: O'qituvchi, 2002.
3. Mahkamov M. Bo'lajak tarbiyachilarning pedagogik muloqat madaniyatini shakllantirish. Pedagogika fanlari nomzodi ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya ishi. –T.: TDPU, 2005. –128 b.

**TADQIQOT.UZ
ТОМОНИДАН ТАШКИЛ ЭТИЛГАН**

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 17-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(10-қисм)

Маъсул мұхаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаххих: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 30.06.2020

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000